

riječī

časopis za književnost, kulturu i znanost
Matice hrvatske Sisak
Utemeljen 1969.
3-4/2018.

riječī

časopis za književnost, kulturu i znanost
Matice hrvatske Sisak
Utemeljen 1969.
3-4/2018.

Nakladnik

Matica hrvatska Sisak

Glavna i odgovorna urednica

Đurđica Vuković

Uredništvo

Đurđica Vuković, Andrija Tunjić,
Siniša Matasović – pomoćnik urednice,
Jelena Folnović, Tomislav Dovranić, Tomislav Škrbić

Naslovnica

Slavo Striegl: Ribič, ulje na platnu

Grafički urednik

Ivica Jandrijević

Tisak

Studio Matija, Petrinja

Uredništvo

Ogranak Matice hrvatske Sisak, Rimska 9, 44000 Sisak

Internet

www.maticahrvatskasisak.hr

Uredništvo prima srijedom 17 do 20 sati. Rukopise ne vraćamo. Cijena pojedinog broja 60,00 kn. Godišnja pretplata 200,00 kn. Ovaj broj tiskan je novčanom potporom Grada Siska, Županije Sisačko-moslavačke i Ministarstva kulture RH.

Sadržaj

LIKOVNOST	1
Tomislav Škrbić / Umjetnički duh Slave Striegla	1
JEDAN AUTOR	3
Marina Šur Puhlovski / Književnost nije križaljka koju treba riješiti nego tajna koju treba dokučiti	3
/ Ispod stola	10
/ Nesanica	14
/ Ljubav	16
/ Igrač	17
/ Divljakuša	18
PROZA	20
Ilija Aščić / Gubitak	20
Zlatko Erjavec / Nova populacija	27
/ Mudrac	29
Vesna Rogulja Mart / Slatko kao bajadera	30
/ Misa za rođendan	31
Sanja Kobasić-Bužimkić / Srčanost	33
Tihana Gambiraža / Glad	35
/ Kad se Svemir uroti	38
Senka Čorak / Burek	42
/ Tišina	43
/ Sveti gral	44
Magdalena Blažević / Tonka	45
Daniel Radočaj / Anatomija rastanka	49
POEZIJA	53
Milko Valent / Plave sinkope	53
Božica Jelusić / Jastuk od lišća	72
Maja Kušenić Gjerek / Amfora od celofana	81
Sanja Lovrenčić / Pjevanja male sirene	92
Petra Sigur / Beskičmena	96
Davor Gašpić / Doba života	103
Ivan Čeperković / Diplomirani siromah	114
Mirjana Mrkela / Dogodine u Jeruzalemu	123
Petra Zelenika / Prije sna	129
Davorin Žitnik / Anđeli	138
Livija Reškovac / Povratna karta	147
POETSKA ESEJISTIKA	150
Krešimir Brlobuš / U zaboravu Orfejeva okreta	150
DRAMA	160
Comala / Dramska pjesma	160

OGLED/KRITIKA/PRIKAZ**163**

Franjo Nagulov / Kritičarev obzor	163
/ Smrt i njene igračke	163
/ Dok traje obnova...	167
/ Pisati. Brisati. Nestati.	173
/ S malo začina	176
/ Jučer – danas – jučer	179
Tomislav Škrbić / Sloboda kao čežnja za <i>domom budućnosti</i>	182
Tin Lemac / Napetost između dva svijeta	187
/ Prezasićena maniristička otopina	189
Livija Reškovac / Nepredvidivost je posebna	191
/ Ples u dvorištu	193

Tomislav Škrbić

Umjetnički duh Slave Striegla

Uz izložbu „Striegl / iz obiteljske zbirke obitelji Antolčić i Devčić“

Jednostavnost likovnog prikazivanja u slikarstvu Slave Striegla djeluje odista začudno. Striegl naime bez suvišnih poteza, takoreći urođenom lakoćom, izvodi većinu svojih likova i kompozicija, odnosno životinja, pejzaža, aktova, portreta i mrtvih priroda. No otkud izvire ta lakoća kojom su prožeta njegova djela, a koja u nama izaziva osjećaj blage ushićenosti? Odgovor je naizgled banalan. Striegl je bio istinski umjetnik, jer je mislio, stvarao i živio iz same slikovnosti odnosno likovnosti, a ne iz neke spram likovnosti izvanjske, heteronomne pozicije. Štoviše, za svakoga istinskog slikara, kao što je bio i Striegl, temeljni smisao bivanja, postojanja, življenja, kao i temeljna duhovna nastojenost i odnos spram realnosti, proizlazi iz potrebe, čak svojevrzne nužnosti, pretvaranja, prevođenja kako unutrašnjeg tako i izvanjskog svijeta u sliku i slikarsko djelo. Moć proizvođenja slike i njezina materijalizacija je, općenito gledano, tajna likovne umjetnosti. Dočim umijeće oblikovanja likovnog materijala spada u tajnovitosti umjetničke duše.

Stoga bi se, polazeći od prethodno naznačenog smisla likovne umjetnosti i stvaralaštva, moglo, također, ustvrditi da Strieglu slikarski motivi ne proizlaze isključivo iz njegove emocionalne vezanosti uz sisački ambijent, već možda znatno više iz njegova prepoznavanja likovnih zakonitosti upravo u tim motivima. Dakako, srođenost, uronjenost u sisačku ambijentalnost Strieglu je samo olakšala izabiranje vlastitih slikarskih motiva. Drugim riječima, Strieglu, primjerice, pejzažni akvareli nemaju specifičan ugođaj, jednu skoro striegllovsku auru, zbog toga što prikazuju nama poznate predjele, nego prvenstveno zato što su slikarski, likovni elementi na tim slikama posloženi sukladno ustrojnosti Strieglu umjetničkog duha. Likovnošću posredovan duhovni ugođaj nekoga slikarskog umjetničkog djela proizlazi iz posebnosti likovnog izraza, tj. izričito je uvjetovan individualnim shvaćanjem slikarstva i umjetničkim senzibilitetom. Strieglu slikarska djela su, dakle, objektivacija njegova umjetničkog duha, a ne tek puki prikaz neke predmetnosti. Tu se, otprilike, nahodi i razlika između čisto likovnog aspekta i predmetno-prikazivačkog aspekta umjetničkog djela koja nam pri gledanju umjetničkih djela počesto može promaknuti. Međutim, to ne znači da je asocijativni, „idejno-smisaoni“ moment u slikarstvu nevažan, nego samo da bez estetskog, slikarsko-likovnog momenta nema niti asocijativnog momenta. Radi se samo o tomu u kolikoj je mjeri u nekome djelu prisutan likovni, a u kolikoj semantički, idejni, nelikovni element, odnosno u kakvome su odnosu ti elementi.

Na vodilji razlikovanja onog likovnog i nelikovnog dolazimo u okružje uvjetno kazano mogućnosti razlikovanja likovne figuracije i likovne apstrakcije koja je, po našem sudu, izuzetno važna za smisleno pristupanje Strieglovom umjetničkom opusu. Tako primjerice povjesničar umjetnosti F. Gavrilović na sljedeći način određuje Strieglovo stvaralaštvo: „Striegl se opirao ekstrovertiranoj apstrakciji i kolorizmu općenito koji su u hrvatskoj umjetnosti iznimno značajni i tradicijski (zbog mediteranskog kulturnog kruga) i zbog niza vrhunskih umjetnika koji su u njoj stvarali. Također, nije se pronalazio niti u sjevernjačkom, tjeskobnom patosu. I jedna i druga odbojnost, čini se, proizlaze iz njegova senzibiliteta. Volio je detalj više od cjeline, dojam više od priče, jednu vrstu osjećaja stalnosti više od izazova.”¹

Strieglova slikarska sklonost spram detalja i dojma neizravno ukazuje i na uravnoteženost njegova karaktera, odnosno osebnost koja zazire kako od pretjerane introvertiranosti, tj. tjeskobne zagledanosti u sama sebe tako i od pretjerane ekstrovertiranosti, tj. uživanja u stalnom sebeočitoivanju. Čini se da je upravo takva, slikovito kazano, sretno ustrojena duša svojevrsna konstitutivna pretpostavka i Strieglova likovnog izraza koji se, naime, očituje kao stvaralačko nastojanje za povezivanje apstrakcije i figuracije. Po svemu sudeći, likovna je životnost i iznimnost Strieglova slikarstva rezultat specifične, „poluapstraktne”, umjetničko-duhovne pozicije iz koje je umjetnik stvarao većinu slikarskih djela. Usput rečeno, na sličan je način primjerice stvarao i veliki umjetnik Paul Klee. Striegl na svojim slikama, u slikarskom mediju, posebice putem pomno izvedenih detalja, nastoji izgraditi određenu atmosferu, duševni ugođaj, odnosno izazvati određeni dojam u gledatelju. Ugođaj i dojam imaju dakle presudnu umjetničku važnost, pa Striegl zato pri izvođenju crteža, kao konkretno-predmetne figuracije koja već po samoj sebi implicira neki nelikovni smisao, nastoji pomoću komponiranja, slaganja (apstraktnih) detalja naglasiti likovno-estetski moment i time ublažiti utjecaj onog nelikovnog.

Ne dovodeći, ipak, u pitanje objektivitet odnošaja izvanjske i unutrašnje prirode, odnosno (“umjetničko-estetske”) duševnosti kao apstraktnog svijeta osjećaja, osjećanja i tvarno-predmetne, na lik i figuraciju upućene, izvanjske prirode, Striegl je u mnoštvu svojih djela uspio postići svojevrsno izmirenje iskonskog prijepora između ljudske duševnosti kao vazda tekućeg svijeta emocija, žudnji, predodžbi i misli i tjelesnosti, odnosno tzv. prirodne stvarnosti, kao tvarne protežnosti, materijalne krutosti. Time je pokazao kako je upravo umjetnost jedna od duhovno-stvaralačkih djelatnosti koja na „realan način”, tj. u djelu, može nadići prijepornosti onog duševnog i onog tjelesnog. Duboka potreba za izmirenjem unutrašnjeg i izvanjskog svijeta, kao osebnostna nužnost njegove naravi, Strieglu očito ne dopušta da se potpuno prepusti niti čisto apstraktnom slikarstvu, ni zavodljivoj privlačnosti figurativno-predmetnog slikarstva. Striegl je naime, između ostaloga, svojom umjetničkom intuicijom dokučio da spoznaja umjetničke istine uključuje kako emocije, dojam, ugođaj, tako i refleksivnost.

Tako primjerice slika pod nazivom *Ribič*, koju se čak može shvatiti i kao svojevrsni autoportret, možda ponajbolje prezentira Strieglovo slikarstvo i Striegla kao umjetnika, jer svojim kako likovno-kompozicijskim tako i značenjskim naznakama u bitnome očituje umjetnički duh Slave Striegla. Prikaz, uvjetno kazano, ribiča Striegla u sjedećem položaju, sa zatvorenim očima, zrači meditativnom mirnoćom i nenametljivom blagošću, dok u prvome planu živahno „iskače” riblje tijelo. Između ribiča i ribe je „apstraktna” praznina. Štoviše, riba kao da samu sebe „nudi” ribiču, dok ribič istodobno – iz ugođaja zagledanosti, zadubljenosti u vlastitu unutrašnjost – dobrohotno dopušta da se riba potpuno slobodno pokazuje. Drugim riječima, ribič/slikar Striegl ne lovi i ne napada bića, stvari, nego pušta da mu slobodno pristupe jer, zapravo, jedino na takav način može istinski odnosno umjetnički doživljavati izvanjski, dani, realitet. Produktivni umjetnički doživljaj svijeta pretpostavlja, stoga, estetski stav ili estetsko zrenje kao sposobnost za krajnje predano unutrašnje motrenje određenog osjetilnog sadržaja, a okončava se objektivacijom u estetskom predmetu, tj. umjetničkom djelu.

Zaključno valja reći da je Slavo Striegl zasigurno veliki hrvatski umjetnik. Upravo zato pred svim poštovateljima Strieglova slikarstva stoji zadatak i obveza da relativno skromnu upoznatost hrvatske javnosti s njegovim stvaralaštvom ubuduće znatno poveća, pojača i proširi.

¹ ^ Fedra Gavrilović: Slavo Striegl – veličanstveni slikar detalja, *Riječi*, 3-4, Sisak 2012, str. 61.

JEDAN AUTOR

MARINA ŠUR PUHLOVSKI

Književnost nije križaljka koju treba riješiti nego tajna koju treba dokučiti

Književnica Marina Šur Puhlovski, autorica je dvadeset prozних djela. Za knjigu eseja *Književnost me je iznevjerila*, dobila je nagradu *Žvane Črnja*, a za roman *Divljakuša* ovogodišnja je dobitnica nagrade VBZ– a. Sveukupno njezino književno stvaralaštvo, kao i svojevrsna njezina dugogodišnja marginalizacija povod su ovom razgovoru u kojem govori što je to suvremena književnost, ima li kvalitetu koja joj se pripisuje, koji kriteriji je određuju, koliko je sljedbenica tradicije a koliko uvijek nova i drukčija od tradicije, je li identitetsko i univerzalno itd.

Gospođo Šur Puhlovski, je li stvarnosna književnost i suvremena hrvatska književnost, kako se jedno vrijeme tvrdilo?

Mogu li prvo reći što je stvarnosna književnost?

Naravno.

Stvarnosna književnost je suprotstavljanje postmodernističkim tendencijama da se više ne promišlja stvarnost, nego kultura, ili ono što je Goethe u *Faustu* nazvao „pergama“, papir.

Začetnici te ideje bili su ruski formalisti, koji su se bavili prvenstveno formom umjetničkog djela, jezikom umjetnosti, i uopćeno govoreći ustvrdili da je književnost prvenstveno jezik i utoliko nasljeđivanje obrazaca, zatim francuski književni teoretičar Roland Barthes, koji je, slijedom toga, proglasio „smrt autora“, zatim opet Francuz J. Derrida, te Švicarac F. de Saussure, i konačno H.L.Borges, koji je svoju književnost utemeljio na legendama, motivima i likovima iz književnosti, dakle, na već promišljenom, ali tako kao da ovi nisu metafore, nego su stvarnost sama, dakle, sasvim drugačije, nego, primjerice, Goethe u *Faustu*.

Kako je to radio Goethe?

Goethe je koristio legendu o *Faustu* kao metaforu stvarnosti, dakle za vlastito promišljanje svijeta, dok je Borges samo prepričavao nestvarno, s računicom da to ipak nekako korespondira sa stvarnošću. Povremeno to mu je i uspijevalo, ali stvorio je gomilu epigona kojima to nije uspijevalo, koji su stvarali samo jednu sasvim besmisleni književnost... koja se bavila samom sobom. Nema primjera pisca u književnosti koji je ovoj učinio lošiju uslugu od Borgesa....

Zašto to mislite?

Zato jer se stvarnost prestala promišljati, odnosno, dovoditi u pitanje, naprosto je ispala iz književnosti... Književnost se svela na komentar kulture, na prepričavanje već ispričanog, na poigravanje jezičnim obrascima, odnosno prosedeima, na puko jezično prenemaganje. Preuzimani su motivi iz tuđih knjiga, i to doslovno, likovi iz tuđih knjiga kao da su živi ljudi, čak su i autori tih knjiga postajali romaneskni likovi... Počeli su se pisati nastavci dovršenih romana, *kao da* su ovi stvarnost, premda nisu, stvarao se jedan potpuno lažan svijet... *kao da* je istinit... Prestao je rad na jeziku kao kod modernog romana 20. stoljeća, odnosno, sve je prepušteno jeziku – jezik je posao autor tih djela, a jezik bez autora ne može ništa nego brbljati, premetati svoje fraze... Jezik bez autora je mrtav.

Književnost više nije tragala za istinom stvarnosti?

Ne, postala je krivotvorina. I to je krivotvorenje proglašeno vrhovnom književnim normom, kriterijem izvrsnosti... U takvoj situaciji pojavila se „stvarnosna proza“, kao pokušaj da se ponovno počne promišljati ono što nas najviše zanima – naša stvarnost, a ne njena slika. Međutim, pri tome nije shvaćeno da stvarnost ne može promišljati jezik, nego autor, osobnost; da se stvarnost ne može dohvatiti samo intelektom, znanjem i vještinom, bez emocionalnosti i intuicije; da je za dohvaćanje stvarnosti potrebno cijelo ljudsko biće, da se ova dohvaća iz njega – a ne iz mehanizma, iz sluge bića, iz jezika. Pisci „stvarnosne proze“, ne svi, ali većina, jednostavno su pounutрили obrazac, prigrlili su frazu i nastavili pisati knjige istim mrtvim jezikom kao i njihovi prethodnici, postmodernisti.

Pritom su vjerovali da su tim mrtvim jezikom dohvatili onaj univerzalni jezik na kojem i danas počiva slava, recimo, velike proze 19. stoljeća.

U čemu je razlika?

Pisci 19. stoljeća dohvaćali su istinu stvarnosti, dok oni dohvaćaju samo činjenice stvarnosti – kako to čini novinarstvo. Većina pisaca stvarnosne proze postali su isto što i novinari – a da to nikada nisu shvatili.

Nije ih zanimala istina?

Oni se nisu ni pitali o istini, jer su se oslonili na pounutreni mrtvi jezik, *kao da* je živ, i kao da će on, bez njihovog sudjelovanja, sam iznaći istine... Oni ga samo trebaju pokrenuti... Međutim, jezik sam po sebi ne postavlja nikakva pitanja, kamoli zadnja, poput – tko sam, što sam, kamo idem – bez kojih se književnost kao umjetnost ni ne uspostavlja. Jer je postavljanje metafizičkih pitanje njeno izvorište, ona je i nastala u nastojanju da se na njih odgovori. U 19. stoljeću, dok je još postojalo jedinstvo ideja i čvrst vrijednosni sustav, pohranjen u jeziku, talent se samo u njega useljavao i njegove mrtve istine pretvarao u svoje, žive, odnosno, on ih je samo oživljavao.

Međutim, u 20. stoljeću, prvi, a potom i drugi svjetski rat razbili su dotadašnju sliku svijeta i njen vrijednosni sustav – jasno, u stvarnosti. Ali ne i u jeziku! Jezik je i dalje čuvao ono što je u stvarnosti već nestalo... stare ideje, stare vrijednosti. I u tom času jezik je piscu postao neprijatelj, što nekada nije bio. Jezik i pisac nekad su bili dio istog univerzuma – od 20. stoljeća nadalje to suglasje je nestalo... Pisac se više nije mogao jednostavno useliti u jezik i iz njega izvlačiti stare istine kao nove, ne, sad ga je morao razbiti. Da bi rekao svoju istinu – morao mu se suprotstaviti. Počinje veliki rad na jeziku, borba s jezikom, stvaranje novog jezika – i tako nastaje ono što danas zovemo modernim romanom, odnosno, modernom prozom..

A onda je uslijedila postmoderna... Kao reakcija na što?

Na nekomunikativnost moderne proze... Moderna je proza uspjela razbiti jezik, iščupati ga iz njegovog konformizma, preinačiti ga tako da opet govori istinu koja korespondira sa stvarnošću, odnosno stvoriti sasvim

nov prosede, međutim, borba i uništavanje uzelo je danak – pređene su granice ljudskog... Pisci moderne proze utaborili su se u pameti i znanju, a ne u istini znanja, a što se zove MUDROST. Jer samo mudrost stvarno dolazi do čovjeka... Pisci moderne proze za čitatelje su bili prepametni, pa su ih zamijenili postmodernisti – komedijaši, zabavljači. A za njima su došli pisci „stvarnosne proze“ – novinari... Pa je Tatjana Aleksijević dobila Nobela za prozu koja to nije, jer ako su pisci ionako novinari, onda nagradu treba dati onom koji je to potpuno, i koji je vrhunski... Ukratko, sve se raspalo... Iako, još ima pisaca koji znaju što je književnost i koji je održavaju na životu.

Takva je hrvatska današnja proza?

Većina hrvatske, a i svjetske proze i danas je na tom tragu novinarstva, a ne umjetnosti, ne libi se, recimo, uvođenja kriminalne radnje u književnost, kao glavnog simptoma, odnosno poigravanja gotovim prosedeima, a izuzetci samo potvrđuju pravilo...

Po svemu što ste rekli suvremena hrvatska proza malo vrijedi. Jesu li njezini sadržaji kvaliteta ili pomodnost, trend, trač, dosjetka, vic, falsifikat, kopija? Ono „...što nekad dno je bilo, vrh je sad“, kako kaže Goethe u *Faustu*, što vam je moto eseja *Smisao tradicije*.

Odluka suvremene hrvatske, a i svjetske književnosti je sve ono što pripada novinarstvu – u prvom redu, shvaćanje svijeta kao križaljke koju treba riješiti, a ne kao tajne koju treba dokučiti. Zanima ih sve osim istine, dakle, sve ovo što ste nabrojili... Nekad se to zvalo „šund“ i bilo je dno književnosti, a danas je to dno postalo vrh...

Što je talentirana književnica, osoba koja zna što je književna teorija ili netko tko zna što je sudbina, savjest, stvarnost...?

Prva pretpostavka talenta je sposobnost postavljanja zadnjih, a ne dnevnih pitanja, metafizička začuđenost nad svijetom i životom. Književnost nije stvarnost nego istina stvarnosti i tu istinu dohvaćamo onim što sam u esejima nazvala našim JESAM, onim što smo izvan naših životnih uloga, koje imamo kao djeca, žene, muževi, roditelji, kao zvanje i tako dalje. Sve to nazvala sam našim NISAM, i to je materijal književnosti. A JESAM je njezin cilj. To se stalno brka, čovjek se voli izjednačavati sa svojim NISAM, sa svojim ulogama u društvu, a kad to radi pisac – književnosti je kraj. A i kraj povijesti. Jer onda može proizvoditi samo krivotvorinu, a krivotvorina se više ne može krivotvoriti, nema više stvaranja na kojem počiva povijest, kako je utvrdio i njemački filozof, inače moj vršnjak, Peter Sloterdijk.

S obzirom na sve što ste rekli je li inspiracija dio talenta?

Inspiracija je sigurno dio talenta, jer inspiracija izvire iz emocionalnosti, iz intuicije, ne iz intelekta, koji je sposoban samo za vrtnju u krug, koji zna samo za mehanička, logična rješenja. Treba li novinaru inspiracija? Ne treba. On barata činjenicama, i slaže od njih mehanički proizvod u kojem njega – nema. Tek inspiracijom umjetnik je prisutan u svom djelu, inspiracija ga čini autorom, ostalo je samo vještina.

Znači li to da se današnja književnost stvara bez talenta?

Danas je u književnost nagnula hrpa pisaca bez talenta, bez sposobnosti METAFIZIČKE ZAČUĐENOSTI, koji se oslanjaju samo na JEZIČKU ZAČUĐENOST, pisaca koji pišu jer su iz tekuće produkcije, iz sofisticiranog šunda shvatili da, ako je to književnost – i oni MOGU TAKO. I ONI MOGU PISATI. To je ključno. Inspiracija – kod talentiranog književnika – nije traženje toga o čemu će se pisati, traženje privlačne teme, nego zavirivanje u dubine nepoznatog u nama, potraga za tajnom i za jezikom koji je može dohvatiti... Dakle, izvući iz kaosa života.

Jezik kaos života pretvara u red – u njegovu istinu?

Ne jezik, nego čovjek koji ga je stvorio. Čovjek može imati golemo znanje, pogotovo danas kad je, preko interneta, sve dostupno, ali umjetnost nastaje u trenutku kad se to znanje zaboravi, i krene u potragu za njegovom istinom. Što je istina onoga što znam, pita se umjetnik, i kreće u potragu za istinom svog znanja, za mudročću... Ako ne dođe do svoje mudrosti, pisac nije došao ni do čega... A na taj put vodi ga inspiracija.

Pa, jeste li vi sluškinja inspiracije?

Ja ne mogu biti sluškinja inspiracije, ja sam inspiracija. Mi smo sluge znanja, ali nismo sluge istine – mi smo istina. „Istina je možda život sam“, rekao je Kafka... Ali ta je istina u nama skrivena. Zato je traženje istine bio i ostao osnovni cilj pisanja i ako se ona ne traži nema ni umjetnosti. Danas se ČINJENICA voli brkati s

ISTINOM. Primjerice, to što se otkrilo tko je nekog ubio nije nikakva istina: to je gola činjenica. Nije otkrivena istina, otkriven je događaj u svojem mehaničkom vidu.

Tko u našoj književnosti određuje kriterije? Neki autoriteti, aktualitet sadržaja, određena grupa kritičara i njihovih prijatelja književnika, teoretičari književnosti, svjetski trendovi, politika, tko?

Svi pomalo. . . a najviše „trend“. Recimo, vole se teme koje su u trendu – pedofilija, homoseksualnost, perverzije raznih vrsta, tabu i fantastične teme; sve što ispada iz građanskih okvira – i onda dobra književnost postaje ona koja se time bavi.

„Malo je onih koji imaju mašte za istinu realnog“, rekao je Goethe, čime je rekao slijedeće: da je istina realnog ono što zanima pisca, i da se do te istine dolazi maštom, imaginacijom. Mašta u umjetnosti ne služi za izmišljanje nepostojećih svjetova, nego za dohvaćanje istine postojećeg. Mašta umjetnika dio je njegovog bića – nije svojstvo jezika. . . . Pogledajte, recimo, maštu zadnjeg nobelovca Kazuo Ishiguro-a u romanu „Nikad me ne ostavljaj“: izmislio je svijet u kojem se uzgajaju klonirani ljudi da bi „originali“ od njih dobivali organe. . . . Mašta se tu odvojila od bića, od osobe, jer mašta umjetnika traga za istinom realnog, a ne nerealnog, a kad se mašta odvoji od bića – tko piše roman? Opet samo jezik. . . . Ishiguro je napisao taj roman ne iz sebe, nego iz jezika, i što je njime dohvatio? Ništa, odnosno Nobelovu nagradu. . . . Jedne godine novinarka, druge – pisac fantastike. . . . Pisac nečega izvan njegovog bića, što nije proživio, nego samo obradio . . .

Ne vrijedi li u umjetnosti da je svaka tema dobra, važno je samo kako je nešto napisano?

Da, vrijedi, međutim, moramo se pitati što je uopće tema u umjetnosti? Da li je pedofilija tema za umjetnika?

Pa, je li?

Nije, to je tema za ispitivače seksualnih devijacija. . . . U starom Japanu svaki je moćnik imao svog dječaka za seksualno iskorištavanje, i to se držalo normalnim. Freud je sve seksualne devijacije proglasio – pitanjem ukusa. . . . Da li je ljudožderstvo tema umjetnosti? Ili svijet kloniranih? Jasno, nisu. . . . Vidite, opet dolazimo do metafizičkog: samo metafizičke, opće ljudske teme su uopće teme, samo arhetipsko je tema – ostalo su priče. . . . Materijal. Materijal proturen kao tema – samo je trač. . . . **NE MOŽE BITI NAPISAN NEGO JEZIKOM TRAČA.**

U redosljedu kriterija na kojem mjestu vam je jezik? U jednom eseju pišete: „jezik je tek mrtva fraza koju treba razbiti, neprijatelj kojeg treba savladati.“, u posljednjem i nagrađenom romanu *Divjakuša* borite se s jezikom koji vam je unatoč „borbi“ bogat i asocijativan, ali i citirate Fernanda Pesou koji je napisao: „Moja domovina je portugalski jezik“. Što je vama zapravo jezik?

Hrvatski jezik jest moja domovina, jer se na njemu izražavam, jer pomoću njega dolazim do istine. . . . jer na njemu mislim i pišem. Međutim, taj isti jezik je i moj neprijatelj, jer on u sebi ima gotove istine koje mi želi naturiti kao svoje; on je pun mrtvih fraza, on je opće mjesto, on ima svoju istinu koja se razlikuje od moje. Dakle, da bih na tom jeziku mogla pisati, odnosno doći njime do istine znanja, moram ga stalno propitkivati, moram razbijati fraze i iz njih izvlačiti nova značenja. . .

Jer „posljednji smisao istine je to – život i slobode tek je vrijedan, tko dnevno ih otkriva ponovo“, kako reče Goethe.

Što je time rekao?

Rekao je da je ISTINA uvijek stara i jedna, ali i da je bez čovjeka koji će je ponovno OTKRITI – mrtva, više je nema. Istina nije svojstvo jezika, istina je svojstvo života. A život je stalno nov, jer stalno dolaze novi ljudi. . . . I ti novi ljudi donose staru istinu kao novu tek tada ona JEST NOVA. . . . Dakle, istina sačuvana u jeziku mrtva je istina, koju tek novi čovjek može oživjeti. I to tako da razbije frazu u kojoj živi, ali tu frazu mora razbiti tako da ostane SAČUVANA! To je ključno. Kafka je cijelu svoju književnost izgradio na frazi – koja je izvana ostala kakva je i bila – ali iznutra je razbijena. . . . Kroz taj oklop fraze – svima poznate – isijava istina. . . . To je onaj šok koji doživis s Kafkom – sve je poznato, sve je fraza, a sve je novo, sve je gola istina. . . .

Na taj način napisali ste roman *Divjakuša*!?

U *Divjakuši* sam se na svoj način poslužila nečim sličnim – kao uostalom i u svim svojim knjigama – izvana sam sačuvala frazu „ljubića“, ali iznutra sam je razbila, iz fraze sam izvukla – istinu „ljubića“ Istinu našeg znanja o ljubavi, koju fraza skriva. . . .

U knjizi eseja *Književnost me iznevjerila*, koja je dobila i nagradu za esejistiku Zvane Črnja, dosta ste pisali o književnoj tradiciji, istini, identitetu, o svemu čega se danas groze tzv. lijevi suvremeni hrvatski pisci. I vi ste ljevičarka a toga se ne grozite. Zašto je vama to prihvatljivo i koliko je ono važno za književnost?

Ja jesam po političkom uvjerenju ljevičarka i antifašist, po nacionalnosti Hrvatica, po spolu, žena, ali, kako sam već rekla u jednom intervjuu, mene bitno ne određuje ništa od svega toga – ono što me određuje je pripadnost svjetskoj književnosti kako ju je zamislio Goethe, što znači da se prvenstveno borim za njene vrijednosti, za opće vrijednosti kulture. To je moja borba. Borim se za istinu svih ideologija – ne zanima me borba za jednu. Mnogim lijevim, a i desnim intelektualcima važna je samo književna borba za njihovu ideologiju, baš ih briga ako je to djelo sofisticirani šund, njih nije briga za književnost, nego samo za politiku. Samo nju vide, za ostalo doslovno oslijepe. Nacionalni ethos Hrvata je politika, i to je naša tragedija. ... Ne možemo imati vrhunsku umjetnost, niti pristojnu državu.

Recite onda koliko je književnosti važna književna tradicija, koliko je određuje?

Tradicija je početak pisanja – s njom ulazite u književnost, na njoj učite pisati. „Svi smo mi iskočili iz Gogoljeve kabanice“, rekao je Dostojevski, i to važi za sve pisce, svi su iz nekog „iskočili“ ...

Što ste vi naučili i naslijedili od tradicije?

Djela tradicije naučila su me što je uopće književnost, u čemu je razlika među pojedinim razdobljima književnosti, i koja je moja uloga u njoj. Naučila su me da je pisanje potraga za istinom znanja, za mudročću, a ne ispunjavanje obrazaca. I spasila me da ne upadnem u zamku krivotvorine kao većina mojih suvremenika, a i onih koji su se pojavili poslije.

U esejima ste napisali da identitetsko jest univerzalno, s čim se mnogi ne slažu jer misle da se univerzalno tiče samo duhovnoga. U čemu je dakle problem?

Samo osobno je univerzalno – to ljudi izgleda ne mogu shvatiti... Nije čovjek znanja – intelektualac – univerzalno biće, univerzalno biće je MUDRAC – čovjek koji je došao do ISTINE ZNANJA... Lao Tzea, koji je živio prije 2500 godina i danas svi mogu razumjeti, njegova knjiga *Thao Te Ching* govori o nama kao da je danas napisana. Čak i o našim trenutnim političkim problemima, primjerice. Takva je mudrost, takva je istina znanja – ne treba vam nikakav posrednik, ni tumač, odmah se u njoj nađete. Ne morate biti čitatelj, ni osobito obrazovan, ništa od toga – da bi razumjeli mudrost. Da bi vas mudrost trgnula, probudila. Svaki čovjek koji je došao do mudrosti, do istine znanja, univerzalno je biće... Sve ostalo su intelektualne igrarije.

Ja pak i dalje mislim da je univerzalnost stvorio skup identiteta, a ne neki apstraktni nadidentitet, koji bi teško prihvatile moćne kulture.

O kakvom apstraktnom nadidentitetu govorite? O kakvom skupu identiteta? O kakvim moćnim kulturama? Sve su to intelektualne igrarije, kako sam već rekla. Postoje samo osobnosti koje su došle do mudrosti, kao što je Lao Tze, kao što je Isus, kao što je Buda, kao što je Goethe, kao što je Kafka... svjetionici duga u moru praznine... Ostalo je – trla baba lan, da joj prođe dan.

Jeste li vi religiozna, vjerujete li u Boga?

Odgojena sam u zagrebačkoj partizanskoj, ne komunističkoj obitelji, a i u tadašnjoj školi – kao ateist, međutim čitanje, a pogotovo pisanje pretvorilo me je u religiozno biće u Oshinom smislu, dakle, ne u vjernika, ne u poklonika ove ili one religije, ovog ili onog boga ili božanstava, nego u religiozno biće bez religije.

Dakle, ne vjerujete u Boga ali ste religiozni?

Religioznost nije kvantiteta, nije filozofija, ni teologija, nego je kvaliteta, osjećaj pripadnosti svemu, Goetheov panteizam. Osho i Goethe su blizu, a pripada im i Jung. U jednom trenutku pisanja osjetila sam svoju potpunu pripadnost energiji svemira, a koja je promjena sama, koja se jedina nikada ne mijenja, i taj je osjećaj bio ne strašan, nego božanstven. Dakle, to je bog, rekla sam si, i osjećala se kao da sam ja sama taj bog – nevjerojatan doživljaj. Poslije je došao Osho da mi objasni što mi se dogodilo – trenutak slučajnog prosvjetljenja. Opisala sam ga puno prije u svojem romanu *Ništarija* a da nisam ni znala što opisujem. Tek puno godina kasnije, u jednoj Oshinoj knjizi našla sam opis tog događaja, i zamislite, taj odlomak je potpuno identičan odlomku iz moje knjige! Kao da sam ga prepisala... A nisam tada znala ni da Osho postoji... Ako mogu citirala bi vam, taj

odlomak da shvatite o čemu se radi: junak je zatvorenik, dobio je dan dopusta, otišao je obližnji gradić i sjeo na travu uz rijeku... gledao je kako teče...

Izvolite

„I sam, ne znajući zašto zatvorio sam oči, ne čvrsto nego blago, kao kad se čovjek nečemu prepušta.

U tom trenutku sve je dospjelo na svoje mjesto, kao da se razdvojeno najzad u meni spojilo.

Nisam više znao ni za kakve potrebe.

Više se ništa nije suprotstavljalo.

U sebi nisam nalazio nikakvog otpora, kao da je život samo pronađeni sklad.

Osjećao sam bezrazložnu sreću i ta je sreća bila trajna.

Mora da sam dosegao vječnost“

Kada ste to napisali?

Imala sam trideset i par godina kad sam to napisala, svi su mi popljuvali roman, uspjela sam ga objaviti tek dvadeset godina kasnije, jedva. A vidite – bio je potpuno istinit, bio je mudar. Samo, mudrost nikome nije trebala, trebalo im je intelektualno mudrovanje i zabava....

Jedna od omiljenih tema vam je pitanje istine, iako sve više dominira mišljenje da istina ne postoji, da ima istina koliko ljudi. Potvrđuje li tolikost istina Nietzscheovu misao o smrti Boga, kada je sve dopušteno?

Već sam rekla da je istina uvijek stara i ista, uvijek je jedna, ali stalno se mora ponovo otkrivati i mislim da je u tome smisao naših života.... I da, ako je bog/istina mrtav, onda je i čovjek mrtav, i sve mu je dopušteno.... To je ključna misao s početka *Braće Karamazovih*, u priči o „starцу“ Zosimi....

Ljude, međutim, zanima njihova trenutna korist, a ne istina. Oni žele biti bogati i slavni, a ne mučiti se s pitanjima: tko sam, što sam i kuda idem? U ovom našem vremenu kaosa i masa to sitno ljudsko koristoljublje – kako bi se obranilo – počelo je vikati da nema istine. Ako je nema ne moraju se s njom ni baktati, mogu se posvetiti onom – u se, na se, i podase – kao i oni prije njih. Samo, nekad je postojala moćna manjina koja je čuvala istinu – i koja je danas nestala.

Je li svedopuštajuća suvremenost razlog što hrvatsku književnost, kao rijetki u toj književnosti, čuvate od kaosa, što ustrajavate na istini, na univerzalnem kao identiteskom...?

Najveća razlika između mene i većine književnika je u tome što ja pišem iz svoje osobnosti, iz svog bića, i iz svog svijeta, što taj svijet gradim već pola stoljeća, krajnje dosljedno. Nisam svoje pisanje shvatila kao svoj „posao“, kao „znanat“, kao „karijeru“, kao izvor novca i slave, nego kao svoj poziv, nije uputno, ali reći ću – kao misiju. Kao nešto što moram raditi da bi moj život uopće imao smisao. Nisam mogla raditi ništa drugo. Ne pišem tematske romane, dakle, knjige s trendovskim temama, ne poigravam se jezikom, ne podilazim nikom i ne nastojim se svidjeti, ne udružujem se u klanove, što me je koštalo marginalizacije i prešućivanja – ali nitko mi nije mogao ništa....

Unatoč svemu vi ste sve bolje i bolje pisali.

Kad znate što radite, kad ste na svom mjestu, nitko vam ne može ništa. Izgradila sam svijet svoje književnosti počev od prve priče *Ispod stola*, koju sam napisala s nekih 25 godina, striktno i dosljedno. Ta priča je, recimo, prerasla u roman „Nesanica“ – toliko je taj svijet jedinstven i čvrst. Glavni lik *Ništarje* – glavni je muški lik romana *Divljakuša*, i tako dalje, i tako dalje, niz je poveznica.... Likovi mi se sele iz romana u roman, u priče, odnosno uopće sam stvorila likove i pripadajući im svijet. Moja književnost nije mrtva, nije mehanička, nije papir, živa je, život je. To joj je glavna osobina. A uz to sam promišljala i književnost i mislim da sam među rijetkima koji danas još uopće znaju što je književnost, i što donosi čovjeku, kako ga kao biće gradi. Mene je moje pisanje izgradilo jer nisam pisala za famoznih „petnaest minuta slave“, koji su izgleda većini jedno važni.

Je li sve o čemu smo razgovarali dovelo do toga da vas je književnost iznevjerila?

Još prije par godina jedan izdavač odbio mi je priče na kojim sam radila petnaest godina – kao da su zadnji šrot. Nisu bile prepisane, nisu bile izmišljene, nisu bile krepane, pa kakve su to priče? Očito, nevaljale.... Inače, moja šesta zbirka, nad čime se također treba zamisliti.... Tko je kod nas objavio šest zbirki priča? Pretpostavljam da to nije ni znao....

Hoću reći: iznevjerila me je književna sredina u kojoj sam pisala jer mi nije bila dorasla, ni nekad, niti je to sada. Nakon toliko rada i godina mislim da mogu biti bezobrazna i to reći, pa neka si misli tko što hoće. Izvana gledajući nanesena mi je šteta, međutim, štete ipak nema, jer su knjige napisane i objavljene, i pitanje je kako bi sve teklo da su me odmah prihvatili, da nije bilo nikakvog otpora. . .

Književnost me je izgradila, ali u jednom smislu me je ipak iznevjerila – naime, nije mi dala odgovore na posljednja pitanja života, koje sam očekivala. Eto, očekivala sam. . . . Zvuči naivno, ali očekivala sam. Čekala sam da me književnost prosvijetli. . . . To se nije dogodilo, moj put je bio kriv, ali za drugi nisam znala. A ako nisam znala – znači da mi ni nije pripadao. . . Također, rodila sam se s talentom, koji je zapreka – jer vas prisiljava na svoj put. . . . Kad sam otkrila put na kojem sam se mogla prosvijetliti – već je bilo kasno, naime, više se nisam mogla odreći književnosti; jer putovi se isključuju, ne možete istodobno ići dvjema cestama Mogu se samo tješiti time da je to ipak bio put istine, da sam stalno bila u istini, iako ne konačnoj, a da me konačna možda čeka u idućem životu, za koji sam se u ovom pripremila. Nisam je propustila.

Razgovarao Andrija Tunjić

Marina Šur Puhlovski

Ispod stola²

(Vegissmeinnicht)

Mama je rekla: „Idi pod stol i ostani tamo inače će te Krampus odnijeti!“, pa je navukla zavjesu na „kući“ kao što uvijek radi kad je ljuta, no ja znam da danas nije ljuta, nego tužna, jer čitav dan nije pjevala – ni šivala ni pjevala – samo je hodala kuhinjom brže nego inače, i lupala posuđem i govorila:

– Bože Dorica! Bože Dorica!

Bilo mi je dosadno pod stolom, tako, čitav dan, ali sam se bojala Krampusa, crnog, dlakavog, s rogovima i kopitama...

– Krampus odnosi zločeste curice! – rekla je mama

za „Nikolinje“, a onda sam našla naranču i praline bombone u cipeli na prozoru... Odnijela sam ih u „kuću“ i odmah pojela naranču; htjela sam i bombone, ali mama nije dala.

– Boljet će te trbuh! – rekla je i uzela mi vrećicu, a

poslije sam bombone morala dijeliti sa Šteficom...

Štefica mi je htjela uzeti i „kuću“, ali joj je mama zabranila.

– To je Slavičina „kuća“! – rekla je, i poslala Šteficu u sobu. – Ti si već velika.

Kad smo se doselili u „gradske kuće“, u kuhinji smo našli stol, ogroman, s debelim nogama, koje ne stoje na podu, kao obično, nego na ovalnom podlošku, a između su prečke...

Pitala sam mamu „čiji je to stol?“

Od bivših stanara – rekla je. – Vidiš kako je ogroman, ne da se progurati kroz vrata. Zato ga valjda nisu mogli odnijeti sa sobom. Mora da ga je stolar napravio u kuhinji...

Onda je uzela je krparu i stavila mi je pod stol. Zatim je sašila zavjesu – sa Suncem koje se smije – objesila je oko stola, tako da sam unutra ostala skrivena, i rekla mi:

– Ovo je tvoja kućica!

Nitko u ulici nema svoju kuću, kao ja!

– Bako, brzo! Dorica je počela!

Teta Dorica je krasna kao slika, ali je strašno debela...Kad je prije dva dana došla k nama mama se rasplakala kad joj je vidjela trbuh...

– Naravno da možeš ostati Dorica! – rekla joj je i otišla u sobu spremiti joj krevet, a teta Dorica je sjela za stol u kuhinji i metnula lice u dlanove i zaridala da su joj se ramena tresla, i kosa joj je pala na ruke, a kad ih je maknula bila je natečena i mokra u licu, a kosa joj je bila siva...

² ^ priča je napisana 1973., objavljena u zbirci „Ispod stola“, 2002., AGM

Zašto je plakala teta Dorica?

Valjda zato jer je boli trbuh!

– Sirota! – rekla je mama baki – i zabranila joj da zove babicu, "ni za što na svijetu!", rekla je, što je prava šteta, jer je to jako dobra teta...Kad joj je mama šivala donijela mi je plavog lakrdijaša od krpica, Florijana, Štefici je bilo krivo, ali nije mogla ništa, i posudila je mami 300 dinara kad smo išli na Sjeverni pol, tako da smo se mogli vratili, što je bila prava sreća, jer sam već bila strašno gladna, a Štefica je sva pobijelila...

Zašto mama ne šiva i ne pjeva otkako je došla teta Dorica? Bit će da je bolesna kad toliko viče, a onda će dobiti kiflicu, sigurno, i ja bih kiflicu!

Mama mi kupi kiflicu samo kad sam bolesna...

– Dragi bože pošalji mi vrućicu, da dobijem kiflicu! – molila sam, što je grijeh, i zato na zimu, za kaznu, neće doći Sveti Nikola, već samo Krampus, grozan, dlakav, s kozjim nogama i rogovima...

– *To će potrajati! Uska je, preuska! Da ipak zovemo babicu?*

– *Zar si poludjela? Ona će reći, morat će reći. Nećemo je zvati! Dođili*

Bojim se razgrnuti zavjesu na „kući“ da se Krampus ne bi naljutio...Mama kaže da Krampus sjedi u sredini zemlje, u plamenu, i riga oganj iz usta i iz nosa, tako da je okolo sve spaljeno od njegovog daha – kao oko one kuće u susjedstvu što je izgorjela lani – a okolo vrište đavoli i šibaju grešnike zlatnim šibama, da im je sva koža crvena... Tako su istukli i Pavla kad je praćkom pogodio teglu s višnjevačom na balkonu susjede Irene, na nogama su mu od šibanja ostale crvene pruge, i vikao je, vikao, kao i teta Dorica što viče iz naše sobe...

Zašto mi mama ne donese Florijana?

Kad smo išli llicom pala sam i ogrebla koljeno.

Samo da ne iskoči bradavica! – rekla je mama i onda mi je kupila „leptira“ od papira...Htjela sam staklenu bebu koja zatvara oči i miče rukama u laktu i ramenu, i noge u koljenima, ali mama je rekla: „Leptir i kiflica!“ i onda više nisam plakala...

Rado bih teti Dorici dala staklenu bebu, pa da više ne bude žalosna...

A tko je bio? – pitala je baka mamu.

– Ne znam – rekla je mama. – Pripovijedalo se o njoj i mladom gospodinu, tvorničarevom sinu.

Mladi gospodin je onaj koji stoji pred dućanom i govori: „Ljubim ruke, milostiva!“, i nutka mene i Florijana praline bombonima, a miriši kao mamina bočica za Božić... Mama kaže da je on „kicoš“ i „hohštapler“, ali mu se ipak smješka jer joj „daje na veresiju“...

– *Pripremi toplu vodu i škare! Ali ne vjerujem da će uspjeti! Bože, još bi mogla i umrijeti!*

Umrijeti kao tata...

Kad su me doveli sa sela tata je jeo grožđe, a bila je zima. Tata mi je rekao: „Uzmi!“, ali mama me posjela u kut i naredila mi da budem mirna.

– Ne jedi grožđe – rekla je. – Ti si zdrava!

Onda je tata izvadio iz džepa dvadesetipetparku i dao mi je.

– Uzmi dvodinarku za čokoladu – rekao je, kao da ja ne znam što je dvadesetipetparka, a što dvodinarka...

Lažov je tata, lažov i zato ga je Krampus odnio...

Razmaknula sam zavjesu na „kući“ i pogledala van: baka je ušla u kuhinju, stala uz štednjak i krpom uhvatila drške lonca s vrućom vodom. Onda je lonac odložila na pod i otišla do kredenca. Izvadila je pol-litrenku u kojoj je još bilo malo crnog vina od Someka. Baka svaki dan pije vino „za snagu“, od Someka; a ne voli vino od

Čavleka...''A do Someka'' – rekla je Štefica _ „treba pješačiti dva puta duže nego do Čavleka''. Kad joj je Štefica donijela vino od Čavleka, baka ga je probala i rekla:

– To je vino od Čavleka!

Baku nitko ne može prevariti, čak ni Štefica...

Baka je ispraznila politrenku i vratila je u kredenac.

Iz džepa je izvadila krunicu.

– *Vrijeme je, vrijeme je!*

Baka se sagnula k loncu, podigla ga i opet izašla u svojim papučama što nam ih je mama sašila od štofa.

Rekla sam mami da i mene nauči šivati.

– Nisi luda da znaš šivati – rekla je. – Onda ćeš cijeloj rodbini morati šivati badava!

...Htjela bi da mama dođe u kuhinju, pospana sam i gladna. A nema ni Florijana...

Baka se vratila, razgrnula zavjesu na „kući''.

– Slavica, Slavica – pozvala me.

Pružila je ruku kroz zavjesu i dodala mi unutra komad kruha namazan mašču, nije ga posipala šećerom.

– Pojedi to i idi spavati – rekla je. Već je prošlo sedam sati!

Baka više voli Šteficu nego mene, jer je ona „izrezani tata'' i jer je „mršava i bolesna''. Baka Štefici posipa šećer na mast i kuha joj krepku juhicu od telećih kostiju i povrća.

‘‘Tebe su ugojili na selu kao pajceka''. kaže baka. Tvrdi da ću ja „dobiti jesti u gostima''...

Gosti su kad mama šiva za milostivu Generalicu...Onda me uzme za ruku pa idemo na Pantovčak u veliku kuću s vrtom. Za doručak dobijem žemlju, putar, džem i bijelu kavu, a popodne ima kolačića od Pepice.

Milostiva Generalica dala je mami zlatne naušnice, s plavim cvijetom u sredini.

– Rinčice su za Slavicu – rekla je, da ih mama ne bi dala Štefici.

Pitala sam mamu kakav je to cvijet?

– Vergissmeinnicht – odgovorila je. – Raste pokraj potoka.

Onda su rinčice stajale u ormaru, dok nije došla teta babica i probušila mi uho zlatnom iglom da mogu nositi svoje rinčice. Ali nisam ih mogla nositi odmah. Prvo mi je teta babica gurnula konac u rupicu u uhu i mama je pazila da okrećem konac par puta na dan... Poslije su svi govorili da imam krasne rinčice, čak i baka...

Zašto više teta Dorica?

Kad je došla k nama Štefica je pitala baku:

– Zašto teta Dorica ima veliki trbuh?''

Onda je baka rekla mami:

– Pošalji je na selo, k strini...

Napravile su joj zavežljaj i drugo su jutro Štefica i baka otišle na vlak. Baka se vratila navečer, bez Štefice, i onda smo ona i ja spavale na stolu u kuhinji, gdje inače spava mama, a mama je spavala s tetom Doricom u sobi, gdje inače spava baka sa Šteficom...

– Što je s tim škarama?

Baka se vratila u kuhinju, traži škare u „Singerici'', što ih je mama metnula u ladicu od kredenca...

– Nisu u „Singerici'', Morati ćeš doći.

Mama je došla, htjela sam je pitati mogu li van, radi Krampusa, ali je opet otišla, a za njom i baka. Teta Dorica viče jače nego ikad, kao susjeda Fanika, kad joj se vruća juha prolila po nozi. Mama i ja izašle smo u hodnik da vidimo tko to jauče i našli susjedu Faniku s opečenom nogom.

– Već se sve ispušilo – rekla je mama.

Namazala je susjedi Faniki nogu bjelanjkom, a meni je obećala žumanjak sa šećerom. Onda me je poslala da kažem baki da se susjeda Fanika opekla i da ide po gospodina doktora.

Gospodin doktor je onaj u bijeloj kuti koji mi je zarezao ruku, pa su izbile kraste.

– Ne plači! – rekla mi je mama. – To te ništa ne boli!...

Teta Dorica je ušutjela, ne viče više...Netko plače u našoj sobi, tiho kao beba susjede Irene, koja je nekud nestala...Kamo je beba otišla?

Baka je ušla u kuhinju, uzela stolicu i odnijela je do kredenca. Popela se na stolicu i s kredenca skinula veliku teglu od pekmeza.

Mama jesenas nije ukuhala pekmez.

– Šjive su slabo rodile – rekla je. – Ove godine nećete

jesti pekmez!

Zato su tegle za pekmez prazne i etiketu smo skinuli kad smo ih oprali...Onda sam išla u dućan po marmeladu na kriške. Mladi gospodin mi je izvagao marmeladu, odrezao od ostatka komadić i rekao:

– Ovo je za malu gospođicu jer ima lijepu mamicu!

Mama ne izlazi iz sobe, a baka stalno hoda amo tamo, od sobe do kuhinje, i gundđa da je „bole noge“. Zašto je teglu od pekmeza zamotala u novinski papir? Metnula je teglu na stolicu, prekrstila se i rekla:

– Bože, oprosti mi. Bože oprosti mi.

Baka je zgriješila i Krampus će doći po nju...

Mama je na vratima.

– Požuri se! Uzmi nož...Lakše ćeš kopati. A ono metni u naprtnjaču i zakopaj negdje na poljani.

– Što je tebi? Da nisi poludjela? Ionako će ići u čitilište, a mi ćemo grijeha ispaštati! Ja ću do Mirogoja...

– Luda si! Vani je sad policijski sat! Što ako te ulove?

– Neka me ulove! Na Mirogoj ili nikud! To da znaš!

Mama kaže da je policijski sat postao od nedavno kad su došli vojnici i zatvorili sve dućane. Mama je pripovijedala i baki kako je došla u dućan gospodina Schmita, htjela je kupiti čarape, jer su joj se stare poderale, ali u dućanu nije bilo više ničeg, ni za pojesti, ni za obući.

– Police su ispraznili do zadnje iglice – rekla je mama baki – a gospodin Schmit je sjedio za pultom, držao se za glavu i govorio da će poludjeti!

– Jeste li vidjeli, milostiva, što su mi učinili? Sve su odnijeli! Sve! – ponavljao je.

Ni mladi gospodin nije pomagao kao inače, otišao je kući još jučer, kad su ispraznili dućan i drugi se dan nije javio na posao.

– Nije lud da se javi! – rekla je baka.

Mama kaže da je savjetovala gospodinu Schmitu neka se sakrije, da je „vrag uzeo šalu i da će i njega uzeti“, ali je gospodin Schmit odgovorio mami da ima još robe u magazinu koju nisu našli, jer su se žurili i da mora sakriti tu robu inače je propao..

– Glupan je gospodin Schmit, glupan – rekla je mama. – Što će mu roba kad će ga zatvoriti?

Vojnici su došli su i drugi dan, mama je bila blizu dućana, pa je vidjela, nosila je mušteriji haljinu i rekla mi da ću dobiti žemlju.

Vojnici su se dovezli na kamionu i govorili su njemački. Ušli su u dućan gospodina Schmita, „kao da je njihov“, i potrgali vrata magazina.

Unutra je bio gospodin Schmit, pakirao je robu u vreće i sanduke. Sve su vreće i sanduci bili spakirani kad su došli vojnici... Onda su vojnici podigli sanduke i vreće i odnijeli ih u kamion, a gospodin Schmit je stajao kraj vrata i „bijelo gledao“. Naočale su mu pale i razbile se. Mama kaže da je sreća što „ništa nije vidio“. I rukav jakne bio mu je poderan, a iz nosa mu je curila krv, uprljavši bijelu košulju koja nikad nije bila prljava...Dva vojnika su zgrabila gospodina Schmita i ugurala ga u kamion, tako da je pao na svoje sanduke i vreće, čemu su se vojnici smijali. Onda je kamion s gospodinom Schmitom odjurio, i više ga nitko nikad nije vidio“, rekla je mama, a baka se na to prekrstila i rekla:

– To je propast svijeta!

Mama je donijela zelenu naprtnjaču koju je tata nosio kad bi išli na Sljeme i stavila je baki na leđa.

Onda je donijela teglu od pekmeza koju je baka zamotala u novinski papir i ugurala je u naprtnjaču.

– Daj mi štap! – rekla je baka.

Ona uvijek nosi štap kad ide na ulicu.

– A nož mi metni u pregaču!

Mama je stavila nož u pregaču, onda je baka otvorila vrata, okrenula se u kuhinju i rekla:

– Zapali svijeću!

Mama je klimnula da hoće i zatvorila vrata za bakom, ali se nije vratila u kuhinju, nije me ni pogledala,

a ja,

ja sam htjela da dođe,

da me pozove k sebi i

da mi kaže,

kamo je to baka odnijela pekmez što smo ga pojeli još lani?

Nesanica³

... „Bog neka te čuva lijenog muža“, govorila je Ivka, sirota moja baka, i bog me, eto, toga sačuvao, za razliku od moje majke, barem drugi put, pošto smo se riješili Pelea, mi Sofija, i opet ništa, nikakva zahvalnost, nikakva sreća iskovana iz radišnosti toga muža, osim mekog pod guzicom i ukusnog na tanjuru, i u čaši nešto, a ne makar što, sreća zvana „u se, na se i poda se“, kako se nekad govorilo, danas više ne, premda se još prakticira, a što nije za baciti, da imamo što u se, na se i poda se, priznaje moja komocija za koju ćemo učiniti sve, i supruga se slaže da to nije za baciti, i majka čije dijete ne oskudijeva ni u čemu, a ne mora ni raditi, premda će joj uskoro trideset, i posjetiteljica trgovina svih vrsta, od hrane do odjeće i sajmovi umjetnina, kupac u meni čak je oduševljen tim mužem koji stvara novac da se može mirno kupovati, kad god ti puhne, a ne u mislima preokretati svaki dinar, i književnica koja ne mora raditi, ne izvan kuće, gdje te samo tlače, pogotovo ako se ne daš povaliti, a što se donedavno još tražilo, niti se mora dati ucjenjivati od izdavača, moljakati zarađeni novac kao da to nije,

³ iz romana, 2007., objavio Profil

kao da ti je poklonjen, da bi platila režije, lizati im pete dok na tebi zarađuju i gledaju te kao otpad, jer bez njih ne postojiš, iako postojiš, i vlasnica jedrilice koja krstari Jadranom, zna se s kime, i plivačica u bazenu, sve moje uloge, osim možda pijandure, i jasno, osim mene, one koje nema, barem u jeziku, a onda je nema nigdje, iako je ima, za mene je ima, nikad za drugoga, jer drugi je ne vidi, za drugog ne postoji jer je nema u jeziku, što su dva nivoa svijeta koji se nikad ne susreću, ja za drugog i ja za sebe samu, a koji je ja koji se služi pijanduricom jer sam ne može govoriti, jer ga nema u jeziku, pa koristi ulogu koju osjeća najbližom, onu pijandure, suprotstavljenu svijetu, vječnoj komediji nigdine koja trubi da je tragedija, na sva usta, ne bi li djelovala ozbiljno, inače bi mogli posumnjati o čemu se tu radi, tko bi izdržao vječno biti ulogom u komediji, vječno s nogom u guzici, vječno poskliznut na koru od banane, da smo priznali vlast komičnog možda bismo se probudili u svom karnevalskom ruhu, mi, lažne tragedije, i sa sebe ga zbacili, shvaćam, ni za što, jer ništa ne mogu učiniti, ništa dok shvaćeno ne postane iskustvo, za što nema šanse, zbacili za života, vlastitom voljom a ne silom majčice prirode, vidjeli što jesmo, ništa, bog, a onda zbogom trgovini, pijanduru koristi da bi se održao na životu, u svijesti, u postojanju, da ne krepa u robotu taj moj jadni ja kojeg nitko ne priznaje, a što se doživljava kao crna nezahvalnost, iako to nije, ali kako to objasniti nekom tko o sebi uopće ne želi razmišljati, razmišlja samo o ulozu, ni o čemu drugom, poput moga muža, Maksa, s druge strane telefona..

.....

... "Napiješ se, pa me vrijeđaš", reži taj pravednik u moju neispavanu glavu, koja me je gotovo prestala boljeti, zahvaljujući napretku kemije i medicine, da nisu napredovale, možda bih napredovala ja, znam pomisliti, a ne nazadovala u pijanduru koja vrijeđa svog muža, premda je ovaj uzdržava, dozvoljava joj sve i ne predbacuje ništa osim da dovoljno ne cijeni njegove napore i da se napije, pa vrijeđa...

.....

... „Nemam pojma, ničeg se ne sjećam”, ponavljam, jer ne znam što bih rekla a niti mi se ispričava, nisam htjela, mislila ili što već ne, jer je sve to laž, htjela sam i mislila kao svatko u pijanstvu, „In vino veritas”, govorili su naši stari, a oni su znali što govore, kao što su znali i latinski, premda i nisam htjela, nisam ga htjela vrijeđati tog svog radišnog muža kojem sam štošta oprostila, ljubavnice i kockanje, u svojim ulogama supruga i majke, ne kao ja, ona stvarna, izvan jezika, ta mu nije ni zamjerila, ni zamjerala ni opraštala, zbog čega smo i dalje skupa, jer kurva to dobro zna, da mu se ništa nije zamjeralo, i on se kocka protiv bespuća nigdine, jer drugo ne zna, i vara me u nigdini, jer drugo ne zna, „Svatko”, pravda se, preživljava kako zna”, uloga protiv uloge, kako to već ide, vara suprugu, ne stvarnu mene koju ne može prevariti, jer se toj za sve fučka, i za prevare i za kockanje, sav jadan što nije više od uloge, nikad on, osim u otporu, u preljubniku i kockaru, nečem stvarnom, kako misli, jasno, pogrešno, jer su i to samo uloge, kao što je i moja pijandura uloga, a uloga se tiče samo njega, mene ne, ja sam izvan dosega osim u trgovačkom smislu, kad nas financijski ošteti, nas, svoju zakonitu, što mu također ne zamjeramo, ne istinski, premda smo se izvikali i dali mu po nosu, jer se to od nas očekuje, da vičemo i bjesnimo kad nam pokradu kućanstvo, naše zajedničko, netko mora paziti da nas kockar ne prokocka do gaća na štapu, ne samo nas, i sebe, a na što se grješnik zguri poput prozvanog balavca i čeka da tajfun prođe, kad će mu sve biti oprašteno, moja uloga se ljuti i udara ga gdje stigne, uloga, ne ja, znamo oboje, uloga u igri koju nazivamo brakom, mi, izvan uloge, mi smo uvijek na istome, zakinuti za sebe same ma kako s nama postupali, pljuske ili poljupci...

.....

... „Nikad ne znaš što si rekla, ali uvijek znaš vrijeđati, čega mi je dosta”, nastavlja taj pravednik.

„Što sam rekla?”, pitam, jer me na to tjera, premda znam da nikada neće ponoviti što mu je žena spustila, nabrojiti klipove koje sam mu bacila pod noge, nikad ne ponovi čime sam ga uvrijedila, zna, kurva da bi zvučalo kao istina, a gdje smo onda...

.....

... „Znaš ti što si rekla, samo se pretvaraš da ne znaš”, svadljivo, on.

„Časna riječ, ne znam”, popustljivo, ja, moraš popustiti kad razgovor ne vodi nikud, osim nastavku svađe za večerom.

„Probudila sam se u tri i više uopće nisam spavala”, jaučem u slušalicu jer je to najbolja obrana, ne napadati, nego kukati, obrana nas žena u ovom svijetu muškaraca, uloga protiv uloge, ništa više, jer ni žena ni muškarac stvarno ne postoje, samo su umišljaj, suze do koljena a muškarac na koljena, isprobano u praksi.

„To ti je kazna”, on, s druge strane, pomirljivo.

„I jest”, ja, s ove strane, pomirljivo, „boli me glava, sva sam nikakva”, dodajem, „a moram i na plac, pa na promociju u podne, da poludiš!”, meljem, jer to uvijek pali, sve zatrpati riječima.

„Ja bih te molio da toliko ne piješ”, prihvaća on ponudu, taj pravi kavalir, kralj među muškarcima.

„Pokušat ću”, kažem ja, premda znam da neću, a i on zna da neću, premda jednom možda hoću.

.....

...„Kad se vraćaš?”, pitam, pošto smo sve lijepo izgledili, barem zasad, mi, muž i žena u braku trideset godina, samo jedno dijete, drugo abortirano jer ga nitko nije htio, „Radi što hoćeš, samo me ne gnjavi!””, odgovora muž kad ga žena pita što s neočekivanim djetetom, prvo su čekali ali drugo ne, to je došlo samo, trenutak nepažnje i već ti kucaju na vrata, daj, otvori, pusti nas unutra da ti zajašemo na grbaču, kad ga ti nećeš neću ga ni ja, zaključuje žena, pa s fetusom u kanal, kako se to danas radi, s primišlju da fetus ipak nema dušu, još je nije udahnuo, tijelo i mozak ima, ali dušu nema, ovu će dobiti kad prvi put udahne, kad izađe, pa ga ne treba žaliti, tko žali robota, kažu astrolozi, čime se tješim, premda nisam baš sigurna kad život zapravo počinje, nisam li majci pomagala izbaviti oca iz zatvora dok se još nisam ni rodila, dakle sam i onda bila, premda sam to shvatila tek naknadno, kao odrasla da sam već onda bila, jer to mogu zamisliti, ne zašto što bih se sjećala, mutim sama sebi, rješavajući nerješivo, jer jezik nije taj koji to može riješiti, čim zađemo dublje spoticemo se o logiku, pokušaj i vidi, pa smo opet na ničemu, jasno, umom, a za drugo ni ne znamo, „Lijepo ste je napunile”, rekao je bolničar zadužen za bacanje fetusa, koje je skupljao u kantu, pokazujući kantu ženi na hodniku, koja je abortirala i sad se uputila kući, sva potrgana i sama, smijući joj se podrugljivo.

„Doći ću do šest”, odgovara muž.

„Napraviti ću ti pašticadu. S njokima”, naglašava žena, jer obožava njoke, njen suprug, sve tijesto, ali njoke osobito, one od krumpira, sa saftom i parmezanom.

„Svejedno”, kaže muž, a nije mu svejedno, već mu cure sline, ljubavnica napucana radi njoka i pašticide, oko čega se nismo pretrgnuli, mogla bih se okladiti, ako se šalimo, dakako.

„Idem sada”, kaže, na cesti je, ispred krntije, još parkirane pred kućom, nazvao je čim je izašao.

„Dobro, vidimo se”, kaže žena, telefon na slušalicu, a mi, Sofija u kuhinju pripremiti kavu, da nas osposobi za taj dan, za prljavo suđe nagomilano u slivniku, isperi ga, pa u stroj...

Ljubav⁴

Sve što za tebe želim jest da budeš sretna – govorila je Sofiji njena majka. – Kako sretna? – ispitivala ju je Sofija. – Jednostavno sretna! – odgovarala je majka. – Zna se što je sreća! – tvrdila je, čime je htjela reći kako je ona duboko nesretna.

Sofija nije znala što je sreća, osim na mahove. Očekivanje odlaska na dobar film u kino učinio bi je sretnom. I sunčan dan, svježeg, proljetnog mirisa. I kad bi se zaljubila osjećala bi sreću, barem u početku, dok ne bi dobila odgovor... Onda bi se sreća otrcala... Znala bi biti i sasvim bezrazložno sretna, valjda zbog svoje mladosti: val sreće znao bi je zahvatiti iznutra, natjerati je da poskoči, zavrti se oko sebe... Takva sposobnost za sreću s godinama se izgubila. No sve to nije bila sreća za njenu majku.

– To je ushićenost – tvrdila je.

4 Odlomak iz romana „Ljubav”, 2010. Naklada Ljevak

Ona sama nikad nije bila ushićena, ili barem to nije pokazivala pred Sofijom. Za nju je sreća bila nešto trajno i spokojno. I društveno ispravno. Izvan ispravnosti za majku nije bilo sreće, iako nikad nikog nije osuđivala ni radi čega, ni onda kad bi se osuda nametala kao prirodna... No već mogućnost za osudu za majku je uništavalo sreću. Sama se nikad nije izložila osudi, no to je nije usrećilo. Sav osjećaj sreće izvlačila je iz svog žrtvovanja, a tu je teško govoriti o sreći.

Za razliku od majke Sofija se teško žrtvovala, sreću je pronašla tek pošto se izložila osudi. Sreću kao ushićenje nad vlastitom slobodom – što je njena majka osuđivala kao „sebičnost”.

– Majku nije usrećila njena žrtva, no da se nije žrtvovala bila bi još nesretnija – pripovijedala je Josipu Sofija.

Sofijinu sreću kao uživanje u slobodi njena majka nikad nije mogla razumjeti, te su se njene riječi kako Sofiji „želi samo sreću”, ovoj pokazale netočne. Majka je Sofiji željela svoju sreću, ne njezinu, što će postati izvorom njihovog nepopravljivog sukoba.

– Majka je o sreći razmišljala kao Tolstoj koji je Anu Karenjinu, kao ljubavnicu, bacio pod vlak, a usrećio bezbojnu udavaču Kitty – u šali je govorila Josipu. – Iako je Anu cijenio više nego Kitty, dapače, mislim da je Kitty prezirao – dodala je.

U potaji je za sebe očekivala usud Ane Karenjine, iako ne tako drastičan; svakako je očekivala neku vrst kazne: pravila života i dalje su bila neupitna. Tako je njena sreća obitavala u strahu, koji ju je svake noći čekao budan u krevetu. Strah bi zaspao tek s pojavom dana, u međuvremenu joj se podmuklo uvlačeći u san... No tim je ljepše bilo ujutro probuditi se u slobodi, osobito kad bi buđenje pratilo kukurijekanje pijetla, kao što se to događalo na selu kod Josipa...

– Imaš samo ovaj dan – obavještavao ju je pijetao, ili je barem ona tako prevodila njegovo glasanje. – Ustaj! Živi! Svanulo je jutro!

Sofija bi ustajala preplavljena čistom srećom, kao davno u djetinjstvu...

Igrač⁵

Venecija

I u procijepu vremena ugledala sam svog muža, Maksa, tada tek budućeg, tridesetogodišnjaka, kako stoji u predvorju kockarnice u Lidu – kraj je proljeća, kao i danas, toplo je, u Veneciju smo stigli dva dana ranije, vlakom, obavili kupovinu i razgledavanje, a treći dan se brodićem odvezli se u posjetu Lidu, gdje sve je bilo izglačano, čak i zelenilo, kako sam shvatila poslije, hodajući Lidom u loše odabranim cipelama, naime, novokupljenima, kojima nisam mogla odoljeti, morala sam ih obuti, kao da cijeli svijet pilji samo u moje cipele – nesretan jer ga ne puštaju u kockarnicu.

Ne puštaju me, kaže mi, jer za ulaz treba sako. A on je u košulji! Sako ne nosi nikad, kamo li odijela, kao poočim, Ladislav, protiv kojeg ih ne nosi, kao što se protiv istoga ne pere (dok ga ne natjeram), ne šiša se i ne popravlja zube (također dok ga ne natjeram), kupio je jedan je za naše vjenčanje, ali ostavio ga je u sobi pansiona, kuka.

A ja se smijem toj neshvatljivoj prepreci, sako, zamisli, a ljudi odavde izlaze bez gaća, šalim se, već našuljanih nogu u koje mi klize misli, ne shvaćajući prevrat koji se u njemu dogodio kad mu se pogled susreo s natpisom Casino – a ja pristala da se poigra s bijednom svotom lira koju smo mogli izgubiti, a da nas to ne grize, barem ne mene, barem ne previše – kad je sve postalo nevažno, čitav život, ja, vjenčanje, svi naši planovi, što bi sve dao za ulazak u kockarnicu a da ne bi ni trepnuo, kako sam shvatila kasnije, puno kasnije, prekasno.

5 Odlomak iz romana „Igrač”, 2017., V.B.Z.

Mene prvu bi na licu mjesta mijenjao za sako da su mu takvo nešto ponudili, to je bila moja vrijednost u Maksovim mislima uoči vjenčanja, znam danas, onda nisam znala, onda je za mene sve to bila šala, umjesto da se zamislim cerekala sam se sako-prepreci i grimasama koje je Maks radio inscenirajući zaleđeni osmijeh i pogled idiota širom otvorenih očiju, kao i obično postajući klaun da bi preda mnogom sakrio svoju bezvrijednost, i preda mnogom i pred sobom, jer moja je bezvrijednost i njega činila bezvrijednim, jer se stabilni svijet rušio... A on ga je tobože gradio.

Sve je bilo završeno prije nego je počelo, tamo, na Lidu, shvaćam, ali nas to tamo na Lidu ne brine, mi to ne vidimo, ili ne želimo vidjeti, što izlazi na isto, mi i dalje zamišljamo budućnost koja se nikad neće dogoditi, ne zamišljamo je u ruševinama, kakva je već bila, premda se prikrija, nego u dvorcima, zaokupljeni isključivo svojim trenutnim brigama, ja – kako se našuljanih nogu vratiti do broda, da li se mučiti ili skinuti cipele, unijeti nered u fantastičan red ovog otoka ugrađen i u bilje, Maks – kako se domoći volšebnog sakoa i s par bijednih lira srušiti banku Casina, što je u osnovi njegovih namjera.

I zato on u svojoj košulji odlazi do portira, a ja ga gledam kako s njim o nečemu raspravlja, a onda se blažen vraća s obavijesti da se sako može posuditi, relativno jeftino, kaže, ako se ja s tim slažem i priložim još koju liru: jer novac je kod mene. Ja računam što se sve moglo kupiti za posudbu sakoa i za trošak koji će slijediti, jer nema sumnje da će izgubiti, i što će se dogoditi ako mu uskratim te novce – nadureno će šutjeti, jer on nije svadljivac, za razliku od mene, koja sve hoću razložiti, pa se riječi množe dok ne postanu poplava koja sve hoće potopiti, i, razumije se, trenutni povratak na brod (jer kamo ćemo, pića su tu skupa), on brzo, nijem, pognutih ramena, ja pričajući i šepajući – a najradije bih izula cipele; i sjela.

I u tom vaganju odlučujem se za svoju komociju, svoje bolne noge, i sjedam na prvi kamen koji mi se našao na putu (jasno, uglračan) dok mi u glavi odzvanja opomena moje majke da to nikada ne treba činiti; na kamen se ne sjeda! To je gotova upala mjehura! Obično sam slušala svoju majku, ali ne i tog sutona na Lidu gdje se rješavala moja vidljiva budućnost, mojih idućih trideset godina. I gdje sam mislila samo na te našuljane noge, ne na to što znači taj angažman mog muža (tada tek budućeg) oko nabavke sakoa, ta uzrujanost, ta volja da se probije lažna barikada kockarnice i da se mene ostavi samu pred vratima, na kamenu, da čekam. Jer on je odmah, presretan, navukao posuđeni sako, tamnocrvene boje, zapamtila sam, malo svjetlucač, kao da su ga prošili nečim srebrnim, valjda da bude mamac, jer svi smo životinje koje se može namamiti i koje mogu mamiti, može nas se i pojesti, kao pile ili svinju, jer svi smo hrana, shvatila sam već odavno, i, zaboravivši me sasvim, nestao u osvjetljenom grotlu kockarnice, kao spavač privučen Mjesec.

Divljakuša⁶

S tim dečkom nešto nije u redu, rekla mi je majka zabrinuto dva mjeseca nakon što sam ga dovela u kuću predstaviti ga njoj i ocu da mi može dolaziti, nije mi samo dečko nego i kolega s fakulteta, isti interesi, knjige, isti životni planovi, tumačim majci, ne hodam po zemlji nego lebdim u oblacima ushićenja što sam pronašla duhovnog srodnika, u kojeg sam i zaljubljena, lako ćemo za tjelesnog, takvih ima na bacanje, ali nađi ti duhovnog, razmišlja djevica koju još nisu probušili pa joj je spolni život samo predmet fantazije, ne i iskustvo.

Tijelo je još netaknuto, samo je malo prepipano, njemu se ne žuri, rekao je, meni još manje, bojim se defloracije koja, kažu, boli, razderu te do krvi, kažu, pa kakav je to užitak, pitam se potajice, biti razderana i krvava, već su neki drugi prije pokušali to sa mnogom učiniti, ali bezuspješno, svaki put bih im utekla. Zapravo sam jednom krenula upravo po to, po defloraciju, kao na operaciju, da s tim završim, da se toga oslobodim, čula sam da su za to najbolji stariji tipovi, već malo istrošeni, ne mladići koji pucaju od snage i u tebi se žele rasprsnuti... Bože pomози!

I našla sam takvog, četrdesetogodišnjaka, kvadratna glava već protkana sjedinama, zgodna na način koji mi ne znači ništa, jer me se ne tiče, ali visok, uspravan, tijelo čvrsto, tenis, naftni stručnjak koji je proputovao svijet,

⁶ Odlomak iz romana „Divljakuša“, 2018.V.B.Z.

slika iskustva. Doslovno mi je ponudio uslugu kao liječnik-kirurg, on će to obaviti da ne osjetim bol, rekao je, neka se ne brinem, već je to radio, i ambijent će biti divan, vila njegovog prijatelja u šumi na Tuškancu, probrana hrana, piće, onda odlazak u sobu, sve nježno, fino, uljuđeno kao u bajci, premda tog dijela nema u bajkama, osim metaforički, što tijelu ne znači ništa, iz jednostavnog razloga jer ne može jesti metaforu, niti je popiti, niti se u nju zakloniti. A kad to obavimo, onda će slijediti užitak kakav ne mogu ni zamisliti, obećava, mogu mislim jer sam ga iskusila sama sa sobom još na početku puberteta, znamo mi što je što, umišljam, ali, jasno, to mu prešućujem, ne puštam ga u intimu, ja sam predmet a on oruđe koje predmet treba obraditi, ništa više. Budem li zadovoljna on mi može i dalje pružati usluge, mazi se, kao mačak kojeg prvi puta u njemu primjećujem, mačak koji bi te sredio kao miša da si mišje veličine, ovako ti podilazi... Pa mi priča o nekoj studentici koju je opsluživao dok je studirala, tako da je bila mima, rekao je, oslobođena drama s vršnjacima, samo tebi mogu zahvaliti na diplomi, rekla mu je na rastanku, doslovno sam zinula slušajući o toj robotskoj idili kao vrhunskoj životnoj utjesi, otklanjajući je unaprijed.

Ali ipak sam s njim otišla u vilu na Tuškancu, vlasništvo prijatelja advokata, koji je izgledao bolesno, izgubljen u prevelikom odijelu mišje sive boje, lice kao zgužvana čarapa, blijedo poput voska, rastegnuti smiješak koji se doima servilno, pogotovo jer ti potvrđuje baš sve što kažeš, uvijek si u pravu, s tim nas je smiješkom ispratio u sobu na katu, s čašom u ruci, koju je podigao, kao da nazdravlja, i dočeka nas kad smo se vratili, kimajući u potvrdu dobro obavljenog posla, koji je propao. ... Premda sam se skinula i ispružila na krevet, premda se i on skinuo i ispružio pokraj mene – kad sam vidjela da je dlakav po prsima i po rukama i da mu je tijelo malo usaljeno, dalje nisam ni gledala – i počeo mi je masirati grudi, da se opustim, jer sam bila sva napeta, pa se onda s tim dlakama pribio uz moje tijelo, od čega sam se naježila. Ne mogu, neću, upomoć, odlazim, vrištala sam izvan zvuka, uspravila se i sjela savijenih koljena koje sam obgrlila rukama. On je zatitrao oko mene tako u sebe zatvorenu, nemoj, probaj, vidjeti ćeš da ćeš uživati, već smo prošli pola puta, pokušavao je, razumno i zapravo za moje dobro, kako ću shvatiti poslije, ali uzalud kad sam ja samo htjela da nestane, da ispari, da ga nema, da ga više nikada ne vidim, ni usput, na ulici, kako se i dogodilo.

Jer me je nekoliko godina poslije – tijekom kojih je nestao – njegov prijatelj advokat, stojeći na Trgu Republike, gdje su tada stajali svi gradski šminkeri od podne do dva, i gdje ih se moglo razgledati kao stoku na sajmištu, s istim rastegnutim smiješkom obavijestio da je umro, srčani infarkt, rekli su, rekao je, nisam znao da je imao bolesno srce, nikad to nije spomenuo. Pa je moguće da je nešto drugo u pitanju, naglasio je... A onda dodao nešto što me je zapanjilo, da je bio špijun, ruski špijun, i da se to saznalo tek nakon što je umro, tako da znam. To zadnje je rekao bez smješka, odjednom uozbiljen. Izgledao je još jasnije i bolesnije, plivajući u odijelu mišje sive boje...

Nisam shvatila zašto sam to trebala saznati, ni što sam uopće saznala osim nešto s drugog planeta, iz drugog odsječka svemira, van moje stvarnosti u kojoj živim s povjerenjem da je jedina i čvrsta, i nerazrušiva izvana, može se samo urušiti u sebi, po jasno postavljenim pravilima. Pa sam tu priču ostavila iza vrata, negdje vani, a vrata sam zaključala. Jer po mojem svijetu nisu hodali špijuni, niti su se ljudi ubijali, kao u filmovima i knjigama, u mom svijetu se gledalo u blistavu daljinu, u kojoj će se dogoditi čudo i očekivanje tog čuda nije izgubilo na snazi ni kad mi se tlo pod nogama pretvorilo u živo blato.

PROZA

Ilija Aščić

Gubitak

Odlomak iz romana

Noć je prolazila sporo, toliko sporo da sam mogao brojiti trenutke jedan po jedan. Noći su ovdje u roditeljskoj kući uvijek bile duge. Osjećao sam miris vlage i truleži koji je dopirao iz zidova. Koliko sam noći proveo u toj sobi, ležeći na tom istom krevetu, zureći u strop i razmišljajući o budućnosti. U ovoj sobi s prozorom okrenutim prema ulici počeo sam intenzivnije čitati i mislim da me to čitanje spriječilo da ne poludim, da ne postanem silovatelj, otmičar djece ili političar. Čitao sam čak i kao dječak, davno prije rata, ali tek u srednjoj školi to je dobilo novi smisao. Bio sam u godinama kad sam tražio nešto čvrsto za što bih se uhvatio, a nije bilo puno toga. Nakon rata svako iskustvo i odnos bili su besmisleni. Jedino su još knjige imale neku magiju, jedino je u njima bilo vrelo života na kojem sam se napajao.

Tako sam otkrio Hemingwaya. Nemam pojma kad sam se prvi put sreo s njim, samo znam da sam isti čas bio ponesen tim pričama i da nikad nisam prestao biti obožavatelj. *Vojnikov dok*, *Velika rijeka*, *Snjegovi*. Više sam volio njegove priče od romana. Bio sam osupnut ljepotom i jednostavnošću njegovih rečenica. Kod njega se osjećao silan oprez u pisanju, osjećala se suzdržanost, kao da je postojala neka moćna sila koja je kontrolirala bujicu emocija, što sam kasnije našao i kod Marka Aurelija. Na trenutke se činilo da okoliša, kao da ne želi reći to što zna, kao da hoće zaobići stvar, pa bi rekao nešto drugo, ali to je bio trik, čovjek je odmah znao o čemu je riječ. Kad je pisao o Nickovoj patnji, ne bi razglabao o tome što je Nick doživio i što su mu sve učinili, rekao bi samo „Nick sada nije želio ići tamo“. A onda opet u drugom trenutku rečenice su grmjale kao mašine tenkova, jedna za drugom. Ponekad je mrcvario priču, ali to je bilo zanemarivo, jer je onaj ostatak bio dovoljno moćan da zasjeni sve promašaje. Pročitao sam sve njegove knjige koje sam mogao naći u knjižnicama. Zatim sam otkrivao ostale, jednog po jednog. Knut Hamsun, Herman Hesse, Jack London, Norman Mailer, Charles Bukowski, Henry Miller, Jack Kerouac. Amerikanci! Martin Eden, Arturo Bandini, Dax Xenos, moji junaci, stvarniji od bilo kojeg čovjeka od krvi i mesa! Pa veličanstveni, neponovljivi, odvažni Walt Whitman čije su duboke i jednostavne misli tekle kao rijeka. „Ja pjevam sebe i slavim sebe...“ Da, Walte, nikad Amerika nije imala pjesnika poput tebe. I onda konačno Bruno Traven, najdraži pisac moje mladosti, beskrajno duhoviti i odvažni Bruno Traven! Čovjek koji je znao sve. Sve što znam o ljudima naučio sam od njega, čovjeka bez imena i zemlje. Slučajno sam nabasao na njega davno prije rata dok sam prekapao po knjigama Lava Trockog, manifestima Komunističke

partije, putopisima iz Afrike i znanstvenim knjigama o istraživanju svemira koje je mom starom donosio stric Jozo i koje je stari držao na tavanu nakon što bi ih pročitao. Moj je stari prije rata imao stotine knjiga, ali nije ih držao na policama u dnevnoj sobi, već bi ih, kad bi ih pročitao, ostavio u kartonske kutije na tavanu. Tako su se te knjige taložile u kutijama, mačke su spavale po njima, a neke su od vlage posve istrulile. Često sam se kao dječak penjao na taj tavan, u to carstvo starih stvari, gdje su knjige bile razbacane između građevinskog alata, odbačenog namještaja i velikih vreća brašna, šećera i soli. Prekopavao sam te knjige, čitao ulomke i onda pojedine knjige odnosio u svoju sobu i čitao, a često sam čitao i na tavanu, ispod tankog krova od salonita. Tom starom tavanu kojeg više nema mogu zahvaliti za Brunu Travena. Poslije sam ga se sjetio i potražio ga u knjižnici i našao ga među knjigama koje više nitko nije posuđivao. Zašto njegove knjige nisu bile na najvidljivijim mjestima u knjižnicama? Zašto su ga skrivali, kao da su htjeli da nitko ne dozna njegovu mudrost? Zašto su nam u školama davali da čitamo samo budale i precijenjene gnjavatore i plačipizde? Kad sam prvi put pročitao *Mrtvački brod*, danima sam bio šokiran, misleći da je nemoguće da je u ovom ludom svijetu živio tako hrabar i mudar čovjek. Bio je lišen beživotnog intelektualizma svojstvenog većini pisaca. Pisao je otvoreno o svemu bitnom. Pisao je o krvi. Hodao sam okolo i govorio ljudima o njemu, ali nikog nije zanimala strašna krepost koju su sadržavale te stranice. U nesanim noćima čitao sam i duge sage Larryja McMurryja. *Lonesome Dove*. *Streets of Laredo*. Kakva nostalgija! Svi ti dostojanstveni gubitnici! Pa onda Rusi, ljudi Rusi koji su išli iz krajnosti u krajnost, koji nisu znali za srednji put i nisu mogli štjetiti čak ni po cijenu smrti i progona!

Poslije sam prešao na filozofe. To je tek bio šok. Kakvo ludilo, kakav egzibicionizam! Kako je to bilo moguće da postoje takvi ljudi, a da nikoga nije stvarno briga? Platon, Epikur, Marko Aurelije. Pa čaknuti Nietzsche! „Zar je to uopće moguće? U svojoj šumi stari svetac nije još ništa čuo o tome da je bog mrtav?“, „Ljubim one koji ne znaju živjeti drugačije no u propadanju jer su to oni koji prelaze“, „Što znači dug život, tko od ratnika želi biti pošteđen?“, „Umri u pravi čas“... Kakve rečenice, uvijek na rubu pameti, a uvijek točne i snažne! Kakva hrabrost da govori istinu po cijenu svega! Kasnije sam otkrio i Nikolaja Aleksandroviča Berdjajeva. Nikad se nisam mogao nasiti njegovih rečenica, misli koje su tekle kao ispovijest a ne kao filozofija. Često se ponavljao, ponekad je bio kontradiktoran, ponekad je bio u krivu, ali bio je uvjeren u to što piše i bio je spreman izgubiti glavu zbog toga. Pisao je rečenice koje su me dovodile do ludila. „Utvrđujem primat slobode nad bitkom“ ili „Ako nema vječnosti, nema ničega“, ili „Logika za mene nema nikakvu važnost i ničemu me nije naučila“, pa zatim „To što se naziva životom, često je tek svakodnevica koja se sastoji od zanimacija“. Odakle je došao taj čovjek? Iz Rusije, naravno. Bio je još jedan čaknuti frajer koji je namjerno govorio sve ono o čemu su drugi štjetili. Miguel de Unamuno. On je silno želio odgovore i silno je želio živjeti vječno! Svašta je pisao, samo da bi uvjerio sebe da nikad neće umrijeti, iako je znao da hoće. „Biti u pravu je tako malo bitno – ali osjećam ono što govorim i znam što osjećam.“ „I kada na kraju umrem, ako i bude potpuno, ja neću umrijeti, to jest neću dopustiti da umrem, osim ako me ne ubije ljudska sudbina. Neću se odreći života, sve dok ne izgubim glavu, ili više od glave, srce, mene će lišiti života.“ I lišili su ga. Ali najviše od svih bio sam opsjednut Platonom. Kakvi dijalози, kakva lucidnost, kakav briljantni i brutalni humor, kao da si s dečkima u kakvoj zagrebačkoj birtiji! Koliko istine u tom ludom teatru starih Grka! Nitko to nikad poslije nije ponovio niti će ponoviti.

Čitao sam po dvije-tri knjige tjedno i nikad mi nije bilo dosta. Tko su bili ti ljudi? Odakle su dolazili? Kako su postali takvi? To nisam shvaćao. Počeo bih čitati oko ponoći i prestajao kad bi svanulo. Od cijelog je susjedstva jedino svjetlo u mojoj sobi bilo upaljeno cijele noći. Ti čudni stranci koji su odjednom ušli u moj život bili su pravo osvježenje. Iza svake je knjige stajao jedan čovjek, i to kakav čovjek! Čitajući magične retke *Martina Edena*, *Plodova zemlje* ili *Berača pamuka*, shvatio sam da su postojali i da još uvijek postoje ljudi zbog kojih vrijedi živjeti. Otkriće je bilo čudesno osvježavajuće: kao da sam iz ustajale prostorije izišao na svjež zrak.

Ujutro je kava čekala na kuhinjskom stolu. Stara je stajala u kuhinji spremajući ručak, a stari je gledao televiziju sjedeći na kauču. Stari je bio još ćelaviji nego kad sam ga zadnji put vidio, lice mu posve pocrvenjelo od pića i napuhalo se kao da će eksplodirati ako ga dotakneš, a stara je skoro sasvim posjedila. U tom trenutku sinu mi da su ostarjeli i jedno i drugo. Stari je kraj kauča imao starački štap. Nikad ga prije nisam vidio sa štapom, a sad više nije mogao hodati bez njega.

– Sjedni – reče stara. – Hoćeš li prvo kavu ili doručak?

– Kavu.

Nalila mi je kavu u šalicu. Bila je to crna turska kava bez mlijeka, kakvu su oni uvijek pili.

kad je počeo rat i kad se sve raspalo ili onog dana prije pet godina kad sam bio gladan u Zagrebu i kad sam ga nazvao da mi pošalje para, a on je rekao samo „Mi nemamo“, a ja sam stajao ispred telefonske govornice, gledao oko sebe i nisam znao što da učinim? Ali u tom trenutku sinu mi da će umrijeti. Uvijek sam znao da će umrijeti, ali sad je ta misao bila stvarna i uznemirujuća i gotovo sam pokrio lice rukama od užasa. Ne, to nije moguće! Da, moguće je!

I on je sudjelovao u ratu, kao i svi drugi. Tko zna što je sve doživio i što je sve morao učiniti da bi preživio! Znao sam da je ostao u gradu do zadnjeg dana i da se poslije sa šačicom vojnika probijao preko planina i da se nekako izvukao. Nikad mi nije govorio o tome što je doživio u borbama, kao ni ja njemu. Kad sam ga jednom poslije rata pitao je li ikoga ubio u ratu, pogledao me kao da sam malouman, bez riječi. Pomisao da je ubio nekoga istovremeno je bila neobično privlačna, mučna i uznemirujuća. Ta misao dugo me nije napuštala, lebdjela je oko moje glave kao kakva mračna utvara. Bio je u ratu i pucao je na druge ljude, što znači da je možda i ubio nekoga. Svaki put kad bih pogledao njegove ruke, pitao sam se jesu li te ruke ispalile metak koji je nekome raznio glavu. A ako je on mogao ubiti nekoga, on koji se najviše veselio piću, partiji karata i dokonim razgovorima na verandi, onda bilo tko može ubiti bilo koga, a onda je sve moguće, onda je sve dopušteno. Svaka generacija muškaraca u mojoj obitelji sudjelovala je u svim ratovima koje bi povijest donijela, na ovoj ili onoj strani, nikoga to nije mimošlo, pa tako ni njega. Svatko je dobio svoj rat i svatko je odradio što se od njega očekivalo, što god to bilo. Rat je za njih bio poput kakve neizbježne prirodne nepogode, suše, uništene ljetine ili ugibanja stoke. Nitko nije bježao od tih ratova, nitko nije ni dezertirao, bio je to duboko usađeni podanički stav nižih klasa da je svijet takav kakav jest i da ne možeš pobjeći od vlasti i od svoje sudbine, da moraš odraditi što se trži od tebe, makar to značilo i da ćeš biti ubijen. A mnogi su i bili ubijeni, poput dvojice njegovih stričeva koji se nisu vratili iz onog rata i nikad nisu saznali gdje su im kosti. Oni koji su se vratili poslije rata samo bi nastavili tamo gdje su stali, ali nitko nije pričao o tome je li nekoga ubio ni što je doživio u ratu. Bilo i prošlo, život ide dalje. Treba zasijati žito, treba uzdržavati obitelj. Ali godinama kasnije stari je još pod krevetom držao pušku i streljivo za *svaki slučaj*, iako se privatno družio s tim istim ljudima protiv kojih je ratovao, a onda je jednog jutra ubacio sve to u vreću i odnio u policijsku postaju. „Rat je završio“, rekao je. „Da, prije 10 godina“, odgovorio sam. Ali nismo bili u pravu ni ja ni on. Rat nije završio. Rat nikad ne završava za one koji su ga preživjeli. Trebalo je proći deset godina da to shvatimo. Jer rat je otkrivanje istine, rat je konačni gubitak vjere u boga. Poslije rata više ništa nije bilo isto. Trebalo je pronaći novi smisao života, jer je stari smisao bio nepovratno izgubljen. Trebalo je naći uzrok i definiciju zla. Trebalo je naći bitak i svrhu. Ja nisam bio poput mojih predaka, nešto me dijelilo od njih, iako nisam znao što. Oni nisu imali vremena za meditiranje o zlu i nisu mogli skrenuti na put besmisla. A put besmisla je jednosmjernan – tko jednom dođe do uvjerenja da je život besmislena kreacija, nikada se više ne može vratiti na staro. Ali nisam našao ništa, i nakon desetljeća traganja i stotina pročitanih knjiga bio sam na istom. Što ti knjige uostalom i mogu reći o tome, što ti mogu dati osim lažne utjehe? Čovjek se samo vrti u krug, a godine same ne donose ništa. Izgubiš nešto i moraš naučiti živjeti bez toga. Ako ne naučiš, staviš si cijev u usta i povučesh okidač. Oni hrabriji najčešće tako i završavaju, dok mi ostali nekako guramo dalje. Preživjeli smo sve te strahote, ali možda bi bilo bolje da nismo. Možda bi bilo bolje da smo svi izginuli u ratu, da nas više nema. Bilo bi svima lakše. Ali nikada nismo pričali o smrti, ni o smrti općenito, ni o smrti konkretnih ljudi koji su otišli. Nikad nismo pričali o smrti strica Joze. Sad kad ga više nije bilo, o njemu se nije ni govorilo, kao da ga nikad nije ni bilo i samim tim je sve bilo još mučnije. Da smo barem pripovijedali lijepa sjećanja na njega! Možda je i stari želio razgovarati o tome, ali nije znao kako. Htio sam mu reći: „Hajde da pričamo o stricu Jozi, pričaj mi kakav je bio čovjek.“ Pa da nam ispriča nešto o njima dvojici, kako su se zajedno igrali kao dječaci na livadama ili pili po kafanama, ili se tukli zbog gluposti s drugim dečkima iz sela, ili kako su s ocem gradili kuću. Ali ni ja nisam znao kako. Nisam znao kako proniknuti u tu tajnu neizrecivog. Po nečemu smo ipak bili slični ja i on – nijedan nije znao razgovarati o bitnom, sve bi stalo na vrhu jezika i ne bi nikad sišlo s njega. Sve će otići u nepovrat, ništa neće biti sačuvano.

– Znaš li kad će oni doći? – upita stari.

„Oni“ je značilo moja braća Marko i Andrej. Obojica su živjeli u Zagrebu, ali zapravo nisam imao pojma gdje su. Nisam ih vidio više od dvije godine.

– Nemam pojma.

– Obnavljali smo kuću – reče stara.

– Lijepo – rekoh. – Bila je prilično ofucana.

posao. Vozači su osim istovara morali uzimati i lovu od vlasnika birceva. Većina je plaćala robu kešom. Tako se lakše utajivao porez. Moj je posao bio da uzmem taj novac od njih, ali svaki treći ili nije imao para ili nije bilo gazde, pa sam svaki put u takvoj situaciji morao nazvati poslovođu i obavijestiti ga da taj i taj ne da pare. A poslovođa bi dreknuo u slušalicu:

– ZNA LI ON S KIM IMA POSLA?! URAZUMI GA!

I ja bih se nagnuo prema konobaru, stavio mu ruku na rame i rekao „da se ne šali s nama“ i dotični bi odnekud izvukao lovu. Eto na što smo spali. Jedan bijednik prijetio je drugom bijedniku, dok su njihovi gazde negdje jedrili i skijali i hvalili se gradnjom niskoenergetskih kuća, a njihove kuje su planirale romantična putovanja na Bali. Kad sam konačno riješio sve, bilo je 7 navečer i bio sam slomljen. Imao sam u koverti oko 35000 kuna koje su mi dali za cugu. Sjeo sam u kombi i vozio nazad u firmu. Bilo mi je potpuno svejedno hoću li pogaziti nekog na ulici ili sam poginuti. Nisam vidio nikakav izlaz. Ovako mogu nastaviti idućih 40 godina. Čekajući zeleno svjetlo na jednom semaforu, palo mi je na pamet nešto krvavo. Roditelji su me učili poštenju i za njih je krađa bila krađa, bez obzira na sve, ali na mene ta katolička demagogija nije djelovala, jer ako netko dnevno zarađuje 35000 kuna, a netko samo 100, znači da tu nešto ne valja i da treba poduzeti nešto u vezi toga. Komunisti su imali svoj odgovor, koji se pokazao pogrešnim, ali mene se to nije ticalo. Ovo je bila moja borba. Osjetio sam kako mi krv struji žilama pri pomisli na ono što ću napraviti. Otvorio sam kovertu, izvadio 10000 kuna, spremio ih u džep i opet zatvorio kovertu.

Kad sam dovezao kombi i parkirao u garažu, bilo je 8 sati. Samo je zamjenik poslovođe bio u uredu. Predao sam mu ključeve kombija, papire i kovertu s novcem. Nije ju ni otvorio, jer valjda nitko dotad nije bio toliko lud da pomisli da ukrade pare. Poželio sam mu laku noć, izišao iz skladišta i otišao kući.

Sutradan nisam otišao na posao.

– Kovačev, zašto nisi otišao na posao? – pitao je Karlo ujutro.

– Dosta mi je svega.

– Hoćemo na kavu kod Šipca?

– Joj, Karlo, ne da mi se.

– Da nisi bolestan?

– Nisam.

Ali Karlo je nešto nanjušio.

– Koji ti je kurac, šta si to zasrao u firmi?

– Drpio sam im 10000 kuna. Pederi su me zakinuli na plaći za 800 kuna, pa sam ja njima drpio 10000 od prometa.

– PA JEBO TE BOG, JESI TI LUD? ZNAŠ TI TKO SU ONI?

– Uzeo sam što je moje, s kamatama. A šta, ubit će me za 10000 kuna?

– Pa u ovoj zemlji život ne vrijedi bogzna što. Ubija se i za manje pare... Ti si idiot!

Karlo je bio u pravu i zaključio sam da bolje da se idućih dana pritajim. Nisam izlazio iz barake. Mobitel je zvonio nekoliko puta, ali nisam se javljao. Svaki sam dan očekivao da se pred kućom zaustavi BMW i da iz njega iziđu 3 dripca s bejzbolskim palicama. Pri ruci sam držao pištolj, za svaki slučaj. Karlo je neko vrijeme osluškivao po ulici traži li me tko, ali nije bilo nikakvog glasa o tome.

Provodio sam cijele dane ležeći na kauču i čitajući knjige. Mjesecima nisam imao strpljena za čitanje, već sam samo gledao filmove, i sad sam se opet vratio knjigama. Začudo, još uvijek je bilo neke magije u tome. Čitao sam kratke zapise Sama Sheparda iz 70-ih i 80-ih. Zatim sam otkrio *Prvu trećinu* Kerouacovog frenda Neala Cassadyja i bio sam očaran. Riješio sam knjigu za jednu noć. Bila je to knjiga života, stranice su prštale od emocija i životne energije. Riječi su tekle kao da je netko pustio branu. Koliko je strasti bilo u tome, koliko topline u detaljima i epizodama iz njegovog života, koliko iskrenog suosjećanja s drugim ljudima! Krenuo bi s nekom

i zbunjeno šutjela ili se skrivala iza majčinih skuta, nesigurna treba li poljubiti ruku ili reći zdravo. Gospoda i Milostive su tajno išli u crkvu, a kao drugovi i drugarice javno pjevali Druže Tito, ljubičice bijela. S vremenom su ipak nestala Gospoda i Milostive, a ostali drugovi i drugarice. Marija nije stigla do crkve, imala je doduše vjeronauk u školi, ali taman kada je trebala primiti prvu pričest negdje je sve nestalo. Grad je nastavio živjeti s drugovima i drugaricama pa je i Mariji bilo lakše s pozdravima. Samo zdravo. Ipak, ostala su sjećanja na vitrine onih Milostiva, na nizove porculanskih figurica, na miljeiće preko naslonjača, na viklere i haube. Željela je Marija imati u svom domu taj svijet Milostiva. Udala se Marija za jednog druga i počela puniti svoju vitrinu. Našle su se tu patkice, labudovi, mačkice, psići. Neke su figurice bile od murano stakla kupljene u Veneciji zajedno s gondolom koja svijetli svake noći iznad bračnog kreveta.

I grad je svijetlio noću ližući svojim bakljama zvijezde daleke. Bez tog svjetlećeg grada ne bi bilo grada. Barem se tako desetljećima mislilo i šutke podnosio smrad. Podnosila ga je i Marija iako nikada od tih baklji nije imala nikakve koristi. Nitko njen tamo nije mogao dobiti posao; sestra je otišla trbuh za kruhom, a majka u penziju.

Sve se promijenilo rođenjem djeteta. Za Mariju, krivog spola, za njenog druga ostvarenje snova. Željela je Marija sina misleći da bi bolje prošao u životu. Desetljećima je tako mislila i nitko nije mogao vjerovati da će doći dan kada će Marija reći: Hvala Bogu što nemam muško. No, došao je dan kada je njen grad pozivao muškarce na mobilizaciju. Došao je dan kada je njen grad primio prve udarce. Ožiljci su se širili gradom, a njezina je kći za svoj 25. rođendan probavala prve kostime modne marke Zlatna igla Siscia. Umirala je Marija od straha za svojom kćeri, proklinjući sebe i svoju tugu za nerođenim sinom. I zaklela se Marija, ako joj se kći pojavi na vratima nakon uzbune nikada više neće žaliti za nerođenim sinom.

Održala je riječ.

I grad od tada šutke prihvaća stvarnost bez svojih sinova. Svjetleći grad polako nestaje, a s njim i smrad. Marija se pravi da to ne primjećuje kao što ne primjećuje da gondola već davno ne svijetli nad bračnim krevetom. Sve se nešto pretvaraju, Marija i grad. Zna da se on *uspješno pretvara da spava* pa se i sama pretvara da želi crno vino, ples, kino. Pokušava, ali dvije okomite crte na njenu čelu izdajnički govore o njenoj nutrini. Crte su sve dublje i svi ih se plaše. Zna Marija da su ona i grad na umoru. Po prvi put grad joj je nekako blizak.

Za Mariju je naručena misa zadušnica za njezin 75. rođendan dva dana nakon rođendana grada čije su je baklje koštale života.

Sumrak se spuštao na grad dok sam odlazila do dućana, još mamurna od buđenja, s pulsirajućom boli u lijevoj nozi. Zaslijepilo me svjetlo i šarenilo voća i povrća oko kojeg su se već skupljale muhe, a ljudi probirali ono preostalo zdravo i brižno ga stavljali u prozirne vrećice. Uzela sam košaricu s kruškama, a onda sam se sjetila da nemam dovoljno novca i uputila sam se prema odjelu sa salamama. Srećom, najjeftinija je bila na sniženju pa mi je ostalo i za malo narezanog sira. Uzela sam jednoslojni wc papir, konzervu za psa i mačku i jedne obične crne gaćice. Stala sam u red. Blagajnica, žena u četrdeset i nekoj, možda vršnjakinja, nervozno je bacala namirnice na hrpu. Činilo se da tome nema kraja. Maslinovo ulje, četiri čokolade za kuhanje, veliko pakiranje Cedevite, tri kutije Domaćice, kakao prah, ajvar, deterdžent, omekšivač... Pogledala sam par koji je punio kolica. Ona visoka, dotjerana, crvenokosa trideset i nešto godišnjakinja, on stariji i niži, oboje su odisali onom nedodirljivošću dobrostojećih ljudi. Čak im je i blagajnica procijedila osmijeh kroz zube dok je izgovarala: „Petsto četrdeset i tri kune i petnaest lipa.“ Slučajno sam ga okrnula vadeći salamu iz košarice. „Pazi“, obrecnuo se.

„Oprostite“, rekla sam i nastavila vaditi stvari. Čula sam ga kako ženi govori: „Ma ona tamo me gurnula.“ Ona. Tako su me najčešće i oslovljavali. Iako sam se sve češće osjećala kao *ono*. Neodređenog roda. Izašla sam u noć drhteći od hladnoće. Prohladna rana jesen, vrijeme kada sam polako postajala svjesna svoje neimaštine, kada je minuo ljetni šušur, a trebalo je početi misliti o grijanju, izvući stare debele jakne i očistiti ih da budu nosive i ove zime. Prišla sam klinцу koji je pušio na stanici i upitala ga cigaretu. Pružio mi je bez riječi. Potom je pljunuo na pod i nastavio gledati pred sebe. Nesvjesno sam dotaknula kosu, znajući da je nisam prala danima, ali nisam bila sigurna smrdim li i na tren sam se osjetila gotovo poniženo. Nešto što nisam osjetila već godinama, srasla s ovim kalupom koji je toliko raspoznatljiv među istima, nama koji se u prolazu prepoznajemo i ponekad i pozdravljamo ako smo u lovu na boce, nama koji jedni drugima ne znamo ni ime, ali i ne trebamo znati jer se obično nazivamo prema obilježjima pa sam tako ja „ona šepava“. Nije mi se sviđjela ta nenadana svijest o sebi pa sam odlučila požuriti u okrilje svog doma.

Šetnja do kuće me ugrijala. U dvorištu su me čekali Žučo i Stara. Oboje sam ih pustila u kuću. Stara je bila mršava mačka koja je uvijek ostala mala i podsjećala me na mene, a Žučo svijetlosmeđi psić mješanac. Jednog su dana došli i ostali. Istresla sam im na dva tanjurića hranu i gledala kako halapljivo jedu, a onda krenula napraviti sendvič. Začula sam kucanje. Zvono već odavno nije radilo, a i nitko me nije posjećivao. Oprezno sam krenula prema vratima i prislonila uho kao da pokušavam iz zvukova razaznati tko bi mogao biti nezvani gost. Čulo se hrapavo disanje i šmrncanje. Prepoznala sam susjeda koji je uvijek kašljao i hroptao u stanu do mog. Moj vršnjak, sam sa gluhom majkom, vječiti neženja i pomalo jeziv lik. Uvijek je glasno pozdravljao: „Dobar dan susjeda.“ Obično bih promrmrljala pozdrav i brzo pobjegla. Nikada, doduše, nije dolazio na vrata. Zato sam se zapitala što želi i obuzela me nelagoda. Gotovo pa strah. Nisam znala trebam li otvoriti ili sačekati da ode. Čuo je da sam došla, teško da će samo tako otići. Možda mu se majci nešto dogodilo. Prolazile su mi misli glavom, a sekunde su se činile kao sati. Naposljetku sam odlučno otvorila vrata i ugledala njegovu tupavu facu kako se ceri i drži ciglicu.

„Susjeda, ja sam htio popiti kavu, ali sam se sjetio da nemam šećera.“

Zbunjeno sam gledala u njega pa u kavu jer mi nitko pa ni on dosad nije navratio po šećer ni ikakve slične usluge, jer su valjda pretpostavili da u ovoj kući nema ni kruha. I dobro su pretpostavili.

„Nemam šećera“, rekla sam pomalo grubo.

pitanja ne postavljaju u lice. Mi nemamo lice. Govore o nama u trećem licu pred nama. Ona. Ono. S vremenom prestanu i spolna obilježja. To što je netko od nas žena, a netko muškarac, nebitno je. Ne pamtim kad sam se zadnji put osjetila kao žena, a da me toga istog trenutka nije bilo stid. Jednom sam ukrala uloške. Srećom, nisu me zaustavili. Da jesu, završila bih u novinama kao primjer. Bila bih premetana po ustima one posebne skupine, socijalno osviještenih. Ti su mi najgori. Koji me žale. Koji se kao bore za moja prava. Više volim kada me uopće ne gledaju. Zar im nitko nije rekao da se mene ne može iskorijeniti? Ja sam žena svakog sistema.

Prolazila sam kraj trga skupljena u sebe, prevrtala kante i kimnula glavom kolegi koji je nosio praznu vreću. Nije bilo ničega danas. Jesen je već uzimala svoj danak. Naglo me obuzeo umor iako sam se sinoć naspavala i ušla sam u tramvaj. Djevojka sa slušalicama u ušima odmaknula se od mene i otišla par koraka dalje. Zagledala se kroz prozor. Sjela sam i gledala i ja, na drugu stranu. Grad je bio lijep u jesen.

Stara i Žučo su pojeli svu salamu. Nisam im više imala što dati. Valjda ćemo izdržati do sutra, pomislila sam prije nego što sam utonula u san. San je bio ono što me održavalo na životu. Kažu da previše sna skraćuje život. Da ne spavam, odavno me ne bi bilo. Stvarnost ponekad previše naoštiri svoje bridove i jedino što mogu je umaknuti joj tim slatkim osjećajem tonuća u njedra neke ljepše stvarnosti. One bez snova. Tako valjda sanjamo mi koji nismo ostvarili nijedan san. Tamno i meko. Bez sadržaja. Samo nepregledno crnilo. Probudila me tupa bol u želucu. Vani je bio mrak. Žučo i Stara su zavijali u duetu. Osjetila sam bespomoćnost, ali ne onu na koju sam navikla nego još goru i dublju. Nisam bila sigurna da ćemo preživjeti i ovu zimu. Ustala sam i zagrijala vodu u loncu. Možda ako se okupam i ugrijem sve bude izgledalo bolje, pomislila sam. Kroz zidove se čuo susjedov kašalj i glasni govor televizora njegove majke. Slušala je Dnevnik. Skinula sam se i ušla u kadu. Plijesan ju je posve nagrizla. Gledala sam u strop utrljavajući sapun i polijevajući se vodom. Bila je mlaka, nisam je dobro zagrijala. Drhtureći, uzela sam kratki grubi ručnik i obrisala se ne gledajući svoje smežurano obješeno tijelo. Glad se samo još više pojačala. Stajala sam gola nasred boravka i razmišljala. Glad me zanosila i vodila moje misli u smjeru u kojem nisam htjela ići. Uzela sam ogledalo, jedino koje sam imala, veliko četvrtasto ogledalo koje sam sklonila sa strane i gledala svoje mršavo tijelo s obješenim grudima i stomakom. Lice na kojem su se nazirale bore, iako ne suviše, dobra genetika. Izvadila sam, kao hipnotizirana, staru torbicu s još starijom šminkom iz tko zna kojeg vremena. Prije majčine smrti. Ruž se lomio u komadiće. Pritisnula sam jedan komadić na usne i utrljala ružičasto. Izvadila sam četkicu i rumenilo i pažljivo nanijela pazeći da se ne raspadne. Trnci su me preplavili i osjetila sam kako mi krv kola uspavanim žilama. Protresla sam kosu u kojoj su se nazirale sijede vlasi i svezala je u rep. Uzela sam one nove gaćice iz marketa. Navukla sam ih i pronašla crnu majicu s V izrezom i suknju. Iz ogledala me gledala umorna žena. Umorna, ali žena. Žučo je tiho cvilio. Stara me gledala gotovo s čuđenjem. Iako je vjerojatno samo bila gladna. Ostavila sam ih u dvorištu. Koraci su me sami odveli na susjedova vrata. Umjesto zvona, pokucala sam, iako mu majka ne bi čula i da zvonim. Susjed mi je otvorio vrata i iznenađeno razvukao usta u osmijeh. Stresla sam se od gađenja.

„Uđi susjeda“, pokazao mi je rukom prema hodniku.

Oprezno sam koračala, bojeći se da ću naletjeti na njegovu majku. Pročitao mi je misli pa rekao:

„U svojoj je sobi. Gluha je.“

„Znam“, rekla sam i samouvjereno produžila u njegovu sobu.

Nogom je sklanjao svinjac od prljave odjeće i čarapa pod krevet. Soba je zaudarala po duhanu i čarapama. Dignuo mi se prazan želudac.

„Sjedi“, pokazao mi je rukom na krevet.

Osvrnula sam se oko sebe i sjela na stolicu.

„Što ćeš piti? Imam vino, pivo i sok.“

„Vino“, odgovorila sam.

Vratio se s bocom i dvije čaše. Sjeo je na krevet nasuprot mene. Gledao me i smijao se.

„Nisam vjerovao da ćeš doći. I da ćeš ovako, pokazao je rukom na mene, izgledati. Jedva sam te prepoznao.“

Odšutjela sam, ne znajući što bih rekla na to. Trudila sam se nasmiješiti, ali nije išlo.

„Dođi, sjedi pored mene“, rekao je.

Stavim knjigu na stol, oprezno, znajući da moj muž ne poštuje ništa, a kamoli knjige. Još otkad ih je palio na zadnji dan škole, više nijednu u ruke uzeo nije. Ovo je prva. Uzeo ju je pa je okreće s jedne pa s druge strane pa viri unutra, lista malo, a onda je zaklopi, pogleda naslovnicu s koje se smiješi moja omiljena spisateljica i kaže:

„A je, zgodna je. Ali glupa k'o kurac.”

„A kako ti to znaš?”, podbočim se spremna braniti i nju i svoj ukus do krvi. Kojeg do jučer nisam ni imala, ali nema veze.

„Pa vidi je”, okrene naslovnicu prema meni i ja gledam i mislim se kako je lijepa i kako ja svako jutro crtam obrve koje mi fale, a njoj su tako...

„Ajde, nosi to”, prekine me. „Trošiš pare bez veze. A nisi opet žarulju kupila, nema svjetla u sobi već tri dana.”

„Idi pa je kupi sam”, ohrabrim se već, a još u knjigu koja će mi promijeniti život nisam niti zavrila.

Idući dan na poslu sam je progutala u pauzama. Svakog kupca koji je dolazio po cigarete, platiti račune, uplatiti loto i cijeli niz pizdarija koje svaki dan izvršavam, prostrijelila sam pogledom. Inače sam ljubazna, onako umjereno, koliko je potrebno da zadržim posao. Da platimo ratu kredita. Svaki dan sanjam da dajem otkaz. A onda palim kiosk. Sve kioske u gradu. Do temelja. Međutim, nakon što sam pročitala knjigu, taman na kraju smjene, osjetila sam se kao druga žena. Nešto se probudilo u meni baš kako je prijateljica rekla da hoće. Osjetila sam to nešto nepoznato kako mi kola žilama, tjera krv u obraze, sva sam se uskuhala i uznojila do stanice i nije me bilo briga ni tko je tamo i je li plavuša već došla, sva sam bila ispunjena nečim što mi je dotad bilo van svakog dosega. Nadom. Istrčala sam iz busa želeći što prije doći doma i opet se baciti na čitanje, ovaj put pažljivije. Otad sam je pročitala jedno bar dvadeset puta. *Followala* sam je na svim društvenim mrežama. Kaže muž kakvi su to pisci koji imaju Instagram. Kao da on išta zna o piscima. Kćeri me puštaju na miru jer otkad sam počela čitati, manje im visim za vratom. Odrasle su već, skoro, ajde ova mlađa je osmi razred, ali to je već pubertetlija, što joj ja više mogu. Uostalom, svatko treba preuzeti odgovornost za svoje akcije, stoji u knjizi. I još mnogo pametnih stvari. Sve to imam i u bilježnici gdje zapisujem mudre citate. Isti takvi gledaju me s Facebooka, uokvireni u sliku moje najdraže spisateljice, s onim njenim otmjenim potpisom. Sve joj lajkam. Nisam još komentirala jer se ustručavam. Šta joj ja imam novo i pametno reći, a što ona nije rekla. Htjela bih joj reći da joj se divim i da je duboko poštujem, ali to mi je nekako isprazno. To joj svi govore. Razumjeli je ili ne. A ja ju najbolje razumijem. Svaku njenu riječ upila sam kao spužva i počela primjenjivati u svom životu. Svaku večer zahvalim Svemiru na blagodatima koje mi je podario. Na mom poslu na kojeg me Svemir postavio da se bolje povežem s ljudima i svaka njihova kritika je prilika za učenje i nadrađivanje sebe. I kada mi je nekidan onaj pijanac pljunuo na novine jer mu ih nisam htjela dati besplatno. Taj čovjek nosi svoje breme i tko zna zašto je on u ovom životu to što je. Nesretna napaćena duša. I ona koja mi je došla s dvjesto kuna, a tražila papirnate maramice na kraju smjene kad više nemam sitno ni za lijek pa je još brojila lipu po lipu i stavljala u novčanik jednu po jednu. Nekad bih je stoput proklela u sebi, odmjerila od glave do pete, od umjetnih noktiju do ekstenzija i te jakne koju ima na sebi, a koju sam nedavno vidjela u časopisu kod frizerke i koštala je tisuću kuna, ali ovaj put nisam. Samo sam duboko udahнула i zamislila kako iz mene izlazi plavičasta svjetlost i obavija tu sirotu nesretnu ženu koja pati i ne zna se drukčije izraziti nego doći mene za.. Mislim, doći meni probleme praviti. Ne psujem više. To je isto novo. Prije sam psovala više od muža i njegovih kolega zajedno. Ali gotovo je s tim. To nosi neke probleme kada mi dignu tlak pa ne znam kako bih mu uzvratila pa samo ušutim. I onda misli da je pobijedio. Ali odmah se podsjetim da u odnosu žene i muškarca nije bitna nadmoć i tko je u pravu nego da im se duše nadopunjuju. To sam jučer pročitala i cijeli dan mi je u glavi. Kako ta žena piše. A kako tek izgleda. A kako li tek živi. Stavila je nekidan slike svoje renovirane kuće. Ima balkon koji izgleda kao moj dnevni boravak. I muža koji pripada tom boravku. Elegantan i zgodan. Sigurno je bila neka filmska priča. A ne s ovim mojim, što me izveo par puta na piće i onda smo se pohvatali u parku jer ni auto nije imao. Tih par puta je i odglumio neku romantiku, a kasnije je bio i ostao grez i kako on kaže, bez dlake na jeziku.

Još i laje k'o kakva žena, stalno komentira te svoje stranke, priča mi priče koje me uopće ne zanimaju, kad legnemo stalno drobi o njima umjesto da kao spisateljica i njen muž legnemo i vodimo ljubav, a onda zaspimo zagrljeni. Jer oni to sigurno rade. Na onim svilenim plahtama u boji slonovače. Ali ona ima i najnoviju perlicu pa nije navečer umorna dok svo ono suđe, koje oni bace tijekom dana, ne opere. Ima bome i spremačicu. Neće sigurno sama čistiti. Kaže da je sama sve zaradila. Ja sam tu malo skeptična jer nitko u nas bome ne živi od

Ivka koja se odselila nakon srednje i nitko više nije čuo ništa o njoj. Blenula sam u nju. Počela sam je gledati kao kakvo svjetsko čudo. Od umjetnog nosa do ispupčenih jagodica i umjetnih usana, pa do sisa koje nije nikad imala, a sada popunjavaju najmanje C košaricu. Onda sam je pogledala u oči. Prvi put. Onako pošteno. I sijevnuo mi je onaj njen pogled, pogled koji sam dobro poznavala. Sad je bio uokviren borama smijalicama, ali i dalje je bio taj tupi zao Ivkin pogled. Udaljila sam se od stola i krenula ka izlazu, sva ošamućena. Knjiga je ostala na stolu, nepotpisana. Došla sam doma i zatekla muža kako usisava. Isključila sam usisavač, on se prenuo i pitao me je li sve u redu.

„Je, je, rekla sam. Sad je.”

Uzela sam mobitel i otvorila njenu stranicu, a ruka je sama ispisala komentar. Napisala sam joj da si svoj Svemir može zabit u koščato dupe. Iako danas i tamo ima silikone. Dobila sam dva lajka.

Senka Čorak

Burek

Od benzinskih para i raznoraznih miomirisa iz čevapđinica i buffeta koji se šire starim autobusnim kolodvorom, diže mi se želudac. Vrućina i topli zrak užarenog asfalta udaraju mi u lice. Moram sjesti. Mnoštvo ljudi se mota amo-tamo, oko šaltera za karte, ispred, iza autobusa koji stoje ili upravo kreću. Jedna jedina nazovimo terasa puna je ljudi s putnim torbama, čak kartonskim kutijama povezanim špagom i spuštenim kraj vlasnikovih nogu. Plavo-bijeli kockasti stolnjaci zasićeni masnim mrljama i flekama od kave, s tragovima sivog pepela prosutog iz plehnatih pepeljara zlatne boje, ne odaju mjesto za uživanje. Konačno se netko diže i odlazi. Super, žurim dok je stol slobodan. Sjedom. Napokon hladovina. Iznad moje glave sa bijelog suncobrana smiješi se slika vesele pjegave djevojčice kojoj narančaste pletenice strše poput žice.

– Pipi – rekoh – naručit ću te i popiti.

Znam da bi je i ovi što stojeći jedu vruće, masne bureke i dlanom brišu usta, rado naručili. Samo u njihovoj glavi „Pipi“ iskače iz mora u pripijenoj majici pokazujući lijepe, bujne grudi Ane Saso, koje čvrsto stoje dok snažni motor juri pješčanom plažom. Mnogi od njih misle da bi baš oni mogli do kraja iscijediti „Pipi“.

Uživam u osvježavajućem okusu, ali moram promijeniti mjesto i kut sjedenja. Ne mogu ih više gledati kako halapljivo tamane goruće bureke po vrućini u tom skućenom, sparnom prostoru limenog kioska, stojeći i tiskajući se uz pult iza staklenog izloga. Pomičem stolicu tražeći dublji hlad i bolji pogled. Sada sam okrenuta prema vratima stražnjeg dijela burekdžinice i oni mi se gube iz vidokruga. Mogu odahnuti. Čini se nakratko, netko iznutra otvara vrata. Ubrzo mi pogled puca u sam centar zbivanja. Dovoljno sam blizu da vidim dečke koji punom parom pripremaju tijesto. U štofastim hlačama pritegnutim popucalim remenom koji ih održava za mršavim strukom, bijelim majicama kratkih rukava, neki goli do pojasa, okruženi velikim limenim zdjelama punim tijesta, trojica ubrzano rade. Odrađuju rutinski. I povezanih očiju jednako bi dobro znali svoj posao. Jedan se okrene, baci pogled i osmehne se pokazujući mi rijetke, pocrnjele, gotovo gnjile zube. Zadobio je moju pažnju. Uzima lopticu tijesta, pljeska po njoj sa svih strana. Pretvara je u palačinku. Baca je u zrak, zavrti na kažiprstu, dok pada na podlaktice, udvostručuje svoj volumen. Razvlači se poput balona žvakaće gume. Već je na njegovim nadlakticama. Prebacuje ga preko glave na ramena, širi preko golih blago kosmatih leđa i poput leptira, mašući rukama kao krilima, gotovo da je nestao iza tanke, prozimo-bijele opne. Pokretom ruke u punom krugu iznad glave, baca ga na stol, uzima sir, fljus, fljas, tup, i burek je u tepsiji.

Uputi mi smioni pogled mičući obrve gore-dolje, namigujući jednim okom. Nabacuje mi se. Obriše rukom znojno čelo. Desnim kažiprstom počese se po nosu. Zavrti glavom lijevo, desno, sa usana mu čitam: „Koja vrućina. . .“

Ja sam njegov jedini gledatelj, i to u prvom, povlaštenom redu. Sretan je i ponosan. Njegovo umijeće zahtijeva divljenje.

Zapanjena sam. Umijećem i svim ostalim, od zuba do dlakavih leđa. U želucu mi kaos. Pipini mjehurići udaraju mi u nos. Ne znam da li su mi otvorenije oči ili usta. On je to očito shvatio oduševljenjem. Ponosno ponavlja svoju čaroliju. U tren oka pretvara se u leptira. Moj želudac to ne može podnijeti. Ustajem. Brzim korakom, zanemarujući vrućinu gotovo protrčim pored staklenog zida iza kojeg s puno slasti u ustima gladnih putnika nestaju svježe pečeni bureci. Ničim izazvana, glavom mi proleti misao: “Sad znam zašto je tako slan.” Želudac mi opet poskoči, sigurna sam da to nije zbog drugog mjeseca trudnoće. Gotovo sam pobjegla s tog mjesta.

Dosta godina kasnije tu je osvanuo potpuno novi, moderni kolodvor, ali na onom starom pala je odluka koje se držim do dan danas: „Jedem samo domaći burek“.

Tišina

Kao da se ovom jesenjem jutru ne nazire svanuće. Poput oprezne mačke koračam prema poslu cestom čije simetrične rupe podsjećaju na velike razjapljene rajfešluse što su ih u asfalt utisnule gusjenice tenkova.

Već ne znam koji dan, ili bolje reći noć, jer tmina se još uvijek puzavo obavija oko mene, koračam ovom ulicom, mojom ulicom i nikako se ne navikavam na blato koje popunjava rajfešluse, na antene protutenkovskih mina koje strše prema nebu upozoravajući na svoju ubojitost. Poredane u šest redova ispred željeznih ježeva opasanih bodljikavom žicom, izazivaju strahopoštovanje i ostavljaju prolaz za polagan i oprezan slalom.

Već sam pogled na toliko metala suši mi grlo.

Ogledam se oko sebe. Sama sam. Kao Alisa u zemlji izrešetanih Lego kocaka. Ranjene ljuljačke miruju. Čekaju.

Grane, crni, kvrgavi i vlažni vještiji prsti u vječnom grču, noktiju okrenutih prema gore, stresle su sa sebe svo lišće, raskučile sve svoje ptice.

Nebo je siromašno. Nigdje leta. Niti jedne.

Svijet je stao. Stojim usred čeličnih ralja na sredini ceste kao laki plijen za bilo koga pa i mokrog psa koji mi ide u susret. Gleda u mene. Nije me očekivao. Ni ja njega. Pas i čovjek. Svak na svome putu. U stupici života. Ni krivi, ni dužni. Mogao bi svakog časa protrčati i dugim repom zakačiti antene. Ogromni prasak i krvava mrlja na cesti. Dugo ne bi znali da sam to ja.

Kao da sam u vakuumu između neba i zemlje. U centru Svemira gdje je sve počelo. Bez pokreta. Bez glasa. U nultoj točki.

Gledamo se. Da li će prvi korak biti i posljednji?

Čekam. Moram zadržati prisebnost. Njegovo lagano uzmicanje znači život. Pas je pametna životinja. Izvlači se spretno, povlačeći lelujavu tijelo, korak, po korak. Odlazi svojim putem, ostavlja me u labirintu, okamenjenu.

Krenem... Ne osjećam se. Hodam... Ne čujem se. Samo dišem. Dišem li?

Osjećam prazninu. Napravila si je dovoljno mjesta. Nečujno je izgurala tjeskobu. Istisnula je strah. Uvukla se negdje između pluća, srca i želuca, ugurala se duši u krilo i sad se širi poput tople žive, besramno potiskuje domaćina na margine mogućeg, caruje svojom ništavnim crminom i podmuklo osvaja prostor u potpunom miru.

Ne branim se. Puštam je, tako mi je lakše. Bremske praznine manje je teško od bremena straha.

Nebo je pritisnuto zloslutnom maslinastom čojom vojničkog šinjela. Pritište prema zemlji dok zadržava mrak. I meni, kao i mraku ne dozvoljava odlazak.

On će se pomalo izvući kroz beskrajne prozore magle i ostaviti je da mliječnom bjelinom sipi i vlaži, a ja?

Nema se kud. Ne možeš pobjeći od pogleda u ogledalu, jer znaš ako odeš, da nisi tamo gdje bi trebao biti, a s tim treba znati živjeti.

Ako još potraje, ubit će me ova tišina prije nego sav taj barut s neba.

Sveti gral

Koliko stvari na ovom svijetu ne bih ostavila za sobom. Kolike bih ugurala u sve džepove, vidljive i skrivene otvore kaputa, puno dužeg i puno, puno šireg od mojih mjera. Samo bi mi glava virila, jer ramena bi se utopila u njegovoj ogromnosti, i pitanje je kako bih se uopće u njemu vukla tamo gdje idem.

Možda bi me i pustili da uđem tako nezgrapna u nepoznato carstvo Svemira, Marsa, Raja... Ali zašto Raja, tko kaže da ću u Raj? Ma nema veze, tamo gdje sam krenula, u Carstvo nečega. Možda bi me srdačno dočekali takvu otežalu od svega ponesenog. Čudili bi se od kuda sve izviruju sreća, sjećanja, ljubav, mogućnosti, toplina, radost. U bojazni da mi ne iskoče iz rupa u koje sam ih nagurala, potiskivala bi ih kao mačiće koje želim krišom prenijeti.

U tom svijetu, u Carstvu nečega, dozvoljavaju zadržati samo jednu stvar, jer mi je kaput ipak otuđen pred vratima.

Samo ono što mi je stalo u dlan moglo je ostati moje i nastaviti sa mnom.

Zadržala sam tvoj dodir.

Sjećam se nas naslonjenih leđima na zid; praznine u sjeni u koju smo opustili ruke dok su ostali u društvu pričali, smijali se, nagurali... Slušali smo ih igrajući međusobno nijemu igru zavodjenja sve dok... sve dok nisam osjetila... namjerno slučajni dodir tvojih prstiju.

Prihvatila sam.

Sve munje ljetnih nevremena, u struji što me uzemljila.

Svi leptiri ovog svijeta što me dižu od tla.

Latice japanskih trešanja u mekoći dlanova.

Mladice zelenog bambusa u koščatosti tvojih prstiju.

Toplina noći ranog ljeta u mladenačkim pogledima.

Sve se posložilo samo za nas. I topla noć, i glasno društvo, i autobus koji kasni. Svemir je sve uredio za naš slučajni susret. I zato mu hvala.

Ponijet ću samo tvoj prvi dodir. Još uvijek ga osjećam na koži. Sva mala lica, ručice i nožice, radosti, veselja, ljubavi i sreća, došli su od njega.

Koliko ću divnih stvari morat ostaviti u kaputu i pod njim kada krenem Tamo. Nema veze, ponijet ću onu kojom smo ga napunili. Ponijet ću Sveti gral, osjećaj tvog prvog dodira. S njime sam potpuna.

Anatomija rastanka

ANATOMIJA RASTANKA

Zbog jednog korijena. Zbog tog slobodnog, pokretnog dijela koji visi s pubične simfize. Zbog te tanke kože, vezivnog tkiva, krvnih i limfnih žila. Zbog fascije, corpora cavernosa i corpus spongiosuma koji sadržava uretru. Zbog još jedne šuplje glave, ti si odbila sve moje misli. Dala sve naše želje. Zbog tek nekoliko tihih uzdah u mraku, moja bivša draga.

JEBIGA...

Jebiga, ne možeš me gledati u oči dok najavljuješ svoj odlazak s drugim, a jedinom prozoru u dnevnoj sobi sjedim okrenut leđima. Slijeva, ispod uokvirene fotografije na kojoj se držimo za ruke, uz bijeli zid, prostire se trosjed. Jednom smo ga razvukli, pijani, da zaspemo uz televizor. Zdesna, dotrajali namještaj od jeftine iverice i akustična gitara. Ranije nisam išao za tim; ima plastične žice.

EFEKT RUŽMARIN-SUDBINE

Iz majušne grančice ružmarina koju sam zasadio u plastičnoj zelenoj lončanici na balkonu unajmljenog stana, kroz samo godinu dana, niknuo je pravi mali grm. Potom su prošle četiri godine za koje se *mladi gospodin* nije pomaknuo ni centimetra. Ako nema mjesta za razvijati korijen, biljka neće rasti. Ostat će godinama ista i naposljetku uvenuti. Usprkos tom savršenstvu sile prirode, neke stvari, ipak, ovise isključivo o čovjeku.

Slična se stvar dogodila i s našom ljubavi.

SUOSJEĆAJNO

Ponijela je medvjedića kojeg sam joj kupio za već neki, zajedno proslavljeni, rođendan. Meni je ostao njen prašćić poklonjen bez posebnog povoda. Malo ružičasto stvorenje držalo je svojim debeljuškastim plišanim papcima natpis *Volim te*. Kao neželjen podsjetnik na neka druga, protekla vremena. Dohvatio sam prasca za spiralni repić i gadljivo ga bacio u najlonsku vrećicu s ostalim stvarima namijenjenim žutom kontejneru za *pomoć djeci bez roditelja*.

Tijekom noći, usamljen pod mrzлом dekom, iskreno sam se zapitao, s najdubljom tugom u srcu, je li mu jednom hladno vani u onom mrklom mraku? Naglas, nimalo se srameći osuđujuće tišine.

LJUBAVNICA

Ljubavnica je nešto poput tajno posuđenog dobrog automobila. Možeš se služiti neko vrijeme njime, ali ga uvijek moraš na vrijeme, neprimjetno, i u istom stanju vratiti. Takav auto obično plijeni pažnju vizualnim performansama, za razliku od onog, neatraktivnog, kojim se svakodnevno voziš: na posao, prijateljske susrete ili nedjeljne piknike s obitelji. Na raspolaganju ti je uglavnom subotama, lokalno, pa nema potrebe puniti rezervoar zbog tek nekoliko prijeđenih kilometara. Tijekom vremena spoznaš sve njegove tehničke prednosti, daleko objektivnijom analizom od one službenog vlasnika. Volio bi ga nekim čudom prepisati na svoje ime, no svjestan si činjenice da nije na prodaju. Ipak, zbog toga nisi previše razočaran; oba auta, ionako, ne možeš voziti istovremeno. Uostalom, onaj oldtimer kod kuće, previše ti je prirastao srcu da bi ga tako olako zamijenio nekom novom atraktivnom jurilicom.

JEDINO ON ZNA ŠTO TE S NJOM ČEKA

Ljubavnica ti nikada neće moći postati djevojkom. Takva žena luda je za adrenalinom i ti si tu tek da bi joj to infiltrirano zadovoljstvo među njenim raširenim nogama, uzvratilo ponekom kvalitetom za koju je, onaj tupan kojeg kod kuće voli, zakinut. Osim ako vas on, po povratku s odrađene noćne smjene, ne zatekne zalijepljene u njenom automobilu, na vrhu, inače mračne, Nobileove ulice, pred svitanje. To je ključni trenutak od kojeg, umjesto nadalje njemu, ona počinje lagati tebi: tip bijesan trči za autom s drvenom palicom, naglas psujući, a ona neuvjerljivo blebeće o njihovom davnom prekidu. Budući da ga vidiš sve manjeg u retrovizoru, prije nego što potpuno nestane, naizgled beznačajna laž ti neće biti previše bitna. A njome si upravo kupio *kartu za dalje*.

Pričekati ćeš nekoliko tjedana prije nego što odlučno popiješ pivo pred trgovinom nasuprot njegovoj zgradi. Ignorirat ćete se dugo vremena. A onda će ti se on, naposljetku, ironično nasmiješiti. Ti tada još nećeš znati zašto.

PRIČA IZ OBLIŽNJE ŠUME

Ostvarujem li pravo na popust pri kupnji druge Sreće? Jer prvu sam, eto, gotovo potrošio. Besanim noćima, uz mlako pivo i jednu nasmiješenu djevojku. Ispod brojnih tuševa na plaži. Po zabačenim klupama gradskog parka. U mraku, na stražnjem sjedištu zamagljenog crvenog *francuza*, kojega, za razliku od njenog punoljetnog *yuga*, nikad nismo morali gurati, natrag, ka stvarnosti.

PROBLEM

Žena s kojom živim, izlije mi preostalo pivo iz dvolitarske boce u odvod sudopera ako zaspem pred televizorom nakon ručka. Izlije ga i čim se udaljim od čaše pri, primjerice, posjetu toaletu.

- Mislila sam da ne možeš više! – dobaci iz kuhinje, svaki put kad pitam zatečen:
- Gdje mi je jebeno pivo?!

Ne želi da je ljubim pijan – kaže, smrdim kao bačva. Inatljivo posprema krigle na najvišu policu zidnog ormara koju, čak ni ja, ne mogu doseći bez uspinjanja na stolicu. Prigovara kad odem popiti pivo ispred trgovine (*ko neki pijanac!*). Gundđa pijem li u krevetu. Posvađamo se zbog mojih čestih posjeta Pivnici. Ponekad se žali mami telefonom. Sinoć, dok sam otvarao treću dvolitrenku čuo sam kako joj govori:

- Ne mogu više ovako... – plaćući.

Zabrinuto zaključujem: moja žena ima problema s alkoholom!

Milko Valent

Plave sinkope

*neodređenost je zakon koji vlada
na svim razinama, dakle i na razini
stanovanja. bog je jedini problem
koji još nismo uspjeli riješiti.*

„Imamo pravo na neinformiranost!”
neka se čuje i ovaj urlik siromašnih
radnica koje zbog nedostatka vitamina
rađaju malformiranu djecu i svakoga
dana kuhaju varivo od TV-tarota i
dragog kamenja.

ja sam skromna djevojka. svaki dan
odlazim na sesije bipolarnе depresije.
mrzim biti bipolarna, iako biti bipolarn
znači dobro biti. zarazno se smijem.
ne boj se, dječače iz Pavlove ulice!
biti bipolarn fantastičan je osjećaj. u
sebi čutiš neki jaki realizam, totalni
ultrarealizam u svijetu u kojemu caruje
dijabetes. čini ti se da upravljaš svim
sukobima. svaki dan ima svoju riječ.
današnja riječ dana je „Riječ”. jučer
je to bila riječ „Piksel”.

noćas u tvojoj igraonici čitamo knjigu
Fantastične leteće knjige g. Morrisa
Lessmorea koju je napisao William

BUDIMO BRIGADA UŽITKA!

u jednom frizerskom salonu vlada
uvjerenje da bipolarni buketi ne umiru.
zabavno je slušati morske orgulje i
sirene koje pod haubom govore o
smrti kao da je ona negdje daleko,
tako daleko kao onaj čuveni grad u
koji lirski konjanik nikad neće stići.

ako nemaš novca, svaki je grad kao
dogorjela svijeća sumoran. sove izlaze
u sumrak na još jedan tulum. gubitnici
kuhaju gutljaj maslinova ulja u žlici.
siromašni znaju da je sreća u ekstazi
koju treba gutati od ponoći do jutra.
svake subote ujutro ulice Zagreba
prekrivene su nesvjesnim nepomičnim
sretnim tijelima.

nepomičnost je stanje sreće.

postoje ronjoci koji mogu podsvjesno zaroniti u besvjesno. istinske prijatelje možeš pronaći isključivo na Facebooku. smrznuto cvijeće postoji u svim očima.

u pustinji ne postoji električna rasvjeta. u Saudijskoj Arabiji 27. rujna 2017. izdan je kraljevski dekret o ukinuću zabrane vožnje automobilom ženama. ženama je napokon dopušteno voziti motorna vozila. iako dekret stupa na snagu u lipnju 2018., u voznim parkovima patrijarhata naglo je nastala panika. automehaničarima se tresu ruke od pomisli na buduće poglede u duboke ženske proreze. posao već trpi, na nebu uobičajena gužva strujanja zraka, ponekad oblaka. također je ženama ukinuta zabrana posjećivanja stadiona. svi su navijači zgomljeni bujnom jedrinom i mekanim kožnim jastucima tamnolute bjeline. ne mogu se koncentrirati na figurice koje trče travnjakom. lijepe navijačice slave svoju novu spolnost citirajući lažnu vijest sadržanu u mutnoj rečenici Simone de Beauvoir: „Ženom se ne rađa, ženom se postaje.” ostalo je još nekoliko do feminističkog bola čudnih zabrana: žene ne smiju imati račun u banci, ne smiju putovati bez dopuštenja roditelja ili rođaka te nipošto ne smiju tražiti razvod.

krhku keramiku drobe kućni nasilnici i zagovornici obiteljske diktature.

ne kupate se, jedete nepoznatu hranu iz lijepo dizajniranih engleskih konzervi. svako jutro isijavate smeđi meki proljev na nedužnu bijelu keramiku.

tehnologizirani stil života. ples virtualnih obmana. razvili ste navigaciju gotovo do savršenstva. tihi alati u vašim rukama krote divlje farme raznobojnih piksela u komunikacijskim sustavima dnevnih snova. prelazite s jedne razine na drugu razinu. u stankama slušate toplu slinu i Wagnera. gubite se u pornografskom voajerizmu. Brunhilde sjedi na tvojim koljenima i vješto upravlja mišem orošenim posve otvorenom rosom gustog znoja. cilj je jasan: to je paralelan užitak u pikseliziranom i vašem mesu. to je virtuozna izmjena organske tvari i žive anorganske materije.

male smrti zbivaju se svaku noć i dan. orgazme ste proglasili konceptualnom poezijom. trujete se azurnim ljepilom u plastičnim vrećicama. na vašim tronutim spolovilima rastu njivice stvarne gljivice. teorija i praksa diktatorskih naredbi malih, sićušnih, no moćnih piksela. vi samo mislite da mislite. gubite se u užitku, dok radno stanovništvo pitomog kraja oko Stonehengea vadi gomolje krumpira iz zemlje. zemlja je psihotična majka. uz jestive gomolje neurotično proizvodi i nejestive grmove i gmalje.

Engleska je divno mjesto za umiranje identiteta. uđeš li u *pub* koji ima WI-FI, alkohol i internet postaju tvoja virtualna sudbina. nakon pola sata postaješ brza nomadska čestica kapitalizma. nagla ideja! u listopadu je vrijeme za stvarnu stvarnost. Brunhilde te vodi u svoj grad na Oktoberfest.

krijesnice nikad ne svijetle uzalud. rosa, demokracija i smrt uvijek su tu kao i kola hitne pomoći.

u pravilnom ritmu. a kako si, zapravo,
osiromašio, dragi čovječe, pitaš ga tiho.
Stephen, za prijatelje Steve, stari mornar,
otpije gutljaj viskija i povuče dubok dim.
misli kratko, ali intenzivno. kurve, kocka,
droga, cuga, pljuga, tiho mornar reče, dok
se na kišni Portsmouth spuštalo veče.
sutradan Steve se sredio: okupao, obrijao
i odjenuo jedino svoje odijelo, ono za
sprovode i vjenčanja. želi biti tvoj vodič.
povest će i Meksikanku Mariu, svoju osmu
suprugu, koju je oteo iz jednog lučkog
bordela u Brazilu. odlazite na čuveni
bojni brod *Victory*, na kojemu je admiral
Nelson u svojim odajama svaki dan pio
čaj. pri kraju žestoke bitke kod Trafalgara
tome je običaju došao kraj kad je Nelson
ubijen. danas, još trijezan, Steve ni nakon
209 godina ne može preboljeti njegovu smrt.
to ti kaže lica oblivenog suzama, dok Maria
lijevom rukom gladi moćne topove. zatim te
Steve fotografira pokraj topa koji je 1805.
s ostalim topovima pobijedio veliku flotu
Napoleona. pregledali smo cijeli brod od
vrha do dna. nakon četiri sata dosta mi je
i broda i rata. vodim Mariu i Stevea u lučki
pub *The Victory* gdje ćemo gutati opojne
piksele, studirati filozofiju mora i komentirati
morske sirene. život je smrt koja se prebrzo
zgušnjava. pobjeda ne postoji, poraz da. i
tako je, Nelsone, i tvoja sudbina bila poraz.

Ljubljana.

toga dana otišli smo u grad i sjeli za
stol na terasi restorana Julija. bili smo
otrov za bolesnu ugostiteljsku korektnost.
jeli smo i usput pušili cigarete te hrabro
gledali konobare. misli smo pleli u tople
džempere kao skrušene majke svojoj
djeci s posebnim potrebama. divili smo
se majkama koje piju tablete za smirenje,
dok jadne djevojčice i jadni dječaci na
tabletima i pametnim telefonima gutaju
videoigrice. cijenili smo mrtve, hrabрили žive
i podsvjesno ljubili svoje snove. naša su
tijela gorjela. naša je krv zujala. opijali smo
se do zadnje tuge, do zadnjeg krika veselja.
znali smo da ovo naše neće dugo trajati.
znali smo da smo tek jadnici, ništa više.
znali smo da vječna ljubav traje otprilike
tri mjeseca. oko nas se rušio svijet.

Ženeva. druženje s prevoditeljicom kraj

JA SAM DISFUNKCIONALNA

uravnoteženost nije moguća.

ja sam disfunkcionalna djevojka.
uvijek govorim pametne stvari. evo
jedne koja slijedi moje gutljaje piva.
prazan pogled nikad nije prazan.
zjenice su uvijek tu. to je pogled
pun praznih zjenica. uz takve zjenice
gradovi ne mogu preživjeti. pitala sam
gay prijatelja oftalmologa je li moguće
ugraditi nove zjenice. rekao je da jest,
ali da ja nemam toliko novca. pa koliko,
pitam ga. 50 tisuća funta. OK, jebeš
nove zjenice! preostaje mi morska
pjenica i moja divna središnja zjenica.

Glasgow. ispred autobusnog kolodvora
Buchanan postavljena je ružna betonska
skulptura. to je sivi betonski sat koji trči.
trčim oko sata oko pola sata. ljudi me u
čudu gledaju. zovem se Carolina Stewart.
moja majka je sa Sicilije, otac iz Glasgowa.
sazdana sam od neuroze i želje za divljom
planinskom poezijom. obožavam zaigrano
planinsko cvijeće. Škotska ima najljepše
brdske biljke. u *pubu* se smijem kao luda.
kažem barmenu Willyju da je prolazan kao
prolaznost. (u mislima ga zovem Silly Willy.)
on me tužno promatra i natoči mi još jednu
pintu piva. na čemu si ti, zapravo, pita me
Willy. ja sam na finom pametnom alkoholu
koji postavlja bitna životna pitanja. ja
sam divna disfunkcionalna djevojka.
često gledam galebove dok po našem
gradu povraćaju pokvarene ribe. Willy
ništa ne razumije. on je priglup momak
sa Škotskog visočja. u očaju širi ruke,
podiže oči prema nebu koje se, jasno,
nalazi na stropu *puba*. *pubovi* su jedini
prostori u gradu u kojima je nebo uvijek
bez oblaka. smotala sam crni duhan,
kupljen na crno, i elegantno izišla iz *puba*
da popušim cigaretu i razmislim o tome
kako ću kao intelektualna beskućnica
preživjeti zimu u tmurnom Glasgowu.

da, ja sam ta Carolina Stewart, čuvena
disfunkcionalna djevojka. u gradu me
svi znaju, jer sam ekstremno borbena i
druželjubiva. volim sjaj u očima moje
kvartovske prijateljice, divne lezbijke

Aileen McDonald, kad mi, oslonjena na
ogradu svoje kuće, kaže da se samo u
bečkom Musikverein u nalazi slamka
spasa za uškopljene dječake pjevače.
čini se da je i ona čudna i barem malo
disfunkcionalna. da, ali ja ipak volim naša
alkoholizirana kokainska spajanja. njene
sportske dojke zanijhale su na fakultetu
ontološko pitanje o bitku bradavica, *yeah!*
Aileen i ja smo najpoznatije lezbijke u
Škotskoj. Willy, daj još jednu pintu piva!
strašno se dobro osjećam. danas ću
opet s Aileen proizvoditi sluz i blues.
zatim će doći tuga koju ćemo uz tihe
poljupce sestrinski podijeliti. zovem se
Carolina Stewart. ja sam nevjerojatno
senzibilna disfunkcionalna djevojka.
ja sam otvorena rosa Škotske.

CVRKUT S TWITTERA, GENERACIJA Z

kritika gadova uvijek završava cvrkutom diskretne samokritike.

Zagreb. soba s pogledom na ulicu. i u generaciji Z ima izuzetaka. ti i ja smo ta iznimka u gradu koji bljuje crne duše, nepismene tvitove, male skvrčene vijuge, trošne intelekte i asfaltirane iznutrice. u nama još živi vrela gimnazijska krv kojom smo ispisivali grafite otpora, Ay, Carmela. u našem mraku ti si se nježno skutrila. ja sam neukrotivi crni dječak. moja je duša puna lave bez slave Pompeja, Ay, Carmela. slušam tvoju kosu. tvoje su riječi ostale bez riječi. naša je soba topla, gola i bosa. kroz vrata sobe ulazi noćna kritika Twittera. volim te i kad si tako tiha i mirna kao mudrost Sfinge, mirna kao nekad neovisna Smirna. hoćemo li i noćas upaliti naše mračno svjetlo u tmini nigdine, dok jadnici i dalje cvrkuću. hoćemo li na školskoj ploči noći opet napisati „Ay, Carmela“?

New York. Chris uzvikuje: „Okupirajmo Wall Street, taj totalni *bullshit*, pa onda idemo pjevat i pit! Pjevat ćemo stare pjesme Woodstocka i protjerati iz ove Street sav taj bankarski *shit*.” dok to viče, Chris grli svoju djevojku Lunu. ali Luna je danas mutna uma, jer je noćas u ponoć na svojem zidiću Facebooka zatekla samo 11 komentara. zatim je otišla na Twitter i brzo tvitala, retvitala, lajkala, ojkala i odgovarala na pitanja te opet tvitala. to je trajalo dugo, sve do u sitne sate, do otvorene rose, kad je ravnodušnost jača i od Platonove pećine. zora je već svitala kad se, kao i tviteraš zombi Donald Trump, Luna ozbiljno zapitala: „Hej, ljudi, kad ćemo pobijediti taj jebeni kapitalizam?“

dječaci, djevojčice, mladići, djevojke, skinute su obrazine. hiperaktivni zombiji u strahu su od praznine. u njima je tamna jezgra pećinskih cvrkuta prirode. ne, ne postoji jaz između generacija. postoji samo jaz između umova. stigla su umna djeca generacije Z s najjačim alatom na

ODVRATNOST

vrhunac gađenja: loša koža i ružni ljudi na kojima nikad nije bilo rose.

Woodstock. Blenheim Palace.
Churchillova dječja košuljica u kutiji od prozirnog stakla. turisti pozne dobi stare izborane kože. da spriječiš gađenje, šapatom učiš prijateljicu Kaede jednu pjesmu grimiznog kralja. život tvoj, Kaede, ovisi o umjetniku i tvojoj dnevnoj depresiji posutom s malo ironije. „Confusion will be my epitaph.”, šapneš stih grimiznog kralja djevojci koja voli opere i Wagnerovo neumrlo prstenje. zatim šćete golemim imanjem kojim su jahali vojvode od Marlborougha.

na putu za mladi Oxford pogledaš se u zrcalo. prve bore na licu. srce ti stisne. početak gađenja. a još si lijep, vole te sve vikendice u Engleskoj, i domaćice, i svinjokolje gdje se kolje smrt koja će nas hraniti do smrti. vegetarijanci ne znaju za naše muke. ispod zvijezda hodaš velik. u ruci nož i poezija. s neba kaplje menstrualna krv nebeskih djevoja koje će svojim tijelima častiti mučenike.

Zagreb, Filozofski fakultet. čim je ušao u aulu, zavladaše tama i hladnoća. odvratna sluz ispunila je prostor. bio je to nevjerojatno ružan mladić iskrivljene kičme, mastan, bubuljičav, izbrazdana surova lica s tamnoplavim nezdravim podočnjacima, nalik čovjeku koji pati od višegodišnje nesanice. ružnijeg muškarca nisi vidio u životu. svi smo se ponijeli odvratno. dok je prolazio aulom, odvrćali smo pogled s jedva suspregnutim gađenjem ne uspijevajući gledati tu ružnoću dulje od treptaja oka. priroda se gadno poigrala nedužnim ljudskim bićem, nesretnikom od rođenja. sjetio sam se nekoliko stihova pjesme iz poznatog filma *Ko to tamo peva* koje uz harmoniku pjeva simpatičan Ciganin. „Nesrećnik sam odmalena / od sve muke pesme pevam. / Voleo bih majko mila / da sve ovo samo snevam / da sve ovo samo snevam. Jooooj, jooooj, jooooj, jooooj!”

CRNI JAJNICI

sjeli bi na parkiralište Kauflanda iza Ine,
benzinske crpke, iz slenga zvane bengas,
i pijući pivo smijali se do otvorene rose.

Zagreb. tama u koktelu. na površini rosa
bez nade. pivska pjena u zoru. vrući asfaltni
mjhurići. depresivne ukrajinske djevojke
traže ljubavne sastanke na otvorenom.

za vrijeme menage najbolje je uzeti kratak
predah i otići do bengas. i svemir voli male
i velike odmore. zato je jednom uzviknuo:
„Dolje škole!” često si ulazio u Inu i u
njezinom malom ružičastom dućanu
uzimao pivo, cigarete, čips s paklenom
paprikom i orgazme. ponekad, dok zora
na njezinom brdu Carmel s rudom rudi,
citiraš poznati stih dobrodušne Gertrude
„*Rose is a rose is a rose is a rose.*”, a
zatim i svoj: „*Na ruži je rosa otvorena
rosa!*” Nina se tužno osmjehne. vidiš
gorku boru na njezinu čelu. čini ti se kao
da je stigla s neba punog čistog kofeina.
želiš s njom podijeliti svjetsku bol i vašu
zbunjenost, ali njezina oštra povijesna
rečenica razara jutro: „Čuj, ja imam
crne jajnike. Nikad neću imati djecu.”

Edinburgh.
zbog glas lana Curtisa atmosfera
podsjeća na prazan Shakespeareov
pakao. Carol je opuštena otkad su
njezini roditelji otišli na ljetovanje u
Nicu. ona nije otišla zbog tebe, iako
voli Azurnu obalu. to ti sad kaže na
Portobello Beachu, dok vježbate novi
zagrljaj na pijesku i gledate zvijezde.
“noćni promet zvijezda”, kako se u
naglom nastupu vrhunca destrukcije
strukturalizma izrazila Carol. njezina
živost prelijevala se preko vaše kože
do duboko u noć. pun Mjesec visio je
nad tihom praznom plažom. rekla je
da uči španjolski i dodala: „*El silencio
de la luna.*”

jutro je. vraćate se s plaže. Carol
treptave kože kaže da je sretna što ti
napokon može pokazati svoju sobu u
Leith Walku pretrpanu knjigama o
psihijatriji. knjige su na policama, po

Ninu kao Svijet. svijet u kojemu si
iz mraka rođen.

da, kažeš u sebi, crni jajnici su plave sinkope.

Božica Jelušić

JASTUK OD LIŠĆA

OSTRIŽENO POLJE

Sve što je valjalo, već je odavna bilo:
Naše zlatne žetve i žitnice pune.
Sad nam kose brusi kameno točilo;
U žitnice tuđe klasovi se trune.

Sve se već desilo: odigrane karte,
Strnište se zlati mrvicama sjaja.
Ugrijano tjemje šutljivog Sidharte,
Ispružene ruke nakon zagrljaja.

Odvezan je pojas, raspušteno snoplje.
Bljeska munja, kao nebeska reklama.
Na olujnom nebu ideogram droplje.
Razgovori teški, svi o selidbama.

Sve su krušne misli odlutale cestom,
Pod staračkim zubom premeće se zrnje.
Ostriženim poljem, somnambulnom gestom,
Paljetkuju duše korove i trnje.

2018.

KONJ OD HRĐE

Robertu Juraku, kiparu

Konj od hrđe, bubnjevi i trube.
Generalska zvijezda u lobodi.
Svilen rubac leprša s palube;
Cunard Line i truli parobrodi.

Mahovina u žlijebu se smoči,
Selom ide oštrokosa prelja.
Konj od hrđe tri međe preskoči:
Zaoran je urod kasnog zelja.

Plava večer srca sneveseli:
Puste kuće iz magle izrone.
I voćnjaci gdje su bili zreli,
Roj mušica u octu potone.

Metalno se stablo ne razlista,
Sitnom solju pust žal zamiriše.
Tu stranicu krasopisa čista
Konj od hrđe kopitom potpiše.

Duh rasula naš obzor presiže:
Rastače se kremen ideala.
Konj od hrđe nad krošnje se diže,
Gdje je Troja u prašinu pala.

2018.

MINOTAUR

Na riječ mi vjeruj: tvoj sam osobni Minotaur.
Čekam te dašćući na dnu mračnoga Labirinta.
Na ljubavnoj ćeš vatri gorjeti kao kaur,
I neće proći s onim konopcem stara finta.

Brojanice ti neće pomoći niti mantre,
Niti da se okružiš bengalskim vatrometom.
Kad jednom čuješ da ti iz mraka velim: *Entrez!*
Bit će to zadnje što te veže sa vanjskim svijetom.

Svidjet će ti se runo, gubica, razni dodatci,
Buljavo oko, po kome tvoja ljepota hara.
Išibat ću te repom (to već pjevaju vrapci!)
I za novo rođenje dat ću ti više od dara.

Bikovsku skinut ću glavu, živom žilom prišitu.
Na ležaju od slame, mi ćemo postati jedno.
K'o djeca nekvarna svijeta, zaspit ćemo u mitu.
I kojega sam spola, to će ti biti svejedno.

2018.

MIRMIDONCI (Narod mrava)

Živjeti željela bih mimo ko Mirmidongi:
Da svako zrno truda ide u pravom smjeru.
Smočnica da mi je puna i da blistaju lonci,
U radu da uživam, nikad ne gubeći vjeru.

Narod mravljega bratstva, ujedinen i krepak,
Navika uzoritih i plemenite krvi.
Uхватiti ih nisi na zlatni mogao ljepak:
Ahilej sin im bijaše, među hrabrima prvi.

Al' pade antički oklop: na njemu blještav dragulj.
Veliki balon mraka probušilo je šilo.
Proguta li ih zemlja? U zrak ih odnio kragulj?
Gdje je njihova slava, gdje im se sunce skrilo?

Pod starom jabukom ležim i košulju presvlačim.
Nadire sitna vojska iz rupe, gibljiva plima.
Jedan se mravac smjelo pod moj pazuh zavlaci.
Pusti te Mirmidonce, nije se šaliti s njima!

2018.

KORIBANT, zadnje ljeto⁷

Upijmo, dragi, svu ovu vlagu,
Nikom ne ostavlaj ni kapi, ništa.
Od rose jutarnje priberimo snagu,
Do novih izvora i crpilišta.

Ovdje smo samo da slavimo igru:
Ruke nas prinose na puste oltare.
Da hranom budemo kraljevskom tigru,
I na nas bogovi plamenom opale.

Nismo li stvoreni zbog divljih hormona,
Nespremni posve na zlo i na udes?
Grub je šav vremena Vječnosti spona,
A svaki od nas tek je *Homo ludens*.

Nećemo plaćati račune ni hranu,
Samo na postelji ležati poprečno.
Udisat ćemo sunčanu pranu,
Pa ljeto može potrajati vječno.

Mi majstori smo koribantskih rima,
I živjeti smo spremni posve mukte.
Podižemo tornjeve od pijeska i dima;
Težaci nek' za nas grade akvadukte.
(2018.)

⁷ Koribant-svećenik frigijske božice Kibe, slavljene plesom i raspojasanim svečanostima.

NOVA ŽENA (iz tehno zone)

Ona ostaje lijepa i kad je valjak pregazi,
I kad joj remen na koži ostavi urez trajan.
Kad bruji u njoj motor, sazdan na konjskoj snazi,
Gutajući oktane, izlažuć' nikal sjajan.

Čvrsto je zašivena u oklop tanko-viskoznan,
Šavovima što neće rezat ih ni jedne škare.
I dok kičmu joj lomi jedan grč spondilozan,
Natapaju joj pluća otrovne benzinske pare.

Od jedrine na usni ne osta komadićak,
U zjenici se njenoj gasi ideja spasa.
Ljubavnike je negdje nagurala pod smičak,
Ne zovu djetinju ruku grudi od pleksiglasa.

I nikom nije jasno, odakle još postoji
Meki uvojak kose, sa odsjajem korone.
Gdje ga kroz bijes i buku, gdje roj se osa roji,
Pronosi Nova Žena, žena iz tehno-zone.

2018.

STAZA U OREBIĆU

U Orebiću ima staza posuta cvijećem;
Tu prođosmo, o čemu svjedoči panorama.
Očima po njoj šaram, na vruće čelo mećem,
Govoreć' kakva je sreća da to se desilo nama.

Dani k'o šećerna vuna, dijamantni baloni.
(Svaki me nagradni kupon na dobitak podsjeća).
Tek propustih ti reći u trajektnoj koloni:
Morsko je ljetovanje za mene muka najveća.

Zašto u dvojevanju prebirem žice samoće?
Zbog čega su mi knjige od poljubaca draže?
Ljeto je takvo doba: puno strpljenja se hoće
Da se pokupe alge i smeće s puste plaže.

Sunce k'o jaje na oko pada na vrelu tavu.
I na vrh glave se popnu šjori, kaosu vičnoj,
Stranci, što noću krivi udjenu ključ u bravu,
Ne naučivši ništa o našoj povijesti dičnoj.

Dok u Pasiji Krista umoče spužvu u žestu,
Već prođu dani ljeta, posive žarki vidici.
Brod plovi u daljinu, sve je na svome mjestu,
Samo ničega od nas nema u ovoj slici.

VRIJEME LJUBAVI

Vrijeme je ljubavi kratko. Iskusni znaju
Da ih ljubavna struja raščinja na atome.
Mozak prenavijen leti, ludi kukac u Raju,
Ne zanima ga ništa, do božanske arome.

Žurno se gradi kuća: zastava je na krovu.
Njih dvoje postelju tešu, ništa im teško nije.
Po zvijezdama i bilju prva se djeca zovu.
Proljeće traje vječno; ljeto u broncu ih slije.

I već se pas od sjene vuče po dvorištu, mršav.
Sukulenti pod zidom nalik su tajnoj seksti.
Kroz hladan dimnjak ne prođe niti tračak lepršav,
Kakva je gradnja to bila i kakvi arhitekti?

Jesen i zima dođu. Korov se s ledom zakrvi.
Crn krater u pejzažu, gdje su se vrane digle.
Vrijeme je ljubavi prošlo. Suhi se malter mrvi,
A oni ostaju skupa, k'o da od iste su cigle.

2018.

UMIJEĆE PLAKANJA, iz biografije

Mnogo plačem. Sad opet čitam klasike ruske,
Dok mlado vino curi ispod škripave preše.
U oblacima vidim rasuto perje guske,
I mitološka bića, koja se na mene smiješe.

Obrati, antiteze, stilske figure spretne;
Sve to jednom dosadi. Suze su jednostavne.
One iz glave brisu što ti metež nametne,
Pa tražiš sporedne teme, izbjegavajuć glavne.

Ahmatova i Brodski, te Osip i Marina.
I kako svaki od njih stihovima žonglira!
Knjižnica kao arka, pljesniva zavjetrina,
Gdje mozak prenavijen utješan redak bira.

S kuhačom sam u slozi. Znam za ljekovite masti.
Na prozoru održim neko nezahtevno cvijeće.
Ali tako je valjda meni grah trebao pasti,
Da plačem, gdje se drugi za trpezom izlijeće.

Pod skut mi u oluji sleti pitom golupčić.
Učeći jezik gluhih, razgovaram sa sjenom.
Kažem joj: *Sve se nekako stisnulo kao rupčić.*
Ostarjeh, idem bliže nečemu izgubljenom.

ZA JAVNI UPITNIK, ponavljačka

SA MNOM JE SVE U REDU, samo da još sto puta
Ponovim ovu mantru, na slogove rastavim.
Da joj ispitam svojstva, elastična i kruta,
Pa da namjestim osmijeh i leđa da ispravim.

Još da ustanem samo i sobu da prozračim.
Zrcalu da nazdravim, onoj što u njemu živi.
U ekran da provirim: *Koliko kome značim?*
I ten da suncu izložim, prije no što posivim.

Važno je da sam izvana utegnuta i vedra.
Unutra mogu biti krumpir il' muhara šumska.
U vrt se spustim i tamo biram dvojnika-cedra,
Dok tuga umom glavinja, kao protuha drumska.

Ne dam da me izbodu osinji pogledi drski.
Radije ponovo kradem tuđi stih umjesto štita.
O, razgovori prazni, ti upitnici mrski!
Samo jedan je burek, a sve je ostalo pita!

Tisuću puta mogu razgrtat' svoje blago,
Riječi u koje se sakrih, kaleidoskop dječji.
SA MNOM JE SVE U REDU, mislite što vam drago!
Ja još na nogama stojim i još me ljubav liječi!

JASTUK OD LIŠĆA (Zamalo posvećeno)

Jastuk od spužve, perja, pahulja od topole.
Može u njega lako stati bilo što drugo.
Jastuke punjene lišćem samo pjesnici vole,
I poklone ih nekad nekom za sjećanje dugo.

Stare, potrošene riječi. Alat što hrđu privlači.
Poezija ne vrijedi, ako ne izmami suzu.
Jedni su zlatovesci, drugi pak vrijedni kovači.
Al' samo oni su pravi, što zalegnu uz Muzu.

Ona im jastučnice šije, s uzorkom cvjetnim.
Škrobi im bijelo platno štirkom iz Kuće zime.
No, blatnim drumom se klate, u sandalama ljetnim,
I vagon lišća napada, prije no zasluže ime.

Dakle, jastuk od lišća. Osjeti tu milinu.
Vranu u pirakanti mračnim okom prostrijeli.
Mjerkam lipe u Livnu. Platane u Berlinu.
Mogu li, poslije svega, *reći što zaista želim?*

Berlin, 2018.

Maja Kušenić Gjerek

AMFORA OD CELOFANA

ZLATNE KRONIKE

Nisam se dala prevariti.
Bila sam nesretna mlada žena,
Koja je uporno
Obožavala svoj život,

Zbog sveg onog
Neiskazivog
U malenom,

Zbog čega
Dišu vrtovi,
A mačke se
Razvlače u sjeni
Poput aleksandrijskih
Princeza na hasurama

I breskve dosižu
Svoju rumenu opnu
U zrcalu sunca,

A voda se ljeska
U rečenicama
O nježnosti
Alfe i Omege,

Jer sve
Što se izgubilo
Iz vida,
Može se
Ponovno,
Iznutra,
Riječju

Sastaviti u
Ljubav

OKRUGLI KVADRAT

U svakom snu vidim
Okrugli kvadrat
I ulazim u Njegovu
Sudbinu

Isto sam, kaže
U dvije dimenzije
U svijetu kvadrata
I svijetu krugova

Moj kut vide samo
Iz kutova
Kružnicom gledaju
Kružnicu
Nikada ne vide istinu

U svakom snu
Vidim jasnu poeziju
Riječ kada miruje
I smisao koji leti

Kaže mi
Već sada si tu
Već sada si ti
Ne moraš umrijeti

U svakom snu
Vidim pupoljak i ružu
Izlaze iz središta
I mijenjaju mjesta
U vremenu
Miris im je svjetlost
Istih vrata

Najmanja ruža
Cvate već u
Imenu
Najveće ruže
Okruglog kvadrata⁴

RADIO EDEN

poznata frekvencija

Voljenom

Neće ti pomoći
Brojevi,
Ni tajne skrivene
Slovima abecede
Drevnih naroda,

Znakovi zodijaka
Nacrtani zvijezdama,
Ni kristalne kugle
Nalik aureoli
Astronauta,

Ni karte,
Ni kletve,
Ni sedam pečata,

Bez ljubavi

Na ovu stranu
Nećeš

JEDNOSTAVNA PJESMA

To je kao bilježnica
U koju počneš istovremeno
S jedne i druge strane pisati

I kad se rukopis sretne u sredini,
Prelomljen u vodi
Skrivenog zrcala,
Zagrļaj smisla potpuno je
Nečitljiv,
No jasan,
Istodobno početak i kraj.

Jednostavna pjesma.
Jednostavno, Pjesma.

Soba u koju Bog ulazi
Kad je umoran
Od laži u ljudskim rečenicama
Sastavljenim od istinitih riječi.

Lift koji te podiže
Zavezan o nogu anđela.
Nezaslužan poljubac
Nevidljivih usana.
Jednostavna pjesma.
I more. I rijeka.
Ono što gleda iza mojih očiju.
Ono što čuje frekvencije zvijezda.

Mali pas zlatnih očiju
Koji utrči na papir,
Maše repom i zanosno pjeva.
Mačka što je namočila
Otmjene šape u tinti
I tvrdi da je mašna oko njenog vrata
Afroditina pjena
Ili ne zna, možda
Adonisova izdužena zjena.

Romobil bez kotača
No s prozirnim krilima,
Kojim juriš stihovima amo-tamo,
S krunom i u plaštu od svilenog papira
Ili od pergamenta u srcu balzamiranog
Skupa sa šiframa iščezlog pisma, davno.

Ruka u koju bi volio
Zauvijek uvući ruku kao u rukavicu.
Um u kojem bi volio sagraditi dvorac.
Koji zna više, koji na kvadrat bolje piše.
Ponovno u slovima otkriven dječji Bog.
Palača bijela.

Jednostavna pjesma,
Došla tako jednostavno,
Kao tijelo nebeskog voća
U nektar, jutarnji voćni sok

I zna sve korake
Dok pleše s tajnom,
Uz glazbu šutljivih anđela

MARGUERITINA PJESMA

Nije sigurno da sam ikad napisala pjesmu.
U pričama, jahala sam vješto,
Plesala kao Eva, mijenjala temu,
Čak i sjedala na carski prijestol,
Tražeći sretno mjesto u refrenu.

Voljela sam misliti na prošlost,
U njoj je bol bio kukac
Zaleđen u jantaru,
Na svim stranicama uredno zapisana
I raspoređena svjetlost
I slova već pretvorila u riječi
Svaku utvaru.

U pričama je sve mirno.
Ali pjesma,
Ona može preskočiti srce
Poput antilope. Zagristi
Kao tigar u bijelo meso
Papirne vočke ili u stihovima
Poput kupina rasuti
Krvave stope. Prokockati svjesno.

Pjesma je zrcalo u kom se vidi duša -
Tko ima hrabrosti, živ,
Svući smrtno tijelo,
Kad se tuga u tamni kamen zgruša,
Tko smije tintu prosuti u bijelom,
Strgnuti vijence s čela lijepih ruža?

Nije sigurno da sam to mogla,
Reći u nekoliko rečenica sve što tišti.

Trebalo je polako
Izvlačiti tu nit iz sebe i tkati
Vuneni šal za dijete
Koje još nerođeno vrišti.

Jedna pjesma je
Ipak život. Makar tužan.
Tko bi mogao više dati?

Vremenu, vječnost je šaptala -
Piši

OSMIJEH

Ma gdje bio,
Ma što činio,
Ma kog grlio,

Nije ti bolje
Nego meni,

Nasmiješenoj,
Kao cvijet,

U maloj sobi,

S Bogom
Što je razapet

Sanja Lovrenčić

PJEVANJA MALE SIRENE

I.

kako bih rado sad mijenjala noge za krljušt, riječi za pjev iz dubina

morska sam pjena trebala biti, a opet koračam istom sporom cestom – rekoše boljet će svaki korak, kao da boli samo mene, kao da itko može koračati tvrdom zemljom bez boli

...

jesi li zadovoljna? – pitala je, smijala se kad sam joj došla prvi put poslije svega, – sviđa ti se ta besmrtna duša? lako si je stekla, smješkala se djeci koja odustaju

oslobodi me! – vrištala sam iz zatvora čistog duha, – bila sam premlada, još sam premlada, a baka je čitala iz pogrešnih knjiga!

bolja sam od tvog dugonje, – reče, – no ti si me baš htjela gledati njegovim očima –

usadio mi je svoje oči, ti mi vrati moje, pa ću vidjeti što vidim! – nasmijala se:
i vidjeh kako se od nje odvajaju jabuke, preslice, zrcala...

bolja sam od tvog dugonje, – rekla je i pretvorila me u pticu

...

kormoranom me stvorila, brzim crnim roncem, i kad uronih u plavo osjetih olakšanje, no nije to bio razlog zbog kojeg mi je dala krila

odozgo vidjeh stražnja dvorišta palače, prljavštinu i bijedu – kako su me samo mogli nekoć zavarati oni mrtvi kipovi pred pročeljem, ona ukroćena voda, tričarije od stakla, mramora i zlata?

letačica bijah, no teško je bilo letjeti dovoljno daleko, dovoljno brzo da umuknu zvona što ondje neprestano zvone

letačica bijah, no nebo je samo blijed odraz mora

...

jesi li zadovoljna? – pitala je kad sam joj ponovno došla, noseći biser na dar

oh, vrati me oceanu, sve žudnje ovog svijeta tek su žudnje za modrinom!

bolja sam od dugonje, no htjela si baš njega, – rekla je i znala sam da zna da ga još volim

zaronih ti po biser, zaronit ću tako i po tu ljubav, donijeti je tebi kao žrtvu!

tvoj tvrdi zlatnik nije ono što mi treba, – rekla je i pretvorila me u ženu
i vratila mi jezik, no samo za riječi, ne i za sirensku pjesmu

2.

kad uđoh u palaču svatovi su već otišli, a ni nevjeste nije bilo
moj princ je grlio bijel mramorni kip, sve manje siguran u svoj zanos

navikla na šutnju, samo se osmjehnuh, i zahvalan je bio kad me uzeo u naručje:
o, nahoće moje, moja slatka izmišljotino, nikad te više neću pustiti da odeš!

navikao na moju šutnju, nije pomislio da bih mogla nešto reći –

i dok su poljupci padali po mojoj koži od ruža, vidjeh da nema ni palače –
ni kupole zlatne, ni fontana, ni skupocjene svile, gotovo ni sunca –

tek tavanska soba u kojoj smo sami, moj princ se smanjuje u krasopisca –
no pustih ga da me voli: još uvijek je on bio taj kog sam spasila iz podivljalog mora

3.

i živjesmo tako u gladnoj zemlji s njegovim čudesnim zvijerima
slikao je lice na mom licu, pričao mi svoje priče, a i ja sam njemu pričala

na početku, – reče, – imao je savršeno zrcalo, no digao se mahnit vjetar i razbio ga
on načini ledenu gospu, darova joj krhotine i u zamjenu zatraži vožnju u njenim sanjkama

na početku, – reče, – njegovoj je majci bilo hladno, prekasno je stigao sa svojim raketama

na početku, – reče, – živio je s pticama, i na kraju će otići pticama

o lunama i mijenama ja sam njemu govorila, no mogao je čuti samo ono što je mogao izgovoriti –

i sirenska je pjesma u meni rasla, sve glasnija, tako glasna da sam teško slijedila njegov glas
brisala bih s lica lice slušačice, trčala na obalu: luka je stajala između mene i oceana

vidjeh ondje mnoge ljude – ne dodirnuh nikog, iako sam željela voljeti više no jednoga –

uvijek sam se vraćala u naš tijesni stan, dok me nije bilo oblik mu se mijenjao – moj princ bi mi pružio ruku,
zapovjedio da se popnem na novu pozornicu

i glumili bismo komad po njegovoj volji, držeći se njegovih didaskalija
lice bi mu sjalo kao u oluji – za taj osmijeh sve bih učinila
no ni danas ne znam je li pljesak što bismo ga čuli bio tek mrmor valova

...

moja si papirnata plesačica, – rekao je, – znam da te svaki lahor može odnijeti

no moje je srce postojan vojnik, – rekao je i objesio mi ga između grudi

4.

stajala sam na obali i nisam žudjela za ljubavnicima, željela sam vidjeti svoje sestre:

oh vi, koje ste kupile bodež da me učinite ubojicom, je li vam narasla kosa, širi li se opet po valima?

najstarija me čula i došla do obale, ponovno mi stavila bodež u ruke –
i kad ga zarih u srce princa krasopisca, bodež se pretvori u plamteće riječi, a srce stade žudjeti za slovima od
vatre umjesto onih od svile i šećera

hej, slatke moje sestre, što je s našom kućom, cvjetaju li još zidovi iznad plavog pijeska?
vi koje ste me htjele vratiti domu, možete li mi donijeti nešto što mi pripada?

druga me čula i donijela mi bodež –
i kad ga zarih u srce krasopisca, bodež se pretvori u kip dječaka iz mog starog vrta, a srce stade krvariti za
bijelim dječacima

oh, mile moje sestre, vi što ste došle na njegovo vjenčanje ne biste li me spasile,
pada li vam na pamet kakav vjenčani dar (sad kad znamo ponešto o vjenčanjima)?

treća je došla i pružila mi bodež i kad sam ga zarila dragome u srce
pretvorio se u snop dječjeg smijeha – a srce je stalo krvariti za očinstvima

oh, vi što lutate oceanima tako lako, izmaknuvši neugodnim izborima,
vi što očuvaste svoje glasove netaknutima, ne biste li mi darovale barem jednu malu pjesmu?

i četvrta je sestra došla s bodežom u ruci –

kad ga zarih u srce svojeg princa, oštrica se pretvori u raspjevan glas –
i ja sam imao glas koji pjeva, – kriknuo je, – zaboravih kako me vrijeme orobilo, sad mi je otet i taj zaborav

posljednja, mila, ti koja si mudro izabrala sjever, nećeš li posjetiti zarobljenicu obala?

i najmlađa dođe i daje mi bodež još jednom:
udarcom se pretvorih u oštricu – zauvijek ostajući u njegovom srcu, bila sam napokon slobodna

...

ostavih ga okruženog svijećama i ružama, mnoštvom koje pjeva njegovo ime,
no znala sam da s njim ostaju trajno samo oštrice mojih bodeža

5.

zar je ovo isti put kojim sam išla kad mi je bilo petnaest?

ti vrtlozi, osjećam, izvori su svježje vode, močvara i kal tek kartonske kulise poput onih s naših pozornica

ta šuma hidri, napola zvijeri napola bilja, zapravo je običan vrt
a one olupine, tek strahovi što ih je putem skupio moj princ –

jadna mrtva sirena – moj obrnut odraz u školjki

ona pak koju nazvasmo vješticom nema nikakvu kuću, a kamoli kuću od kosti –
u sjenici od morskih trava, na ljuljački od biserja sjedi, žaba joj na ramenu sjajna poput kanarinca, purpurne
joj zmije plešu dok zalazi sunce, golem skrletan cvijet iza njene glave
(eto, da i njegov opis nečemu posluži)

čula sam da stižeš, – kaže ona, – pa se pripremismo za veselje,
nadam se da si stekla i nešto malo znanja, ne dolaziš opet s ludim željama

sve su želje lude, kažem, no treba mi odgovor na neka pitanja

samo reci, zlato, zaslužuješ nagradu za strpljenje što si ga pokazala među ljudima

pa gdje je moja majka, pitam, nije li i ona trebala živjeti tristo godina?
ne znam kako sirene na svijet donose djecu, no sigurno ne umiru od poroda!

znaš i sama – odgovorila je smijehom, – ja sam tvoja mati, malena,
no priču je pisao tvoj princ, zar si zaboravila?

toliko sam sirenskog vremena izgubila u toj priči! ne bi li mi ga sada vratila?

protiv vremena ništa ja ne mogu ništa, draga,
no sirena je ona koja pjeva, izmisli iznova za sebe glas
i pjevaj

NOĆNA

Svijet i ja smo Jedno u povojima
Gorimo posljednji ples percepcije
Na kraju dana
Bolje ne znajući znaju li zvijezde
Pjesmu kojom nas pjevaju
A sigurna sam da onako čiste
U bistroj oštrini večeri na okupu
Daju bljeskovni staccato s početkom u D-duru
One s juga geometrijski namiguju
Istočne tuku reskim činelama
Skupljajući mi zjenice u poruke Morseovim kodom
Pitam ih otkud ste, otkud sam
I zatim mi bešuman let velike bijele ptice u mraku
Zavalja kosu Hertzovim valom
I dok očnim jabučicama razuma
Govore o različitim otkucanjima planeta na koje ćemo jednom odseliti
Meni šapću ruke dodirom neba što prijateljski
Drskim zamahom vjetra odgovara:
Ne boj se, lijepo te zavrtime
I onda pustimo

LJUBAVNA

Pogled u dvorište na uredno pričvršćene daske,
složena drva.
Svrhovitost, red i higijenska disciplina.

Susjed uvijek oslovljava svoju debelu, otromboljenu ženu s
Ljubavi, dok smo mi
dovoljno jaki da izbjegavamo takvo popuštanje sentimentalnosti.
Smijemo se i izrugujemo kako su jadni.

Ipak, svako malo u moje dvorište navrati narajcano čudovište
koje trga drvo iz svojih kalupa, razbacuje cjepanice i
kopa rupe u travi.
Dvorište više na ništa ne liči i ja tom bezobraznom razbijaču
u blatu i po hrpi rascijepljenog drva
serviram ručak na bijelom stolnjaku,
gugućem mu dok ždere zamazanim rukama i
umilno zapitkujem da li mu treba
kruha ili nečega.

Sve u nadi da će me poslije
baciti na krevet dok susjed ženi dovikuje
Tino ljubavi,
donesi mi vaservagu.

POSLOVNA

Mreža je potrebna
Ali šuplja kad te netko već zapleten
Pozove na štrikanje i onda
Korisno zagrijan skine s
Glave, vrata, ruku
Obriše guzicu tvojim najboljim vezom
S parolom na ustima:
Širimo ljubav!

SLUČAJNA

Nekad mi dođe da izgovaram
vrištim sladojebne riječi
razbijam pokoricu trenutka
izmišljenim prostaklucima
mašču uprskanim guskama
zaklanim izlaskom kroz zube
na grobno narančasto Sunce
zažareno i tusto usred prašume
glave, jer to ukapljeno srce ne
izdržava mrak koša u koji je gurnuto
pokrećući mesnu mašinu
paštetu raskomadanih sadržaja s previše pridjeva
ah, mogla si i u matematiku, kaže
nakon što je pročitala knjigu
tumačeći moje slojeve slučajnošću
zgnječanih lica, izbuljenih jabučica,
na slobodu puštenih usta da sjaje,
gore, pucaju, žderu, pljuckaju, cmakću,
psiću, osjete zrnje asfalta, ljube,
nabruljena skupljaju slinu
kao da profesija teče iz profesionalnosti, a ne
duše, pstt
srebrne pliskavice fontanom jata
prskaju rub kupole
bez krvi dodira, čvrste ruke za stisnuti snop
tu vani, čeka te uvijek samo neomeđen broj
jedan kojeg voliš, onaj koji voli tebe i
90 posto njih koji te žele okrenuti na leđa

GRADSKA

Petkom izlaze žohari
prenašminkane žene s volanima
mjehovi s telefonima
uši, izlaze u grad

Grad kaže: rodila u avionu
bila sam s predsjednicom
smrdim, al mirišim
volim grad više od sebe same

Petkom robinzoni fasuju
mlohavo gmilje ulicom
vjerom najčvršći kako otok
zapljuskuju plutajući otoci smeća

ODLUČUJUĆA

Pružila sam utočište
Jer mi je bilo žao
Klasični manevar rakovog oklopa
S tri koraka lijevo pa naprijed marš
Uz miris medom zalivenog ružmarina
Buknuo je hram
Plamtio danima bez noći
Bez noći povratka
Osvijetlio pijesak pustoši
Zakipio mrzlu bunarsku vodu otrovnim plinom trorogih glavurda
Plavom vatrom hranio Potemkinova sela kukavičkih, inatljivih anđela
Vlastiti rep izgrizao iskrom potmule žeravice beznađa
Sunčevom lavom zabljuvao temeljni kamen osobnih zavjeta
Uzaludno mreškao stepeništa gotskih zavrzlama Panovoj katedrali
Kad se Mjesec u punini čežnje zakinut smrznuo

Sada spavam istjerana iz sebe
Pod srebrnom bukvom začarane prašume
Slobodno pala kraj utrto gputa
S popudbinom odluke da te
Ipak možda možda ipak
Iz puke samovolje pustim unutra

ŽOHARSKA

Mi u firmi imamo žohare
Kaže kolegica, bio bi dobar slogan
Skupa s dodžite i vi!
Kao poziv dobrodošlice, ali bez ulagivanja
Ravno u bebu

Već ih desetljećima gledamo
I nekako se trpimo
Oni žive od nas
A mi bi bez njih i mogli
Da nije sve tako trulo
Oko nas, iz nas, unutar nas

I onda glumljeno vrištimo
Fingiramo gađenje
Ne usuđujući ih se zgaziti
Makar zatrti one koje vidimo

To je čudno, jer
Kao djecu učili su nas
Umlatiti gamad što nam smeta
Bez milosti

Dok mi samo bespomoćno kukamo
Koliko ih ima i kako je to strašno
Tragično i treba nešto poduzeti

Oni se neometano množe
Dižu svoje tronove
Izmjenjuju moćnike i generacije
Lagodno živeći na naš račun

Mi smo ipak politički korektni
I ne dižemo svoje ulaštene cipele
U želji za osvetom

Radije čekamo intervenciju odozgo
Iz institucije
Koja će ih na mahove umiriti
Nekad razjariti
Ali nikad do kraja i nikad kompletno
Istrijebiti

Glase kao jedna od najizdržljivijih
Vrsta živih bića
I zato panično provjeravam torbu
Kad stignem doma
Nisam li ponijela kojeg u to
Utočište, sigurno gnijezdo

Jer bi me dotuklo da je tako

MAGIJSKA

Zgažena zmija i na cestu
Bačena kost
Čiji znakovi, prema kome most
Teatar radosti
U žene nalarfana vojna trupa
2 debela zmaja, Carinik,
Lešinar i žuta puppa
Plačljivo cvile kroz nos
Uprošena kocka šećera,
iscrpljena plantaža kave
i ucrvan sos
Što se imamo preseravat
Za nas je kasno
Al imamo noć
Rumpenštilski sa slamom pod zlato
uspijeva proć
Prva prdne
Druga padne
Treća ko muha baza po svemu
Četvrta im ručak kuha
na bakinom receptu po rutinerskom sistemu
Peta jalovo žito među redove sadi
Radom, o radom slobodu
Šuškvim zelenilom kadi
Kad sve odrade šljakom
Bez trunke raščupanog srca
Mozak stane, zemlja grcne
A gnoj besmisla nekropolom štrca

MEDITATIVNA

Sve treperi,
lišće i svjetlost i neonska lampa.
Samo moja svijest, unatoč divljoj ispruganosti kojom
tigar kasnog popodneva liježe praznog
želuca praveći se da je krčanje probava,
oprezno pribrana i mirna, moglo bi se reći,
preživa plodove zelenog i žutog.

Davor Gašpić

DOBA ŽIVOTA

PRVI DAN ZIME

kuća u dimu tamjana
da odagna zadah barbara
ribani sir na podu
stolice izvučene
sat na ormaru
pomaknutih brojeva
polako škripi
u najdužu noć
pet je popodne
potpuni mrak
emocije odbojnosti
otišle su s gostima
čežnja je ostala
ona je tu doma
prvi je dan zime
plače mi se od jutra
jedem svježe datulje iz Irana
i slušam jazz iz Beiruta

DOBA ŽIVOTA

Život pun piljevine,
zemlje i snijega.
Na proplanku med šumom,
njene me oči gledaju.
Potok s Kapele teče niz njeno lice
i napaja naš tibetski tepih
u maloj sobi.
Crna i bijela kraljica,
u njoj se spajaju.
Govori mi jezikom čistim
neskrivena,
gola.
Razumijem što mi govori,
iz srca u srce.
Umire staro,
rađa se novo.
Povratka nema.
Stojimo i podnosimo
izmjenu ptica pod nebom.
Graktanje vrana
i pjev slavuja.
Na kraju,
uvijek ostaje
jedino
nebo.

OD JUČER DO SUTRA

Hranim se umjetnošću
a kad se umirim
tišina me hrani na žličicu.
Dobio sam na kilaži,
od jučer do sutra.
Pišem gladan
dok me razrezani kaki
gleda iz tanjura.
Mogli bismo biti junaci,
ali poštar uvijek kasni.
Plešem dok nitko ne gleda
sam pred zvučnicima
Bjelina pilji u me
kroz prozore.
Čekam
da me mećava odnese
ili tek ljetni povjetarac.

MJESTO SUSRETA

Draga,
s riječima se razumjeti nećemo,
a bez njih još i manje.

Zavucimo se
u prostor između misli,
i ne činimo ništa,
bar na tren.

U sredini,
bez oslonca
ima mjesta za nas
i naše strahove.

Ispod trešnjinog cvijeta
u trenutku
u kojem počinje
i završava sve.

Ne brinem kada ćeš doći.

NOĆNO BDIJENJE

pišem na mahove u mobitel
ležeć u krevetu
oko jedan sat ove noći
mirujem
ne bih li zaspao
oko dva sata
čitam poeziju naglas
sjedeć na krevetu
oko tri
jedem bananu
gledajuć nijeme treperave zvijezde
oko četiri
opet pišem...
zvoni mi alarm za buđenje
u pet.
čitam i pišem
slušam 'poeziju naglas'
na radiju
u šest
gledam rumeno svitanje
i jednu zvijezdu koja je ostala
na nebu iznad krova
ptičice pažljivo probiru glasove...
mazim mačka koji mi je došao
nježno počinje dan

16. 7. 2015. Janja Gora

SAN O HARMONIJI

Zvoni alarm na mom mobitelu
u sedam ujutro,
u predgrađu
na zapadu grada.
Nakon pola ispavane noći
osjećam prazninu u bubrezima
i tonu umora.
Sanjah Sri Lanku,
plaže s kokosovim palmama.
Buđenje u Faradejevom kavezu
ovoga stana
utjelovljenje je mojih strahova.
Ne osjećam se dobro
u skućenim prostorima,
podzemnim garažama,
u punim tramvajima.
Možda sam zato
odabrao Liku,
prostranstva radi.
Trebam prostora za život.
Trebam harmoniju
u jednom zdravom C-duru.
Želim čuti anđele
kako
na lutnjama
i harfama
sviraju
rajsku melodiju
u prostoru nebeske akustike.
Ne može se to čuti
iz buke ljudi
i otvrdnjala srca.
Valja potpuno uroniti
u tišinu,
u tišinu,
u tišinu.

KHAMTARSAN (pothvat)

ja pijani lovokradica
prognan iz Zagreba od svojih nada
suočen sa strahovima u dolini smrti
povodljiv za idealima
ljubitelj vlažnih mufova
kao morski pas nasukan na plaži
usred pira malograđana
koji bleje i bulje u mobitele
idem u lov na svoje projekcije
na sunce i na mjesec
na potonule lađe svojih predaka
neka me nitko ne zaustavi
idem do kraja
do jaja
galopirajući ličkim pašnjacima
s velikim Khanom
do konačne pobjede
ili posljednjeg pada

NAPOLA ŽIVOT

život bez intimnosti
u žurbi
u neispijenim šalicama čaja zajedno
bez zagrljaja
u tupim odsutnim pogledima
život neosobno
napola udasi
napola izdasi
život u čekaonici
u voajerskim virtualnim svjetovima
težina u grudima
sasvim obična
bez estetike i poetike
sama
nepromatrana
nedoživljena
posve
životna

Kolovoz, 2017.

KUHANDO I PEČENO

Dok odlaziš
katamaranom na Lastovo
osjećam te kao
tek otkrivenu sestru
prešućene misli
skupljaju se na mojim obrvama
trbuh počinje boljeti
bubrezi se slamaju
pod tonama umora
leđa poput visećeg mosta
San Francisa
njišu se na sjevernom vjetru
na kojem ti ploviš na jug

Čekat ću poeziju da se vrati
u moju tirkiznu luku
zaštićenu od vjetrova pučine
da baci sidro u moj crveni peristil
u srce moje umjetnosti
i puše u vlažne nosnice
da dišem još jednom
prije starosti
i posljednje odjave

Rano je reći da te volim
ali slutim da ću jednom to izreći
ne znam hoćeš li biti tužna zbog toga
hoćeš li otići na sjever
ohladiti se u zagrebačkoj zimi
možda te nadmašim
i odem u Beč
naučim njemački
pjevam Lili Marleen

Ah, Marina
život je jednostavan
čak i moj džumbus
ima početak
a svako proljeće
ima kraj

Janja Gora
22. lipnja 2018. Janja Gora

Ivan Čeperković

DIPLOMIRANI SIROMAH

DIPLOMIRANI SIROMAH

Gospodine Frid
ja dnevno prođem kraj vas
pedesetak puta
tridesetak puta vam pružim ruku
dvadesetak puta vas pitam
„Što ima novoga“
a vi se hladne glave pitate
(Stotinjak puta dnevno)
Zašto sam tako dosadan?!

E pa vidite, ja sam gladan!
Ustajem u pet
i odlazim na posao, svaki dan!
A što vi radite za to vrijeme
Gospodine Frid?
Što vi radite
osim što mi trošite struju
i ne plaćate stanarinu?

Uzet ću čekić
i razbit ću vam glavu
Gospodine Frid!

Vama
i onom vašem rođaku
što stoji uz banku
i uvijek mi se krevelji
nakon što vrati karticu.

(ZA)SLUGE

Konačno je sjeo u hlad
prekriživši dlanove na koljenima
i lice mu boje zemlje crljenice
od umora i sunca
počinje zalaziti nad rukama.

Ima nekoliko minuta kako je
užeglo okruglo podne
uperilo prst u njegovo čelo.

Znoj mu niz obraz klizi
kao da lice nekog diktatora
od ratnog poraza plače.

I peče
pogled svibanjskog sunca
bez dodira vjetra.

Škljoc hladne limenke piva
mjesto udarne igle se začu
– to on puca na podne
sačuvani zadnji hitac –
i pali cigaru.

Takav profil ljudi
(apsorbiranih brazdi biča)
čini većinu, oduvijek.

Njihove(!) su ruke podigle hram
i zgradu
i visoku palmu uz cestu.

Nikada(!) ruke sa škarama za vrpču
niti lopatom
za kamen temeljac.

Smrdljivci,
ne bojte se vode
dok je gledate s ade
kako joj silna pleća
padaju u vodeni prah.

Čuvajte vodu
njen identitet nosite.
Ne gadite vodu
o njoj ovisite.

Čuvajte se vode
duboke i žedne pravde.

SPUŽVA

Ronio sam u plićaku kao mali
kad su mi prvu *mares* masku dali.
Bilo je riba, bila je gužva
a na dnu se žarila žuta spužva.

O čemu li razmišlja, što sve upija
iz plavog prostranog delirija?
Utopih se zamalo od želje za družbom
s tom malom asocijalnom spužvom.

I dok se pitanja valjalo more
gledala me krijući odgovore,
jer tko sam uopće bio ja
da nju od tišine razdvaja.

Danas upijam strujanje vremena
nijem poput tog žutog kamena.
Dječjim očima gledao sam je tad
sad kao i ona, čuvam svoj sklad.

INDIJANAC NA MISI

Dosadno ti je ovdje,
ljudi spavaju budni,
ustaju pa sjedaju,
svi ozbiljni, snureni.

Neki lik u bijelom
diže čips pa dijeli
ljudima u tri reda.

Maloprije reče da je
ovo tvoja kuća!
Ovaj mramorni šator?!

Zar sam se prevario
misleć da si u svakom
srcu, oku i oblaku?

Da su ti galaksije
tek sobičak, terasa,
da ti kuća nema kraja.

Zar si sve izgubio
kad ovaj među nama
sakuplja kovanice?

Ne žalosti me dosada
već to što sjedimo tu
a nismo u krugu,
jer...

Znam da voliš zabavu,
ritam bubnjeva i lom
zidina među ljudima.

Stoga ni ratovi neće
dokazati da te nema
a kamo li ovaj loš cirkus.

Ja sam miran, zaista,
ali žao mi drugih
jer ne znaju što čine.

I što bi sve mogli imati
kad bi znali samo to
da te se ne treba bojati...

Mirjana Mrkela

DOGODINE U JERUZALEMU

DOGODINE U JERUZALEMU

Šteta što nismo Romi
taljige – pa na put
šteta što nismo Eskimi
navikli na pustoš
šteta što nismo bezimeni
beznarodni
bezbrižni
ili makar da smo prokleti Židovi
pa da se nadamo
dogodine
za sto
za petsto godina
u Svetoj zemlji
da ćemo se naći.

PAPIRI PAPIRI

Nikad neću imati sve dokumente
ispiši podnesi preslikaj
uvijek mi nešto manjka
kao nevoljenoj udavači
potvrde izvodi rješenja
dopuštenja
nisam znala
ispričavam se
zastarjelo
nestalo izgorjelo propalo
samo mi ne traže priznanja i zahvalnice
njih slažem licem prema dnu ladice
ali uvijek ih je previše
dođe mi da i preostatke iskušam u vatri
zasluge zlato vjeru
da uzmem dva svjedoka
pa da počnem
ponovno iznova ispočetka.

STIDIM SE

Izgovorim neku svoju riječ
Navika inercija nesmotrenost
zatim se postidim
kao da sam izlanula perverziju
odžak dupe kupatilo
uvjeravaju me da moja sjećanja nemaju kulturu
i onda uđem u jednu prodavaonicu
mudraci kažu da ništa nije slučajno
slušam kako s radija
trešte tamburaši
pa porumenim kao sirotinja ispred tezge
pod kojom leži hrpa jestivih plodova
nisam ni napunila torbu
a trgovac će me uhvatiti u krađi
znoj me oblijeva i bježim
zaboravljam po što sam bila ušla
a tamburaši se čuju sve tiše
kao da odlaze u drugo selo.

STARI NAMJEŠTAJ

Garaža je u sebi zadržavala namještaj
trpezarijski
tiho se rasušivao
još od devedeset druge
slavonska hrastovina
nismo razmatrali problem
sve dok Martin nije umro
potrajalo je
bio je to žilav starac
namještaj ostao relativno očuvan
sjećanja smo upokojili
garažu smo odveli na ispovijed
moramo rekli smo
pokušati bez starudije.

NISAM SPRETNJA

Nisam spretna s rubljem
Svaki put mi nešto padne s kolotura
ili mi se zapetlja
pa ne mogu povući užu
tada se ljutim na vjetar
on je došljak
i on je kriv
više nego ja
i kvačice je pobacao
namjerice
moja nespretnost nije značajan uzročnik
nisam baš toliko
nije sve moj promašaj
i moja vlastita krivnja.

ALI BOCA

Na stol je stigla boca
butelja ako ćemo preciznije
čak iz Čilea
i onda su počele rasprave
o otvaranju i dekantiranju
dok je ona stajala
poput Mona Lise
krijući u sebi sadržaje
izražaje i ugođaje
ali nešto podrumskog *bouqueta*
zadržalo se na njoj samoj
pomislih da postoje slične prošlosti
uživajući u prekooceanskoj boci
kao da je iz naših podruma
četiri metra debljine
četnaest stupnjeva Celzijusa
idealni uvjeti
nekad bili.

Petra Zelenika

PRIJE SNA

TRČANJE

Trčala sam u jednom pravcu
nesputano, kao lopov
u srcu dogorjele emocije
u glavi razum podivljao
Okrznula sam samo jednog čovjeka
koji nije dugo zadržao pogled
na djevojci bez imena
Imao je on svoje proklete navike
skupljao je opuške
psovao vrijeme koje biva
i ono koje nije
i koje jest
Trčala sam u jednom pravcu
u samo jednom jedinom
a toliko ih se novih pridružilo
te sam tako ostala skamenjena
na raskrsnici
od tisuću mogućnosti
solucija
evolucija
revolucija
Trčala sam
a možda i nisam
možda sam samo ostala lebdjeti
znala sam i to ponekad
izgubiti se u zraku
sa svojim neprofiliranim mislima
gledajući na ljude bez udova
zarobljenih u mreži mogućnosti

NISI ME PROBUDILA

Znam da će
Ako i na sekundu glavu spustim, oči sklopim
Nahrupiti glodavci s maskama bijelih udovica
Oko nogu će puzati, piskutavo hihoćući
I lizati hladne palce
Šaptati: Opusti se, opusti.
Spavam, sanjam, opraštam
Pronidljivo kimnuvši glavom
– Želio sam samo biti prihvaćen -
A oni mirišu slatko
Draga, probudi me
Da i ovoga puta ne oronem
Sklepan u ljugava puža
Bez mesa ili karaktera
Ostavljam zelenu sluz prikrivajući slane suze
Suze beskrajnog plavetnila, što u zelenu sluz projicira tajne
Oh, djevojko, probudi me
Odveć snom tumaram
Gdje trnje miješaju grožđem a sok ruže namače stopala, grobom iluzija
Ona koja bila su moja
Đavoli s maskama bijelih udovica oblizaše sa njih kožu
Da si me barem probudila
Prije no što nokti ostaše aludirati bol
Iako bola nisam osjetio.
Patio sam, jer patiti volim
Uz tugu što je prisna
Kao djevica – očara me svaki puta
Sjenom poligrafskih igara sreće
Odbacio sam grožđe i ruže
Pokrio se svojom sluzi
Trepćući pred ljepljivim grimasama
Nestao sam.
A ti me nisi probudila.

U DVOJE

Lakše je u dvoje
gledati obzorje
Propustiš li kojeg leptira
Oslonit ćeš se na čovjeka
Koji pričat' će ti
O njegovim bijelim krilima
osunčana ljepotom jutra
što lepršaju baš onako
kako leptiri i znaju
A ti ćeš zamisliti krila plava
Suhoću o dodir vjetra
I teško dizanje istog
i njegovo posrtanje baš onako
kako leptiri znaju

...

Lakše je u dvoje
gledati obzorje
Jednom dušom u dva tijela
graditi ono nešto svoje
pola crna pola bijela
ohlađena, uzavrela
Fokus nadmetati zbiljom
i šutjeti pred ludama
za njega je to vrlina
a meni svijest udarna

...

Lakše je u dvoje
gledati obzorje
I patiti kako patiti znamo
jer i kad smo usamljeni
i snovima vrludamo
za ruke se držimo
Iluzijom pobijemo htijenje
i subjekt obostranog formiramo
šušamo poljem zlatice
slobodni od želja
nesuglasica

...

Lakše je u dvoje
gledati obzorje

I NEKA, MJESEČE

O rub svemira objesit ću kaput
Pružiti desnu ruku Mjesecu bez zubi
poželjeti mu mirnu večer

On će me blijedo gledati
baš kao i sve prethodne večeri
i neće mi ništa šapnuti

Dugo je držao okno
Moje bilježnice života
Povezujući korice u cjelinu
Gajeći hrabrost, individualnost i avanturizam
Svoga djeteta

U njoj sve nade, snovi i misli
Ciljevi iz kojih sam mogla izaći mrtva
I smjernice krvava Sunca

U njoj sve nepromišljene i grube sudbine
Kao i samo vjerovanje da 'bog čuva budale'

U njoj najbolje godine
Dječje oči pod ružičastim staklima
I nezaboravni trio:
Naivnost, molećljivost i tvrdoglavost

Mjesec me oduvijek pratio
Osobito u dugim putovanjima
Planinskim lancima
Osvjetljujući bijelu Vektru ZG2568U

Dugo je, predugo ostao
Slijepjen od korice
Moje bilježnice života

No
Svakom je djetetu suđeno odrasti
Biti puštenim u svijet i ozlijediti se
Ogrebati nježne dlanove
Rasprsnuti pred nedaćama
-Time i samoj meni

Ostavit će me, moj vječni suputnik
u samopromišljanju
Potom ću se obući, ponovno mu pružiti dlan
i poljubiti nevinost u njemu

Nasmijat će se, zasigurno
I rasti ćemo se plesom do kraja ljubavi

MAK

Kraj prašine i gorčine
Sumanute mržnje i osvete
Rastao je maleni mak

Iza opipljivog podneblja
Čađom obgrljen
Crminom zarobljen
Nošen valom tihe smrti

Mak je odbijao biti dio mase
Pumpati klice smrada u trbuhe Izgubljenih

Biti oblikovan tuđim mentalnim sklopom
Uvrnutih scenarija
Biti pijunom beznačajne uloge
-Ili rugalicom

Samotan ostade lijepiti crvenilo od rožnice leptira
Vibracijama prenositi ljubav
Pokretnu biću

Želio je biti prihvaćen
Zamijećen

Iako mu glas bijaše oduzet
Snaga njegova ostade nemjerljiva

On odluči biti podsjetnik nutarnjem Ždralu
On odluči biti zrcalo ušćuваној Ljepoti bivstva

O koju se prolaznici katkada potplatom okrznu
U žurbi ka prolaznosti

Životnih je vrijednosti mnogo
Što prozirne pod oholostima bivaju
Sažete u jednom uličnom Maku

Tako ih
tako brzo zaboravljaju

ČEKAM

Turobno razmatram praznine
u daljini, u visini
Čekajući na ono nešto
dodir sa strane
klik
Da ispadnu mi knjige
puhne mi u lice
Nasmiješi se
Čekam
da me isprati na molu života
i ipak odlazi sa mnom
Čekam
Njega
Ono što smo obećali
Iscliparili u zaborav
Ono što osvjetli zraka nade
tu i tamo
Pred kojom se razum cio skupi
sramežljivo odgurnut ka istini
odakle tik prije ustukne
i tad strah oglođe kosti
...strah što ni zubalo nema
Pijavica isiše otrove
...i ostavi modificirani stav
Tu shvatim kako još nisam spremna
Na genetsko obljavanje išaranih praznina
Ne. Nisam spremna
Krivim lopovske superjunake i krhke djeve
I držim da ih treba ostaviti iza kulisa djetinjarija
Od njih migrena gradacijski razapinje um
Ali, ne brinem
Utopit će val secirane bujice misli
i ponovno ću razmatrati praznine
i ponovno ću čekati
Njega.

NAJSLABIJA KARIKA

Gadna je stvar kada izgubiš vjeru
U ljude, smisao
Začepljen u eteru
Ne vjerujem ti više
Prožvakala sam jezikom
Dok su tvoje oči blijedo počivale
Kao da im je svejedno
No iza tih velikih riječi nije gubitak same vjere
Karike se jedna za drugom otkotrljaše
Ljubavi
Ideje
Novosti
Sna
Mašte
Karikature
Ideala
Sreće
Nade
Hrabrosti
Empatije
Ljubavi
Ljubavi
Ljubavi
Ljubavi
I najslabija od svih
Ja.

NORMALNO

Nikada se nisam htjela svađati
Dok si ti oduvijek u tome vješta
Samljela bi me u prah što ni prsti sabrati ne mogu
Što postojanje i smisao istrjebljuje
Isrpljuje i umara

Da si me malko voljela
Kada je za ljubav bilo vrijeme
Da si mi dlan na rame spustila
Odagnala sve tužne sjene
Što nadviju se nad praznim bićem
I pljuju bezukusnost

Da si me malko uvažila
Suzna oka i otvorene duše
Kada je za postojanje bilo vrijeme

Da si u meni zrelost pojmila
Danas odlučila ne šibati tradicijom
Retrospektivno
Opetovano
Ponad ušivenih usana i ćelave molitve

Možda bi bila netko drugi
Imala pokoje čedo
Doktorirala književnost
Zdravije fakturirala
Naspavana probudila
Smisao upoznala
Radovala
Osjećala
Ustrajala
Možda bih se pronašla ranije

Da si
Da sam
Da je kao što je biti normalno
A što je normalno?

CHRISTO A.D. MMXV

Zvonik Petrove crkve
izgledao je ljepše
od tornjeva katedrale.
Jer možda ga je sam Christo
zapakirao da fratri u Vlaškoj
iz tog velikog bijelog paketa
mogu dječici u Božićno vrijeme
dijeliti darove.

p.s.

Christo konceptualni umjetnik, koji je zamatao poznate građevine u svijetu, a 2015 i 2016 zvonik se obnavljao i bio prekriven bijelim zaštitnim pokrovom za skele.

CIPELE

Cipele mojem licu pomažu nositi višak bora
i sa njegovog odraza u zrcalu primaju ožiljke
da ne izgleda poput predzadnje faze slike Dorian Gray,
zato ih ponekad namažem,
doduše rijetko,
da se ne raspadnu
i da me ljudi ne bi morali gledati u oči,
jer i meni je draže umjesto njihovih lica
gledati njihove cipele.

COCA – COLA

Ugradio sam automat
za ledenu Coca-Colu,
na mjesto srca koje je otišlo
na put oko svijeta
jer kao da hoću
radim što neću.
Jednog dana na poste restante,
poslat ću mu pismo da se vrati
ali ga neću nagovarati.

Željku Miškulinu

KOMBI

Kombijem koji samo izgleda obično
Neobični vozač
u zgusnutom prostoru
sabija vrijeme
poput Tic-Tac bombona
koje u prozirnim kutijicama
poklanja svojim suputnicima
na povratku doma
da im se nađe
kad vremenskom kapsulom
požele osvježiti uspomene
kada su s Brada Brada Bandom
razgledavali svijet
koji mu nije bio dovoljan.

LIGNJE

KAD SAM SE VRATIO IZ KORČULE,
MAJICU U KOJOJ SAM LOVIO LIGNJE
POSPREMIO SAM DA ŠUMI MEĐU KOŠULJAMA
I MIRIŠE KAD ZAŽELIM ODJENUTI MORE.

LJILJANI

Uvijek joj se javim kad uz Bugarovo imanje
prolazim pokraj njegovanih čempresa na rani autobus za Zagreb.
Znam da me je čula makar se više ne mora buditi
dok se mamurno Sunce umiva u Dravi.
Ali kad ustane prvo će svježom vodom zaliti ljiljane
koje sam joj ostavio u vazi dok je spavala jučer popodne.

PAUČINA

U mojim sobama nitko ne živi
Samo ja mrtav dišem
Da bi paučina mogla plesati
na Božićnoj mjesečini.

PROZIRAN

Napio sam se staklene vode i proziran šetam gradom
da prosjaci od zanata mogu vidjeti kako više nemam srce na koje su znali sjedati.
Duša već odavno ne hoda sa mnom
ipak u zadnje vrijeme znade navratiti doma
da zajedno odgledamo neki dobar san.
Izbor uvijek prepustim njoj,
meni je samo važno da nam mati peče kokice
i da DVD bude trijezan.

RUŽE I ZVIJEZDE

Svirajući didgeridoo na Cvjetnom placu rastaman ružama pomaže lakše uvenuti.
Otmicom zvijezda osvijetlili su neboder u Strojarskoj i pretvorili ga u galaksiju kojom zadivljuju turiste i zbu-
njuju vanzemaljce na proputovanju kroz Zagreb.
Osupnut fučkam „Fascination“ iako znam da zvijezdama ne bi smjeli osvijetljivati nebodere, kako čovjek
ispod njih ne bi hodao malen i uvenulim ružama žalostio Šimića.

USKRS

Svakog proljeća ulovimo Krista,
bičujemo i razapnemo ga
uvijek za punog mjeseca
samo što zadnjih pedesetak godina
to prikažemo i na televiziji.
Naravno da plaćemo kao ljuta godina
kajući se ali ne mijenjajući svoje loše navike,
jer 40 dana smo se odricali mesa, sexa, pušenja, alkohola
a o mukama onih koji su ostavili čokoladu da i ne pričam,
i kako ga onda takvi histerični ne bi razapeli.
Znam da ćemo to nastaviti činiti do sudnjeg dana
osim ako budisti ne zavladaju svijetom
i Isusa oslobode muka
jer nažalost uvijek ga očekuje repriza
i po Julijanskom kalendaru.

ŽIGICE

Godinama sam svijetlio
pripaljujući cigarete upaljačem,
žigice sam ostavio u Andersenovoj bajci,
jer tada nisam znao da jedino njima možeš dozvati uspomene,
ali samo ako ih kupiš od Kristianove djevojčice.
Danas više ne pušim,
upaljače sam ispoklanjao,
prazne pobacao
i tražim ugao na kojem bih mogao kupiti
samo jednu žigicu
koju bih užgao materi
i bio njezin dječak sa žigicama.

kako?

dok sjedimo u bircu
ona uzrujano prepričava
vijest o djetetu
kojega je majka izgladnila na smrt

negdje, u velikoj britaniji

zajedno s pričom
postaje sve glasnija i uzrujanija
sada već više i ljudi se okreću
ja je pokušavam smiriti

pronaći riječi smisla
neko metafizičko rješenje

ne nalazim ih, šutim kao pička

kažeš mi

tvrdoglava si, ne kužiš priču, promašila si
kažeš mi
nisi u pravu, razmisli još jednom, uvjeravaš me
u tvom pogledu iglice diazepama
usporeni pokreti

a ja?
ja idem polako
ja strpljivo čekam tetu na trafici

moje riječi nisu za svakoga
moje društvo nije za skučenost

modulira u nečujnost za to svakako ne možemo reći da ne postoji. Smrt ne čujemo, tišinu ne čujemo, ali usprkos tome oni jesu. Jer, za one, sluh kojih je ugođen neumitnošću nestajanja oni ipak čuju onaj tihi *zov kraja* (E. Cioran), čija bezuvjetnost oduvijek tu i sada jest. Moguće pitanje o postojanju tišine odnosi se prije svega i ponajviše na onu tajanstvenost ili neopisivost u čije duhovno skrovište namjerno pohranjujemo sve ono što u životu zavazda zagonetno i neidentično jest odnosno na onu neumitnu izvjesnost u koju će nas bezglasje nedvojbeno, kad-tad zauvijek sahraniti.

12.

„Filozofija se odvojila od znanosti postavši pitanje“, (Nietzsche, „Menschliches, Allzumenschliches“, *Die Philosophie schied sich von der Wissenschaft, als sie die Frage stellte...* KSA S. 28), a znanost što se in continuo odvaja od filozofije je ona što namjerno izbjegava i zatamljuje pitanje. Dakle, dok filozofija teži k tome da putem pitanja pokušava uistinu misliti, dotle, posve suprotno od toga, znanost ne posustaje u tome da izbjegavajući pitanje namjerno ne nastoji misliti. Zato nas nimalo ne čudi zašto nas Heidegger, između ostalog, tako smjerno upozorava: „Pitanje je pobožnost mišljenja.“

13.

I Richard Wagner je u pismu princezi Wittgenstein tvrdio da se uz pomoć muzike objavljuje nešto takvo „als tiefste Bedeutung der Welt.“ I kod njega je bio također na djelu metafizički pokušaj da se transcendira u irealno carstvo tonova što nam onkraj akustičke zbilje progovara kroz naš unutarnji sluh kao neizmjerljivo bogatstvo najvišeg duhovnog reda.

14.

Iznenada me zapita sin Lovro: Zašto su glazbena djela Dietricha Buxtehudea i J. S. Bacha gotovo posve slična, dapače oblikovno nerazlikujuća? Nije dugo čekao odgovor. Zato sine, što je instrumentalna i vokalna polifonija svagda nadosobna. Ona svojom polifonom oblikotvornošću ljudskom egocentrizmu ne podilazi, nego ga dapače nadilazi.

15.

Nije li u drevnih Grka naravni svijet zaobljenog bilo ono isto što i božansko svojstvo kuglolikog odnosno okruglog kozmosa ili ono jedno i sve (**τὸ ἕν καὶ μᾶν**) cjeline svijeta. U toj kuglolikoj cjelini ili okruglosti mnoštva, u toj jedinstvenoj i nerazdvojnoj cjelini nema ili ne bi smjelo biti otpora spram nužnosti predbožanskog i božanski ugođenoga jedinstva. Duša što se uspinje prema gore, istodobno vidi sebe u smrti, silazeći prema dolje. Krug je cjeline zatvoren, jedinstvenost života i smrti je nerazmrsivo. U takvoj zaobljenosti ili okruglosti od prirode neodvojiva života, hod prema naprijed je ono isto što i hod prema natrag ili hod života prema gore je ono isto što i „inverzni hod“ smrti prema dolje. Koliko nam se čini da se krećemo prema naprijed toliko nas sustiže smrt u onome što se istodobno kreće prema natrag i ocjelovljuje nužnu okruglost njihova nerazdvojna jedinstva. Sve što je neposredno u krugu prirode ima svoju nužnu posrednost i obratno, sve posredno primjereno prirodi ima svoju samoniklu neposrednost. Ako je tomu tako, onda je doista upitno zašto se Orfej okrenuo i pogledao za Euridikom. Je li njegov okret bio uopće nužan tamo gdje se već u inverznom položaju nalazilo sve ono što je istodobno bilo ispred njega. U imenici pogled skriva se korijen riječi *gled*, neko zrenje božanskog jedinstva, gdje Orfejev pogled prema Euridikinom kraju nipošto ne zamračuje njihov zajednički životni beskraja. Dušu je jedino moguće prepustiti vlastitu miru samo onda ako ona zauvijek upamti da ničiji životni kraj ne dokida, svima nama, darovani beskraja. Možda se Orfej u sebi ipak trebao prisjetiti Prometejeva pogleda u budućnost i Epimetejeva pogleda u prošlost, pa bi se zacijelo i u njegovu pogledu nanovo zaokružila božanska cjelina svega što jest.

Jer, što će nam ogledalo tamo gdje sve jedno jest. U cjelovitosti božanskog jedinstva svako ogledalo je suvišno. Onome tko u svemu što jest traži ogledalo onoga iza (**μετά**) leđa što mu se istodobno zbiva ispred njega, ono božansko je uskraćeno. Ono mu se zbog njegove preuzetne neumjerenosti ili hybris-a (**ὑβρις**) potpuno prikrija.

Nebožanskim činom Orfejeva okreta jedinstvo zaobljena ili okrugla svijeta je nestalo, cjelina kružnosti

bitka je prepolovljena. Umjesto kugle i kruga eto nam samo jednodimenzionalne crte. Ostala je nejasnoća zagubljena puta, preostala je zamračena besputica. Umjesto okruglosti cjeline, osuđeni smo na lutajuću besciljnost te na jednosmjernom putu putujemo kao beskućnici ili kao bezdomovnici. Hod je to bezdomovnika kroz beskonačnost, odnosno beskrajni hod u nikada dovršeni „nedohod“. Ili, da se Šopovskim pjesničkim izriječkom izrazimo, svatko je u sebi i na sebi svojstven način, osuđen na lutajući ili besciljni prohod u neostvarivi „nedohod“. I od tada crta što označava razliku između dvoga, udvojenost svega i svačega postaje „besmrtna“ a izvorna neusmrtivost okrugle božanske cjeline svijeta postaje skrivena, metafizičkoj, gluhoj i slijepoj „svijesti“, posve nedostupna. Preostaje nam samo slutnja, samo fragmentarno sjećanje na izgublenu cjelinu svijeta, na ono grčko iskustvo što nas podsjeća na božansku cjelinu, na nepamćenje svega onoga što nam se u posvemašnjem lutanju neprestano uskraćuje. Svagda prepušteni lutanju, ostaje nam samo svakodnevni nepremostivi jaz između bezbrojnih metafizikom ustrojjenih razlika i dvojstava. Uvijek smo između, u sumnji i nikada više u jedinstvu (sve)mira, u cjelini ili u jedinstvu svega što jest. Ovo biti između, je očito neizbježno i nepremostivo. Naputka za mogućí izlaz iz toga, biti između, više nema. Možda se jedan od nedovoljno uhođanih i teško prohodnih putova sluti u onome što nam je ponuđeno na tragu Heideggerova mišljenja, kao moguće prevladavanje odnosno prebolijevanje metafizike. Tko ima dovoljno smjelosti da bude neprijeporni svjedok takvog prevladavanja bezbrojnih metafizičkih razlika? Tko može doista svom svojom slutnjom iskoračiti iz sveprožimajuće metafizike te tiho ukoračiti u skrivenu cjelinu života i u njemu (sve)mirno nestajati?

U sveopćoj nesigurnosti metafizički udvojenoga života, ogledala su odavno postala ovostrana nužnost. Ona su za sve nas kakvo-takvo metafizičko jamstvo i utjeha. A u metafizičkoj pocijepanosti svega i svačega na bezbroj razlika svako jest ima svoj suprotak u onome ne-jest ili svako nedostupno odnosno skriveno jest ima metafizički zajamčenu utjehu u nekom prividu *kao da jest*. Sve se očito prikriilo u utjehu ogledala zato se neprestano ogledavamo oko sebe, neprekidno tražeći, je li nas netko uhodi ili, je li je netko iza nas, itd. Snimamo sadašnjost i nestajemo u bezdanu prošlosti. Možda je sve-ogledavajući svijet u metafizici posvemašnje nesigurnosti, s nepodnošljivom suhoparnošću, najbolje opisan u Kafkinu književnom opusu. Kafkin literarni svijet je svijet ogledala, svijet metafora ili prispodoba, svijet sveopće paranoje u kojemu svatko traži i policijski uhodi u drugome ono što on sam nije.

U takvu svijetu ogledala najvažnija je tipična zavodnička metafizička utjeha onoga *kao da jesmo*, iako nas naša prikriivena *trulost* iznutra sve više uvjerava da možda ipak nismo bili ono što jesmo i da vjerojatno nikada ne ćemo ni biti ono što bismo mogli biti. Bitno nam je ustanoviti da se paradoks sve-proždirućih zrcala sastoji ponajviše u tome što nam njihova tobožnja jasnoća zrcali svagda nejasnu ili prividnu sliku. Ali to i jest njihova neizmjenjiva sudbina. Zašto? Zato što nam samo u prikriivenom i nedostupnom svijetu, napuštenom kobnim okretom Orfeja, ogledala nisu potrebna. Ono što je gore to je dolje, ono što je ispred nas to je jednako tako iza nas.

U zaboravu okrugline Orfejeva svijeta, osuđeni smo na jedno-gledajuću crtu. Beskonačno hodanje po njoj odavno nam uskraćuje prikriivenu jasnoću posvemašnje cjeline svijeta. Nisu li nam baš zbog toga ogledala neophodna, da bi nam trajno nadoknadila uskraćenost onog iza (μετά) one cjeline, koju smo pri kobnom Orfejevu okretu (o)davno izgubili. Između inteligibilnog i posibilnog svijeta svagda je zamjetna ona crta čovjekova pokušaja i njemu sukladne utjehe što na tragu Platonova filozofiranja neprestano iskušavamo kao sjećanje (ἀνάμνησις).

16.

Mit nije ni prolog, nije ni epilog, a ponajmanje neka introdukcija ili finale za bilo kakvo metafizičko spekuliranje, za neke njemu posve strane svrhe i ciljeve. Mit također nije samo neka odavno prošla, takozvana prethodnica filozofskog mišljenja, nego je upravo on navlastita, božanskim nadahnućem ugođena (su)misao, koja ništa jednostrano ne objašnjava nego nas primjereno kružnom kazivanju, ponajviše podsjeća na ono što je bilo, na ono što jest i na ono što će biti.

Zašto, primjerice Schelling i Karl Kerényi uspoređuju mit s glazbom? Zar samo zato što su u mitu kao i u glazbi na djelu neodredivost njihova identiteta. Možda! Zato nije nimalo čudno što nam nitko ne može posve pouzdano odgovoriti na pitanje, zašto se Orfej okrenuo u smjeru Euridike? Niti jedan odgovor ne otkriva nam potpuni razlog njegova kobnog okreta. Dakle, mit nam, onkraj uobičajenih metafizičkih identiteta, priča samo priču. Iako priča jest, isti nam mitologem ipak ne daje zadovoljavajući odgovor na moguće pitanje, zašto? Poput boga Janusa, u mitologemu saznajemo da je imao dva lica, jednim licem je gledao unaprijed, a s drugim pak unatrag. Jednako tako i pogled Prometeja stječe svoju potpunost ili cjelovitost tek uz pomoć pogleda njegova brata Epimeteja. Prvi vidi ono što se ima dogoditi dok njegov brat gleda ono što se već dogodilo. Obojica svojim pogledima čine zaokruženu cjelinu, eũkuklos (εὐκύκλος) svega što jest. Gledajući zajedno, obojica vide

ono jedno i ono sve (το ἓν καὶ μᾶν). Tako se kroz mitsko kazivanje nadaje mitska sveukupnost onoga što cijelo, to hólon (το ὅλον) jest.

17.

Božanski ugođen interpret najprimjerenije tumači muzičko djelo samo ukoliko je njime posve obuzet. Poput drevnog Orfeja, takvo nešto moguće mu je ostvariti jedino ako uspijeva dostojanstveno utihniti svoje ljudsko ja. Hermes tada zadovoljno trlja ruke, jer mu se putem božanski ugođene svirke primjerenim entuzijazmom vođenog i posve oslobođenog muzičara, istodobno oprisućuje nerazdvojno jedinstvo njegova sviranja i muzičkog djela.

18.

Topos Orfeja nije utopija metafizičkih čežnja i iščekivanja, nego ono što se istovremeno nužnošću dionizijske preobrazbe, izvorno prožima i svjedoči savršenim oblicima boga Apolona.

19.

U zanimljivoj knjizi neobična naslova „Otok Ksifos”, Paul Valéry nam otkriva da je postojala neka vrsta samostana neobična naziva *Egofóbi*, gdje su se nalazili svi oni koji nikada nisu govorili o sebi. Tu se nije smjelo čuti ni Ja, ni Meni, ni Moje itd.

Da bismo se doista osvjedočili u moguće postojanje takva samostana, pitamo se bi li njihovi članovi ili fratри uopće smjeli izabrati svoga gvardijana. Budući da su se odrekli svoga ja i da u skladu s takvim odreknućem ne bi uopće smjeli izgovarati posvojnu (čit. pohlepnu) zamjenicu *meni*, onda bi zacijelo takav neuvjerljiv gvardijan bez ja(stva) bio naprosto suvišan. Ili se možda varamo? Možda se upravo u tome prikriva nužnost postojanja njegova skrivenog vodstva? Bilo kako bilo, ako malko поблиže promislimo, ubrzo ćemo shvatiti da razrješenje ove aporije nije nimalo lako. Bit će da je naprosto nerješiva i zbog toga osuđena na paradoksalnu trajnost.

20.

Ako nam je dovoljno poznato sve ono što bi imalo biti navlastito svojstvo i izvorni smisao apsolutnog sluha onda bismo posve slobodno mogli ustvrditi da bi onaj tko uistinu ima apsolutni sluh, trebao ponajviše čuti i komponirati muziku u skladu s mjerom njezina bitka. Dakle, ne bi li apsolutni sluh trebao biti svojevrsni sluhomjer koji bi u neizmjernosti sveopćeg kaosa mogao čuti i prepoznavati sumjernost (συμμετρία) muzike s njezinim bitkom? Što će reći, da bi apsolutno ugođeni sluh trebao tijekom slušanja, sviranja i komponiranja posve primjereno (μέτριον) biti usklađen s apsolutnom mjerom (μέτρον) bitka muzike. Ili?

21.

„Poštovani skladatelji”, nije li muzika ipak takva zvukotvorna činjenica koja sve više zahtijeva otklon od vaših neumjerenih ambicija, vaš odmak od nje same, od svega njoj otuđujućeg, što joj omogućuje primjereni odmor u neizvjesnosti tišine. Slušajte pažljivije njezin tihi zov, sordinirajte svoj karijerizam krivotvoreći ja, te pažljivo oslušajte njezin, tišinom prikriveni glas. Ako to sluhom ne uspijevate prepoznavati onda neposegnoću za tobožnjim komponiranjem svakako nije neki preveliki grijeh – valja pričekati i biti još više strpljivi, ne nadajući se da tijekom svakodnevna rada trebate uvijek i pod svaku cijenu, dočekati moguće odjelotvorenje one umjetničke posebnosti koja je vašem nestrpljivom i odviše jednostranom „sluhu” najčešće nedostupna... Nije li nas nadljudskom skromnošću ugođeni Kafka odavno mudro upozorio: „Sve ljudske pogreške potječu od brzopletog nestrpljenja...”

22.

U posljednje vrijeme sloboda se u meni potpuno poklapa s mojom samoćom, što me postupno sve više vraća u onu tihu prisutnost vlastita usuda u blaženoj tišini kojega ponajviše čujem ono što doista jesam.

27.

Paul Klee nas podosta neuvjerljivo želi uvjeriti u sljedeće: *Mrtva je točka sama po sebi bezvremena* (Paul Klee, „Stvaralačka ispovijest”, *Schöpferische Konfession*). Ako je doista tako kako tvrdi Klee onda je upitno, je li potpuna izgubljenost u toj i takvoj mrtvoj točki neka zaprepašćujuća obezvremenjenost, konačni odhod u nedohod ili možda samo lutajuća skrivenost u neprohodnome labirintu.

Poput postupnog nestajanja crte, tako i svaki život uklanja sebe u nedokučivosti neke posve neizvjesne i tajanstvene točke. Vremenitost određenog života sebe posve nepredvidljivo obezvrema te zauvijek nestaje u jednom neponovljivom trenutku. Potpuno pounutreni, nestajemo iz ove ovostranosti u neku onostranu neizvjesnost, možda čak u neizvjesnu posvudašnjost, u nepoznatost, u neizrecivost. Izvan očiglednoga, posve se gubimo u neku zagonetnu neočiglednost ili se ipak iz neke unutarnjosti zauvijek odstranjujemo. Gdje? Ovdje? Tamo? Svugdje? Nigdje? Možda nam se tek kroz potpuno osadašnjenje Kleeove *mrtve točke* mogu otvoriti vrata posve neizvjesne beskonačnosti? Nije li crta ipak samo razotkrivanje onog smisla što se prikriveno zbiva u točki? Ili je pak ona samo metafizička simplifikacija takozvane beskonačnosti a točka njezino konačno ostvarenje? Ako je točka doista ono isto što se kroz smrt crte ima pojaviti, onda je njezina pobjeda neminovna i potpuna. Nehotice smo iz izvjesne točke ušli u ovaj svijet i u njemu ćemo se zavazda izgubiti. Možda se ipak u skupovima posve tihih točaka prikriveno zbiva neki tajanstveni suodnos ili neka punktualna polifona kompozicija? Poznato nam je da je asketski ugođeni Webern u svojim kompozicijskim redukcijama svjesno očistio glazbu od brojnih patetičnih i odviše cmizdrujućih naslaga moderno ugođenih pseudo muza. Temelji li se i njegova glazba na ustroju posve očišćenih točaka ili možda na tzv. neakustičnim točkama nedoslušne tišine?

28.

Dakle, znanstveno posredovanje muzike ponajviše svjedoči otuđenje od neposrednog odnosno izvoru bića glazbe bliskog prihvaćanja njezine navlastite zvukotvornosti. Da ne bi zahtjev za imanentnim pristupom glazbi ostao puko polemičko načelo, nužno je razotkriti krivotvorenje njezinog znanstvenog posredovanja. Tu pomirbe nema. Jer, za takozvanu posredujuću „moć” muzikologije nisu „krivi” pojedinci koji se tobože njome bave, nego je to ponajprije ontološka nemoć same muzikologije kao takve. Drugo je pak pitanje zašto su muzikolozi oni koji su tu pseudo moć institucionalizirali, pokušavajući je nadglazbeno postaviti kao svemoćnu nadmoć ponad glazbe.

29.

Možda ćemo samo u strpljivoj i posve šutećoj preobrazbi sveobnavljajuće i sveobjedinjujuće ljubavi moći tiho (do)čekati primjerenost onog pravog trenutka kada ćemo doista uspjeti izgovoriti neopisivu prisutnost njezine neiscrpane potpunosti.

30.

Ako nas Novalis upozorava da je „filozofija ono isto što i čežnja za domom” odnosno „poriv da se posvuda bude kod kuće” (Novalis, *Himne noći*, *Fragmenti*, MH, Zgb. I 998, str. 57) onda je jednako tako vrlo znakovito, dapače začudno Nietzscheovo pitanje, koje glasi: „Gdje je muzika kod kuće?” (*Wo die Musik heimisch ist?*, *Menschliches, Allzumenschliches II*, KSA 2, S. 621). Svakako, u nikakvom metafizičkom identitetu što nam se silimice hoće nametnuti kao njoj posve strani zavičaj.

31.

Nema tog svakodnevnog plićaka u kome „čovjek” ne bi hinio dubinu koja duboka nije! Ne preostaje mu ništa drugo nego da prizna da ne zna primjerenost i tiho plivati ukoliko ne želi da se on i njegova himba jednom zauvijek ne utope u zanovijetajućoj ili brbljajućoj „dubini” neizmjerne taštine.

Ukoliko pažljivije proučavamo neizmjernu preuzetnost filozofskog kazivanja o glazbi tada nam se često nameće nezaobilazno pitanje: zar bi filozofi doista trebali biti jedini pravi slušatelji muzike? Zar su jedino filozofi oni koji imaju sluh za dosluh onog bitnog u glazbi, dok se svi ostali recipijenti, pri slušanju glazbe, zadržavaju na posve nebitnim činjenicama, ponajviše na jednostranom doživljaju glazbe?

Nije li odviše rigidna težnja fenomenološki usmjerenih filozofa, koji pod svaku cijenu nastoje izbjeći psihologističko tumačenje muzike, pokušavajući pritom odstraniti naše odviše jednostrane doživljaje, ujedno i otklon od njezine neposredne zvučne blizine. Naime, upitno je, usuprot mnogim psihologističkim zabludama, je li mnoštvo raznih doživljaja nešto što se može otkloniti kao nebitni relativitet a da se pritom istodobno izgubi i ono najbitnije a to je umjetnički život same glazbe? Ne dovodi li nas dakle strogo sprovedena fenomenološka redukcija do toga da filozofski određena bit same muzike postaje za nju samu posve nebitna? Naime, čisteći glazbenu umjetnost od neumjetničkog tj. od svega onoga što je u njoj tobože nebitno, fenomenolozi istodobno „čiste“ glazbu od nje same. Dobili su tobože njezinu „bit“ ali su pritom izgubili sluh za prepoznavanje svega onoga što muzika kao umjetnost neposredno jest. U pogledu muzičke umjetnosti nije nebitno upitati, nije li svaka metafizika glazbe svojevrsna, spoznajom nametnuta, iznuda njezina identiteta što se njom i kroz nju uopće ne pojavljuje?

Bitno je nadalje upitati koliko zvukotvornost i ritmička gibljivost muzike uopće obvezuje filozofa na njegovu filozofsku misaonost? Jer, čak i jedan od najmisaonijih filozofa kao što je primjerice Martin Heidegger nije u glazbi iznašao neku osobitu mislivost što bi njegovu filozofiju obvezalo na moguću identitet njezine biti.

Adorno, dakako, nije ni ulazio u začaranost tog neprobojnog zvukotvornog kruga, jer je već posredstvom negativne dijalektike i neprimjerenog sociologizma bio na odmaku izvan muzike prije nego što je uopće uspio misaono ući u nju.

U jednom pismu svojem kolegi matematičaru Goldbachu, 17. travnja 1712. godine, Leibniz, po prilici kaže slijedeće: *Muzika je tajna aritmetička vježba duha, koji nije svjestan da broji.* (Musica est exercitium arithmeticae occultum nescientis se numerare animi, in: Enrico Fubini, Geschichte der Musikästhetik, Verlag J. B. Metzler, Stuttgart – Weimar 1997., S. 111, *Die Musik ist die verborgene arithmetische Übung eines Geistes, der nicht weiß, daß er zählt.*) Spomenuti citat valja svakako razdvojiti na dva dijela, početni dio: *Muzika je tajna aritmetička vježba duha* i njegov završni dio: *koji nije svjestan da broji.* Zašto? Zato što nam se tek kroz detaljnije propitivanje njihova značenja može djelomično razotkriti u kolikoj se mjeri misterij nastajanja svake, pogotovo Bachove glazbe, susteže svakoj mogućoj racionalnoj spoznaji. To će reći da odviše rigidno i naglašenom racionalnošću vođeno proučavanje i osvještavanje brojčanih odnosa u Bachovoj glazbi u kojoj prevladava ono nesvjesno, bitno ne pripomaže boljem razumijevanju, ponajmanje razotkrivanju njezine neiscrpne zagonetnosti. U skladu s potonjim stajalištem, bitno je upitati: ako su, prema naučavanju drevnih pitagorejaca, brojevi počelo (ἀρχή) svega što jest pa i muzike, dakle, ako su prema pitagorejskom nauku harmonija (ἁρμονία) i određeni brojčani odnosi ili proporcije bili jedno te isto, onda je uistinu upitno zašto doslušnost tih i takvih tajanstvenih odnosa ne bi trebali u Bachovoj glazbi postati i ostati nadalje zagonetni, jer se ljudskom sluhu svagda različito odgonetavaju tijekom njihova umjetničkog ozvukotvorenja. Ukoliko se, dakle, uvjetno složimo s Leibnizovim stajalištem, sukladno kojemu je, dakle, skladanje muzike takav proces tijekom kojega *duh nije [posve] svjestan da broji*, onda bismo usuprot takvu stajalištu mogli ustanoviti da svako skladanje kao svjesno brojenje umanjuje moguću prisutnost glazbenosti u onome što bi da komponira. Ono uvelike sputava, koči, dapače uništava skladateljevu fantaziju. To će reći da je ono skladanje koje se čuti kao *nesvjesno brojenje* takav duhovni proces koji prije svega oslobađa skladateljevu maštu i omogućuje mu primjerenu slobodu njegova skladateljskog rada, postavljajući ga u nužnu sumjerenost s bitkom glazbe.

Misaoni korak dalje, vodi nas na takvu smjelu pomisao sukladno kojoj bi matematika što sebe muzički ponajviše nesvjesno ozvukotvoruje i odjelovljuje imala biti ništa drugo nego ono isto što i osobita *mjera muzike* koja kroz nadahnućem ugođenu fantaziju ostvaruje ono što se može posve pouzdano odrediti i imenovati kao *dobra muzika*.

Makar je svojim mišljenjem bio i ostao nezaobilazni sudionik svega onoga što još i danas prepoznajemo i proživljavamo kao svojevrsnu destrukciju tradicionalne metafizike i Friedrich Nietzsche nas usprkos tome smjerno upozorava: „Nekoć je dobar muzičar gotovo morao, za volju svoje umjetnosti, postati dobar čovjek – A sad!“ (F. Nietzsche, „Morgenröte“, KSA 3, S. 200).

DRAMA

COMALA

DRAMSKA PJESMA

iz Ossianovih pjesničkih djela

James Macpherson⁸

s engleskog preveo Luka Tripalo

SADRŽAJ

Ova je pjesma vrijedna s obzirom na svjetlo koje baca na drevnost Ossianovih sastavaka. Ovdje spomenuti Caracul isti je onaj Karakala, sin Severov, koji je 211. godine zapovjedio ekspediciju protiv Kaledonaca. Raznolikost metra očituje da je pjesma izvorno bila uglazbljena i možda izvođena pred glavarima u svečanim prigodama. Predaja nam ovu priču prenosi potpuniju negoli se nalazi u pjesmi. „Comala, kći Sama, kralja Inistorea ili Orkneyjskih otoka, zaljubila se u Fingala, sina Comhalova, na gozbi na koju ga je pozvao njezin otac po njegovu povratku iz Lochlina, nakon Agandeccine smrti. Njezina strast bila je toliko silovita da ga je slijedila prerušena u mladića željna da se pridruži njegovim bojevima. Ubrzo ju je razotkrio Hidallan, sin Lamorov, jedan od Fingalovih junaka, čiju je ljubav nekoć prezrela. Njezina romantična strast i ljepota toliko su je preporučile kralju te je nakanio učiniti je svojom ženom, kadli su mu pristigle vijesti o Caraculovoj ekspediciji. Izišao je zaustaviti protivnikov napredak, a Comala ga je dvorila. Ostavio ju je na brijegu s pogledom na Caraculovu vojsku, a sam se zaputio u bitku, zaklevši joj se prethodno da će se, preživi li, vratiti te noći.“ Nastavak priče može se razabrati iz same pjesme.

⁸ Macpherson, James, škotski pjesnik i prevoditelj (Ruthven, Inverness, 27. X. 1736 – Bellville, Inverness, 17. II. 1796).

OGLED/KRITIKA/PRIKAZ

FRANJO NAGULOV

KRITIČAREV OBZOR

Smrt i njene igračke

(Monika Herceg: *Početne koordinate*, Zagreb, SKUD „Ivan Goran Kovačić“, 2018.)

Da je bibliotečni niz dobitnika nagrade *Goran* za mlade pjesnike, a u sklopu *Goranova* proljeća posljednjih godina osobito vrijednim pažnje (Vidaić, Ivankovac, Odak, Knežević, Čolakhodžić, Jurčević) svjedoči i rukopis *Početne koordinate* petrinjsko-zagrebačke (pa i sisačke) autorice Monike Herceg kao posljednji u navedenom nizu ukoričenih uspješnica. Monika je dobitnicom spomenute nagrade za 2017. godinu posljedicom je čega i ovogodišnje ukoričenje rukopisa koji će, odgovorno tvrdim, rijetko koga ostaviti ravnodušnim. Rijetko koga, pa čak i najizbirljivije unutar uskih čitateljskih krugova suvremene hrvatske pjesničke proizvodnje, stoga što je navedeni rukopis, bez imalo sumnje, ponajvažniji ovdašnji pjesnički trenutak posljednjih godina. Zbirku je, naime, promatrati antologijski vrijednom. Pa iako nisam sklon olako posezati za pojmom remek-djelo u ovome slučaju rado bih načinio iznimku. Jer Monikin prvijenac, nakon višestrukoga i gustoga čitanja zaključujem, to izvjesno jest. Zbirka konceptualne prirode, ali pritom i bravurozne izvedbe kako na cjelorukopisnom planu, tako i na razini jedinica rukopisa pri čemu je gotovo nemoguće nabasati na osjetniju kvalitativnu oscilaciju. Dosadašnja je književno-kritičarska recepcija ovoga fantastičnoga rukopisa upravo na tom tragu. Čak je i komentar Kristine Špiranec ljetos objavljen na portalu *Booksa.hr*, premda će ga sama autorica navesti kao primjer recepcijskoga refleksa nešto negativnijega prizvuka, generalno vrlo pozitivan. Ovim uvidom, a uz kraći vremenski odmak uvjetovan željom da kritičarski ne reagiram suviše pod dojmom prvotnoga oduševljenja, utoliko imam dati i svoj skromni obol ovom iznimnom naslovu. Što će reći da vremenski odmak nipošto nije umanjio osjećaj oduševljenja svakim novim čitanjem Monikina prvijenca. A tih će čitanja, mojih dakle, prema svemu sudeći biti još.

Rukopis je ustrojen u četiri osnovne cjeline uz uvodni i zaključni tekst koji su nenaslovljeni te ukupno broji pedeset i osam pjesama (po cjelinama: trinaest, dvanaest, šesnaest i petnaest). Već na prvo čitanje razvidnim je djelomično nepridržavanje pravopisne norme te minimalizirano korištenje interpunkcijskoga materijala. Uvodni tekst naglašenim je promišljanjem podrijetla, ali i pokušajem (makar ne odveć ozbiljnim) pronalaženja odgovora na dva od tri temeljna egzistencijalna pitanja – tko smo? i odakle smo? U uvodnom tekstu, kao i na još nekim mjestima u rukopisu, naići ćemo na nešto intenzivnije korištenje genitivnih konstrukcija što, međutim, ne narušava estetsku bravuroznost autorske izvedbe: *pažljivo stupamo iza granice šume / svjesni da je ispod nas / netaknuta smrt / staza prohodna rijetkima / put u obiteljsko stablo*.

Prva je cjelina rukopisa naslovljena *zmijske smrti (podrijetlo)* te biva otvorena tekstem *rana jesen* u kojemu kombinirano korištenje ambijentalno naglašenih slika prirode te kruga (ili koncentrične kružnice) sugeriraju božanstveni background iz čije nipošto eksplicitne tajanstvenosti proizlazi smrtno-lakoranjivi lirsko-subjektni entitet, a što posve startno nudi izvanserijski izvedeni semantički kontrast podjednako osobitih estetskih karakteristika: *mokre duše bukvi škripe noću / šireći godove kao krugove u vodi / početak svijeta i sjevera / koncentrična je kružnica*. Tekst naslovljen *berba* donosi prizor skupljanja šljiva i pripreme koma za rakiju, pri čemu je dozrelost kako sakupljanoga tako i sakupljača opisana impresivnom sintagmom *meke kosti kolovoza* iz čije oseinske minimalizacije proizlazi fizičko propadanje zlosretno prikriveno alkoholnim vrenjem. Vonj je propadanja, međutim, kategorizirati kao miris, nipošto kao smrad: *provrit će u dubokim bačvama / ljubičasta sparina / djetinjstvo i meke kosti kolovoza / provrit će cijeli voćnjak / taj nasukani umor / nadolazeće jeseni / koji miriše / na knedle od šljiva*. U pjesmi *puni krug* kombinacijom slika zimskoga mirovanja te sunčanoga traga dan je prikaz životne cikličnosti čiji je refleks memoriran u postojećim podrumskim oblicima života. Pritom je pažnju obratiti na biblijsko-mitološku simboliku zmijske i njihove, neželjenosti usprkos, jake koegzistencije s čovjekom: *kraj tegli zimnice / ponekad lijeno prolaze zmijske / debele zelene kože / baka kaže da su već pitome / i da pod temeljima kuće / otkako su iskopali podrum / spavaju kao stražari / prezimljujući kao i mi / sa sunčevim bakljama / u trbušnim šuplinama*. U tekstu *berači* ističem izvanrednu završnicu (prikaz nevjere): *početkom ljeta u vinogradu niknu djeca / bez očeva / kao pečurke iza kiše*. Tekst naslovljen *zmijske smrti*, pak, donosi ekspresivni opis ubojstva koji je, prirodi semantike usprkos, pisan začudnom stilskom disciplinom, a uz osobito efektne završne dvije katrene: *predvečer mu u potiljak / spremiše metak / koji ga je povukao prema / središtu zemlje // nad njim su bdjele riđovke / kao strane kompasa / raščetvorivši tako smrt / koja je spavala u njemu*. U prvoj strofi teksta naslovljenoga *rast* ekspresivni opisi poprimaju još izraženiji intenzitet. Poglavitno se to odnosi na sliku svinje na vješalima čime je eksplicitet sveprisutne smrti, imenovan njezinim ostatkom, prikazan partikularno: *rezali su drveće kao svinje / i ponekad se činilo da više krvi isteče / kad hrastu prerežu povezanost s tlom / nego kad svinju objese / da izađe iz nje / ostatak smrti*. U tekstu *uroci* sjećanja bivaju oprimjerena elementima praznovjerja čime je rukopisu, kao i na još nekim mjestima, dan svojevrsni paganski predznak, a u tekstu *naslućivanje*, posljednjem prvoga ciklusa, smrti je pripisan obnoviteljski karakter/svojestvo, uz osobiti efekt začudnosti pri gustom čitanju završne strofe: *umor hlapi kroz smrznute brazde sve ranije / i dugo nad njima bdije kao zabrinuta majka / uskoro će sve leći u tamu koja će / ublažiti bolove rasta*.

Drugi ciklus, *ptičje smrti (bijeg)*, otvoren je pjesmom *muk* rezignirajućega dojma komunikacijske jednosmjernosti s onostranim što, naposljetku, vodi u molitveni automatizam: *dok ima žara u ognjištu / žene sjede / i žvaču očenaše / pletući čarape // bog odgovara / drhtanjem orionovih kosaca / pretiho da ga čuju*. Pjesma *lov* donosi ponešto anksiozniju atmosferu jutra obilježena metabolički uvjetovanim prapovijesnim postupkom integriranim u prijetvornost civilizacijskoga progresa, a uz jezivo finale detekcijom dokinutih formi egzistencije: *iz otvorenih rana / nijemi duhovi pijetlova / podignu glave poput ticala / i kukuriću bezglasno / dok se ne ukape / u neprozirnost magle*. Tekst *nasljedne osobine*, pak, donosi zadivljujući opis starenja, ističem: *kad zadrijema kraj peći / često sanja električne vlakove / starenje koje ga tek očekuje / čelavost neprimjetno izrasta / na središtu tjemena / poput proplanka / nerođeni potomci ostaju bez kose / i slabog su srca / u zatvaranju kruga / nasljednih osobina*. S druge strane, *urođene mane*, semantički uvelike oslonjene o prethodno navedeni naslov, nude nam opis rađanja u zimskim okolnostima posvemašnje opskurnosti, a uz napomenu kako je prva strofa danoga teksta antologijski neupitna, citiram: *ponekad se žene rascvjetaju / usred najvećih mećava / tako je pri porodu mog oca pomogla susjeda anka / na zemljanom podu kraj ognjišta / kad je snijeg već bio preko koljena*. Pjesmu je, pak, *ptičje smrti*, makar na semantičkom planu, čitati kao općeegzistencijalni restart: *s prvom južinom / u njima ožive sunčeve pjege / koje ih vrata na početne / koordinate*. Tekst *amnezija* donosi opis alkoholizma nizanjem blackstarovsko-bowiejevsko-šamanističkih slika podjednako malešovske provenijencije (pomalo i šale radi, ponekad

pomislim nije li teško bolesni David, prije no što je započeo raditi na svojoj potamnjoj zvijezdi, posegnuo za kojim od Brankovih rukopisa): *toplina se posuđuje od rakije / šljive upiju mirodije sunca / pa u komini zavri / srž ljetne žege / ranije od kukurikanja potjera / praskozorje krošnjama / seljani večeraju vatru / da oljušte mrenu mraka / naslage sjete na organima / ujutro sjeverac / povija pijane vratove*. Iz danoga ciklusa svakako još vrijedi istaknuti antologijski opis (ne)uspješnoga obiteljskoga zbijega zabilježenoga u drugoj strofi teksta pod naslovom *urobor*, a iz kojega je migraciju čitati kao osobinu žrtve, citiram: *mene tek rođenu nosili su / kroz labirinte bukovih grana / stranputicama / izgledali smo kao obitelj zečeva / kad bi tko i zaplakao / golim bi tijelima šuma gušila / gustoću jecaja*. Na sadržajno-semantičkom planu navedeni tekst možemo uzeti u obzir i kao recepcijsku pripremu za treći ciklus naslovljen *mače smrti (izbjeglištvo)*.

A upravo je navedeni treći ciklus možebitnim kvalitativnim vrhuncem zbirke pri čemu potpisniku ovih redaka, onomad također izbjeglici, možda i nije mogućim zadržati potpunu analitičku pribranost. Kada je jedna rijetko izvrsna knjiga posrijedi, u konačnici, i nije za (odveć) zamjeriti. Ciklus biva otvoren atmosferno stravičnom pjesmom *brat* u kojoj je ponuđen opis dječakove bolesti te vrlo okrutnih iscjeliteljskih rituala iz domene tzv. narodne medicine – genitivne konstrukcije pri naznakama kozmičkoga konteksta podsjećaju na povremene estetski bravurozne trenutke Gataličina rukopisa *Kozmolom*. Premda ističem kako su na cjelurukopisnoj razini dani rukopisi ipak neusporedivi. Tako stoji: *imao je dječju paralizu kao mali / i bacali su ga neprestano u mrzlu vodu / da ohlade njegove užarene organe / a on je tek udahnuvši gorio / kao da je udomio nuklearne procese zvijezda*. U odnosu na Gatalicu, primjećujemo, Monika pritom izbjegava eksplicitnu intersemiotiku koketirajući s prirodoslovljem posve diskretno, a u korist neupitnoga estetskoga trijumfa (oboje su, uzgred budi rečeno, po struci fizičari). Podjednako dojmljiv opis psihofizičkoga nazadovanja (ovaj put majke) zabilježen je i u tekstu *drvena ruka*, a uz subjektivnu bojazan kako bi nastali hendikep mogao rezultirati minimalizacijom kapaciteta voljenja, naime: *majci je ruka nabubrila / kao mokra grana bukve / i odrvnjela / iz njene suhe naborane kože / izlazili su šumski demoni / ako joj je odrežu neće imati dosta nježnosti / za dva djeteta*. Na danom je tragu, uz naglašenije dječju pripovjednu perspektivu, čitati i pjesmu *izgorjela ruka* kojim je dijelom opisana tragična sudbina subjektivna oca. S druge strane, u pjesmi je točka lako primjetan motiv kretanja kojim je stilski osnažena izmještenost iz zavičajne sredine odnosno početnih koordinata čemu, kroz tekst naslovljen *kupine*, biva suprostavljena obustavljenost kretanja uz prepoznatljivo ratni motiv zapuštene pruge uz kakvu je, svojedobno, i potpisnik ovih redaka običavao brati plodove samonikle biljke, ističem: *početkom kolovoza skupljamo kupine / po zapuštenoj pruzi / pazeći da koračamo / s praga na prag*.

Tekst *sitne smrti*, uz ranije naglašeni partikularitet njezine pojavne eksplikacije, podcrtava i karakterističnu izgnaničko-prostornu stiješnjenost obitelji bez doma, a uz osobito razvidno anksiozno iskustvo: *glasno dišemo zbog nesnosne sparine / spavajući u istoj sobi / tjeskoba je teža od zraka / ispuni prostor poput ugljičnog dioksida / pa se pogušimo u košmaru*. U kvalitativno impozantnom tekstu *mače smrti* determiniran je zakon prirode prema kojemu lovac i lovina bivaju semantički ravnopravnim činjenicama pismovno nihilistički osviještene konačnosti onoga koji lovi te onoga koji biva lovljenim. Pritom ističem osobito dojmljivu drugu strofu: *nakon nekoliko dana / ispred kućnoga praga dočekalo nas je / njegovo sivodlako beživotno tijelo / jednako dostojanstveno / kao i mrtvi miševi / koje bi prinosiso / pred vrata*. Pjesmu je *hlače*, pak, čitati kao subjektivni takoreći nulti susret sa smrću opisan dokumentarističkom pribranošću, no i dalje uz jaki emocionalni sloj koncentriran u tekstualnom sadržaju: *prvi mrtvac kojeg sam vidjela / bio je ujak / obrijan i počesljan ulijevo / lijep poput mog kena / imao je probušeno uho / više se ne sjećam koje / ali rinčicu su prije sprovoda skinuli*. U tekstu *bačva* primijetiti je traumatičan opis sna o bježanju (ali i bježećega sna!), kao i mihalićevski naznačene uzaludnosti kretanja napajanoga neispunjivom potrebom za bijegom dok je završni tekst ciklusa *sanjarica* prevodiv kao maligno proročanstvo kondicioniranoga dječjeg snoviđenja čiji je rasplet jedini mogući – smrt, dakako (uz ekspresivni izričaj prisličiv intrigantnom stvaralaštvu malo poznatoga vinkovačkoga pjesnika Zorana Šalinovića čije radove, pretpostavit ću, autorica nije čitala): *ja natapam postelju / znojem i mokraćom / u mojim noćnim morama / ispadaju im zubi / i majka kaže / da to znači / netko će sigurno / opet / umrijeti*.

Četvrti ciklus naslovljen *zečje smrti (povratak)* otvoren je tekstom *prekapanje* gdje podvlačim terapijski učinak vremena uz estetski briljantno realiziranu uzročno-posljedičnu konstrukciju: *dok ispod vojska sitnih bića / rasprostranjuje neomeđenost raspadanja / neizbježan je osjećaj ravnodušnosti i srama / te činjenica da žalost jenjava / tempom kojim smrt raste u njima / neugodno brzo*. Dojam nemogućnosti povratka razvidan je u tekstu *ruke* gdje se subjekt utječe strahu od suočavanja s trajnom djedovom odsutnošću. Pjesma *bijeg*, pak, izvrsno bilježi dramu posttraumatskoga iskustva: *počeli smo noću zaključavati sobu vidjevši / djedovu sjenu s nožem kako stoji kraj naših*

kreveta / rekao je da čuje korake oko kuće / i pazi da nas zauvijek ne odvuku u šumu. Tekst naslovljen *nasljedne bolesti* ističem kao vjerojatno najuspjeliji u čitavom rukopisu (tekst koji bi, u nekoj sretnijoj budućnosti, morao završiti u srednjoškolskim čitankama iz književnosti). Tekst koji nudi fantastičan opis brzorastućega ludila, a uz nizanje takoreći nadrealističkih slika koje, međutim, ne odstupaju od vrlo jasne cjelorukopisne logike što dodatno potvrđuje autoričinu stvaralačku iznimnost: *prsten feder još jedan prsten i nekoliko kovanica / sve su to pronašli u bakinom trbuhu na rendgenu / dugo smo gledali u sliku i nismo se mogli složiti / je li ludost nasljedna ili zarazna.* Neoekspresionistički, međutim, i snažno disciplinirani opis psihotičnoga propadanja uz naglašeno metaforičku završnicu također antologijske kvalitete pronalazimo i u tekstu *bakino oko* čiju drugu i završnu strofu razložno ističem: *početkom veljače / majka je na njenom krevetu pronašla / samo jedno smrznuto oko / drugo je vjerojatno pojela mačka / i pustila da iz njega izraste / cijeli grm jasmína.*

Prostorno-vremenska protočnost kojom je čitateljski približiti se nadčinjenici smrti izvedbeno je konstativno realizirana, uz nešto razvidniju stilsku minimalizaciju, u tekstu *zblizavanje sa smrću*. Tekstom je *plod*, uz ranije spomenute *nasljedne bolesti* ponajboljim u čitavoj knjizi, proniknuti u žrtveničku prirodu majčinstva. Nadrealističke slike druge strofe pritom ne umanjuju iznimnu, takoreći antihimničku senzualnost, čak štoviše, tekstu pridaju dijelom morbidan, a opet osobito topao kolorit: *u siječnju se rascvjetala po četvrti puta / kao mlada trešnja / a plod je bio sitnih očiju za dobru sreću / i kose pune hrasta / polusrna polusestra.* Efektno korištenom figurom ponavljanja u tekstu naslovljenom *vještica* iznimno je osnaženo promišljanje smrtnosti te same smrti: *svi su pod zemljom / i njene priče godinama su grumen / grumen / grumen / u grob.* Tekstom, naposljetku, *kasna jesen* krug umiranja biva zatvoren što, s druge strane, ujedno rukopis otvara logičnom novom čitanju: *svaka jesen ona je u kojoj mrak dolazi poslije mraka / oštro i neočekivano kao ranjavanje / počinje posljednji lov / u kojem nas smrt upoznaje osobno / prije zatvaranja vrata.* Nenaslovljeni izvanciklusni odjavni tekst, pak, ispostavlja se prividnim paradoksom kojim je smrt prikazana obnoviteljicom života. U danoj završnici prepoznatljiv je ranije spomenuti utjecaj Malešova pisma. To, međutim, pod znak pitanja ne dovodi autonomiju Monikina pisma, teško usporedivu kvalitetu još manje: *ostao je samo jedan izvor / na kojem piju divlje svinje i jeleni / i duhovi koji lutaju / puni sačme // iz njihovih glava / kao iz žirova / izrasta mlada šuma.*

Zaključno, teško mi je pronaći riječi kojima bih opisao uzbuđenje i osjećaj zadovoljstva nakon pročitana prvijenca iznimno talentirane autorice čiji prvijenac nesumnjivo zavrjeđuje sve do sada ispisane panegiričke retke među čijim se potpisnicima nalazi i urednik knjige Slađan Lipovec koji pogovorno, uz ostalo, ističe: *Knjiga Početne koordinate Monike Herceg (1990.) čvrsto je koncipirana i iznimno dobro izvedena poetska zbirka. Njome se autorica upušta u avanturu promišljanja i ispisivanja događaja i osoba vezanih uz tematiku vlastitog porijekla, iznova gradeći iz pjesme u pjesmu vlastiti, fluktuirajući identitet, koji se od ishodišta neprestance mijenja u prostoru i vremenu, ali istovremeno se kreće po pravilnim putanjama životnih ciklusa (...)* Njome Monika Herceg, možemo to već sada reći, zauzima čvrste i istaknute koordinate u suvremenom hrvatskom pjesničkom korpusu, a i šire. Monika, uz navedeno, potvrđuje najpozitivniju moguću eskalaciju novih mladežnih autorskih glasova iznimnoga literarnoga talenta, ali i nedvojbene načitanosti posljedicom je čega i zbirka koje smo se ovdje dotakli svjesni kako je njeno ukoričenje iznimno važnim trenutkom za suvremeno hrvatsko pjesništvo. Mogao bih, na tragu priče o Moniki i Goranovu proljeću, prisjetiti se i 2002. godine kada se na lukovdolskoj lirskoj fronti pojavila podjednako „krvava“ Barbara Pleić čiji kasniji rad, međutim, recepcijski nije dostatno usvojen. A deseci njezinih tekstova do kojih sam došao „alternativnim“ kanalima daju mi za pravo zakleti se kako je glas Barbare Pleić makar približno zadivljujući kao i Monikin, s neoekspresionističkom rašpom i nadrealističkim vibratom poradi čega njihova zlosretna sintaksa zvuči tako prokletu janisjoplinovski. Što ne znači da pritom i sam mrvicu ne pretjerujem riješen ne mariti za navalu emocija koju sam osjetio prolazeći kroz navedena nadasve zapanjujuća iskustva literarnoga šamanizma. Pa ipak, osvrćući završiti ponešto racionalnijim tonom – pozivom da svi koji niste započnete čitati Moniku. Posebice oni skloni razglabati o krizi domaće aktualne pjesničke proizvodnje unutar čijih se gabarita doista događaju brojni promašaji autora operiranih od samokritike, ali i naslovi na tragu remek-djela zbog kojih i dalje vrijedi čitateljski istraživati. Ne bježeći, da se razumijemo, pritom niti od društvenih mreža. Što, s druge strane, i jest i nije zasebna tema koju ću, barem za sada, prepustiti onima koji mrežama, za razliku od moje minimalnosti, ne pristupaju izletnički već rudarski. Sve ne bi li nabasali na kakvo novo (ne samo) pjesničko iznenađenje. Čitajte, rekoh, Moniku – *Početne koordinate* zasigurno će biti ocijenjene jednim od ključnih pjesničkih naslova dekade. U to, usprkos ponekom manje oduševljenom osvrtu, ne bi smjelo biti sumnje.

Dok traje obnova...

(Slavko Jendričko, *Apostolke*, Sisak, MH, Ogranak, 2018.)

Ne, ne postoji baš nikakva skrivena ideološka poruka u naslovu ovoga osvrtu. Oni koji prate pjesnički rad Slavka Jendrička posljednjih desetak godina razumjet će gestu. Naime, posljednja je dekada Jendričkova stvaralaštva daleko najintenzivnija u njegovu pola stoljeća dugom književnom djelovanju. Dovoljno je osvrnuti se na razdoblje od oko dvije i pol posljednje godine. U navedenom je razdoblju, naime, Jendričko objavio, računajući i ovdje razmatrani rukopis, čak sedam zbirki poezije. Put je njihova nastanka pritom vezan uz društveno-mrežnu aktivnost te korespondenciju s dijelom čitateljstva. U nekim je slučajevima korespondencija možebitnom prijetnjom po autorovu nužnu samokritičnost. Pozitivna strana dane komunikacije, međutim, za sada prevladava opasnosti sroznih kriterija selekcije napisanoga. Ne sasvim, to nipošto, ali ipak prevladava. A kada kažem ne sasvim tada mislim na potrebu za nešto razvidnijom redukcijom materijala kako u ovoj, tako i u prethodnoj zbirci pjesama (*Simulacije*, Zagreb, DHK, 2018.) o čemu je više riječi bilo u online izdanju časopisa za književnu kritiku *Stav* urednika Borisa Domagoja Biletića, predsjednika istarskoga ogranka Društva hrvatskih književnika. Usprkos hiperproduktivnim angažmanom isprovociranom propustu vezanom uz posljednje dvije zbirke poezije, a nakon višestrukoga i vrlo gustoga čitanja, došao sam do zaključka kako je i ovdje razmatranu zbirku vrijednim predstaviti čitateljskim krugovima zainteresiranim za suvremenu pjesničku proizvodnju, poglavito sklonima društveno angažiranom tekstu kakvoga, s obzirom na ovdašnju zbilju, ustvari nikada i ne može biti dovoljno. Dakako, potpisnik ovih redaka pritom neće ulaziti u pozadinu danoga angažmana što je, prije svega, možebitnim predmetom analize jakih poznavatelja sisačke zbilje (premda mi, predmnijevam, kao Vinkovčaninu, provincijalcu dakle, sisačku zbilju i ne bi bilo osobito teškim shvatiti).

Kakogod, posrijedi je iznimno opsežna zbirka podijeljena u sedam cjelina koje zbirno daju čak stotinu i trideset pjesničkih tekstova. Nema sumnje, ranije sam već naglasio, kako pojedinim tekstovima u rukopisu nije smjelo biti mjesta, poglavito stoga što doprinose ukupnoj visokoj koncentraciji tekstova unutar jednoga ukoričenja zbog čega nedovoljno oštro čitateljsko oko možda i neće recepcijski usvojiti niz nesumnjivo kvalitetnih komada. Usprkos tomu, valja započeti s elementarnom raščlambom.

Prvi ciklus naslovljen *Meandriranje* započinje distrofičnim tekstom *Čvor* tematski vezanim uz dnevne i/ili trajne oproštaje od sjećanja na prijašnje entitete, a uz prepoznatljivu visokotehnološki osjetljivost čime se ujedno granica prirodne i artificijelne inteligencije ispostavlja nejasnom: *dišemo teško prezadovoljno / misleći na duše očajnika / njihove kositrene sestre / stidljivo pocrvene ukucane / u tražilicu na internetu / ali i u našim glavama*. Dakako, nije potrebnim posebno isticati često posezanje za opkoračenjem što je jednom od primarnih identifikacijskih odrednica Jendričkova pisma. Ideja rađaonice noževa kao svojevrsne rađaonice/tvornice mržnje razrađena je u tekstu *Dvojba*, a uz neskrivenu subjektovu (lažnodvojbenu!) oduševljenost zamamnom estetikom projektirane destrukcije koja počiva upravo na sadističkoj poetici dokinuća života. U tekstu *Antidržavno* jezik je razmatrati kao antidržavni/antisistemski (jer država, na esencijalnoj razini, svakako jest sistem) element odnosno kao sredstvo prezentiranja nepatvorene istine, ističem: *Nastavi sanjati / zanosno grubo divlje / hrvatski jeziče / s tobom sam / uvijek na početku / obdukcije snova*. Tekst *Divlje mačke* ne kalkulira pomalo grotesknom zadivljenošću predatorskom nespuprošnošću prirode čijem se ubilačkom instinktu subjekt revnosno utječe: *strah me dovodi opet na / mjesto ljubavi / gdje sam vam mazio krzna*. Samoizolacija, pak, kao svjestan odabir središnjom je semantičkom osi u tekstu *Preobrazba* – subjekt kao literarni zoon politicon svjesno se izmješta iz metaprostora u ništavilo (kojemu je nezahvalno dopisati prefiks *meta* s obzirom na njegov univerzalno-negacijski predznak): *Nitko me više / ne može vidjeti / srce stisnuto / u čvrsto jutro / ali dovoljno ludo / danju sam nastanio / u žici dalekovoda / noću u teleskopu / zvjezdarnice / Nitko me više / ne može opipati*.

Nastojanje subjektove deracionalizacije razumijevanja nagona za opstankom diskretnim uplitanjem u dogmat-sko razmatrati je čitanjem teksta *Spasitelj* iz kojega izdvajam: *uvijek me je u zadnjem trenutku / spašavao netko*

koga nikada nisam / mogao doživjeti bićem koje upće / nešto zna o ljudima i priboru za jelo. Izvrsno razrađene motive ruralne prošlosti donosi nam tekst *Posavska drvenjara*, citiram: čitam Bibliju posve usprkos snazi / karme kolektivna bića autistične ljevice / ona ne trpi užas sve poklane peradi / sve sirovijeg guljenja krzna bijelih / kunića ispečenih s kruhom za uživanje. Iz danoga je primjera utvrditi mjestimično nepotrebno gomilanje genitivnih konstrukcija. U tekstu *Futuristička bojišnica* linearnom shvaćanju vremena biva pretpostavljeno ciklično shvaćanje na što se donekle naslanja i *Pohvala nadrealistima* – dana je dva teksta recepcijski usvojiti uz pristojnu rezervu stoga što se ni tematsko-motivski, ni sadržajno-semantički, ali niti kvalitativno uklapaju u prvociklusni tekstualni zbir. S druge strane, tekst izuzetne estetske osjetljivosti naslovljen *Humanizirana sfinga* razlaže ono što bi gogoljevskom šalom bilo imenovati defloracijom snoviđenja, naime: *hibernirani smo poput medvjeda / uspavanih kriterija crnim sivimo noć / san bijel postaje prljavo bijelo / posve raspušten preseli u Sfingu*. Tekst *Ozdravljena Sava*, pak, nudi autoironijski odmak starećega subjekta uz, dakako, razborito prihvaćanje smrtnosti, ali i pomalo duhovito pridavanje magijskoga, takoreći gangesovskoga svojstva sjećanjem na industriju kontaminirane riječne vode: *nagrižen hrđom nimalo naivan / ne pomišljam na pomlađivanje / premda se na neobjašnjiv način / doživljam čuderno prizdravljenim*.

Diskretni erotizam kao jedno od sredstava ironizacije muško-ženskih odnosa naznačen je u tekstu *Nevina stopala* na koji se sadržajno-semantički izvrsno naslanja tekst *Suodnos* koji nedvojbeno spada u red cjelurukopisno najuspjelijih, a iz „ribljega rakursa“ (pozicije upecane bijelke što se peče na vatri) razmatra, k tomu, osvetnički poriv žrtve: *znat ćeš pouzdano / ako ti ubojico / zarinem kost u grlo / premda sićušna / neke sam ugušila / kola hitne pomoći / nisu stigla upaliti / ni alarmno svjetlo / s groblja se čulo / promuklo pjevanje / grla punih udica*. Tekst *Tetovirana mladenka* na tragu je stvarnosnoga pisma čiji puni kvalitativni potencijal narušavaju ranije spomenute mjestimično vrlo guste genitivne konstrukcije za kojima autor ponekad posve nekritički poseže. S druge strane, tekst je naslovljen *Stvaran* neupitno antologijskoga potencijala, napose sjajne izvedbene harmonije osobito dojmpljive završnice: *kao mladi uplašeni ptić / ne sjećajući se bolesti / od koje se ne umire / leži proklet na dlanu / nasmiješenog zrna*. Tekst *Poslije kraja* posljednjim je tekstom prvoga ciklusa, a čitati ga je možebitno kao rasterećeni uvid u ljepotu detalja, a uz neočekivani egzistencijalni obrat: *Ptice hičkokovski / nasrću u neredu / pucaju / prve očice / čarapa / Nagonskim strahom / ne guraj me / u blaženstvo / bliženjem meni // od onih sam koji su uništeni*. Valja reći kako motiv ptica ujedno najavljuje novu cjelinu što je postupkom više puta registriranim u novijem Jendričkovom stvaralaštvu.

Drugi ciklus, dakle, naslovljen je *Ptice*, a otvara ga tekst *Lomljava* kojim je razmotriti neželjeni efekt umjetno potpomognute opažajne moći uz nasilje kao reakciju na prekomjernu količinu spoznajnoga materijala: *Samo sam jednom / s naočalama izišao van / vidio u gradu bolje / sumnjivo daleko u nebo te slomio sam im vrat uši / obraze zube dioptriju / ni na trenutak žaloban / što na pločniku postajem / kašast poput psećeg izmeta*. Tekst *Izdajnik uživatelj* jakoga je društvenog angažmana kojim je nadasve preispitati razložnost „neumjerenosti u patriotizmu“ (čitati kao klizanje u svjetonazorski ekstremizam, posljedično i šovinizam), a uz osobito efektanu završnicu – prema intenzitetu dane angažiranosti na dani se tekst primjereno naslanjaju *Kontrolirana bolest* te pjesmopozna *Titova povlaštena jaja* izraženije, doduše, hermetičnosti karakteristične za Jendričkovo rano stvaralaštvo. Spomen zanosne talijanske glumice u navedenoj pjesmoprozi naznakom je određenosti estetike društveno uvjetovanom hijerarhijom kojoj je, mada neželjeno, podređen i subjekt: *mjerena snagom naših visokonaponskih emocija / neusporedivih s titoističkim vrućim tangom / u kojem mu je Gina Lollobrigida miješala jaja / u širokom krevetu od ebanovine na Brijunima / kao ni jednom Balkancu po apolitično zadivljenom / iskazu njegove unuke Saše u jutarnjem listu*.

Subjektova udivljenost kontroliranom grabežljivošću te nenametljivim lešinarstvom prirode idejnom je osnovom teksta *Ptice* iz kojega izdvajam: *grabežljivci imaju pijeteta / premda nisu komunicirali / sa zvijezdama ponad drugih planeta / sve skinute s križa / pojeli su osim Isusa*. Tekst *Stidiš li se svoje zemlje* značajnijega je stilskoga odstupanja u odnosu na rukopisni kontekst, a uz gusto korištenje onomatopeje: *Zvrrrrrrrrrrr zvrrrrrrrrrrr / Zvrrrrrrrrrrr zvrrrrrrrrrrr / Zvrrrrrrrrrrr zvrrrrrrrrrrr / Netko je legao na zvonce / ne odustaje / da otvorim vrata / dovikuje ženski glas / Zvrrrrrrrrrrr zvrrrrrrrrrrr / Zvrrrrrrrrrrr Zvrrrrrrrrrrr / Zvrrrrrrrrrrr zvrrrrrrrrrrr*. U tekstu je *Gostoljubivost* primijetiti izraženiji fantastičarski diskurs: *sve je zapravo imaginacija / pijesak kojeg uzimam u šake / kada stignem do njegovih / grubih tabana poput kopita / uživi se u zlatnog jelenka / roščićima dohvati mi tvoj meki ručnik*. Tekst naslovljen *Đurđica* Vuković posvetničkim je tekstom urednici knjige čije svrstavanje u rukopis, osim što odstupa od ionako ne uvijek posve jasnih tematsko-motivskih smjernica ciklusa, ostavlja neželjeni pseudohimničko-dodvornički dojam. Diskutabilno je dakle uvrštavanje istoga u rukopis, ne (nužno) njegova napisanost (makar ovdje promišljali i autoironijski

predznak). Tekstom, pak, *Apostolke* zaključen je drugi ciklus. U istom je primijetiti ontološku dimenziju kretanja (prema) sumnjičavosti osobito iskazanoga jakom završnom slikom prokreativne artificijelnosti (na sadržajnom je planu ujedno razmotriti futuristički utjecaj): *Sve je u pokretu / oko našeg pupka / Arhimed nije prestao / tetovirati krugove / krv natapa pijesak / pri svakom vađenju / sve je blistavija u epruveti.*

Naslov je trećega ciklusa *Nalaz*, a prvi tekst koji je pritom izdvojiti *Naručje* iz kojega je zaključiti razvidnu subjektovu distanciranost u odnosu na prijašnje postupke, a uz utjecanje cjeloživotno priželjkivanoj dvojini, citiram: *Povlačim sebe najdublje / u njeno ljekovito naručje / samo me ona može odnijeti / u krevet da se ne mučim / gledanjem ispražnjenih daljina.* Destruktivno svojstvo prekomjernoga uživanja u estetskoj progresivnosti razvidnom je semantičkom niti teksta naslovljenoga *Nalaz* u kojemu, uz ostalo, stoji: *preminula je od karcinoma / sjemenki kruške / koju sam uživao / u nekoj svojoj davnoj pjesmi.* Tekst *Korupcija* donosi duhoviti opis zavođenja kao koruptivne metode nešto prikrivenijega društvenog angažmana: *spopada me vizija / bočice iste etikete / kojom sam korumpirao / studenticu scenskih umjetnosti / utamničenjem / prijetim glasu / kakva bi to bila bruka / da se vrate rečenice / koje sam slabić izgovarao.* Mazohistička je narav institucionalizirane dvojine podvučena u tekstu *Izgrebani* čija dugotrajnost vodi u rutinsko neobaziranje na osobni psihofizički regres: *Isrpljeni smo brakom / do posljednje kapi krvi / nitko ne bi zamijetio / da nije zalajao / kućni bijeli psić / mazohisti sve smo / zakopali u duboki / zdenac vremena.* U tekstu je Šator naglasiti spomen tigra kao sjećanja na davnu maštariju (sekundarnu maštariju, prema tome) čije je daljnje produkcije odmaklo stareći subjekt lišen: *oči su mu sjajile poput / tigra iz našeg zavičaja / na oči spustio sam šator / ispod zvijezda u pustinji.* Tekst *Zima*, pak, završnim je tekstom cjeline u kojemu je izvrsno razrađen motiv otuđenja neovisnim o subjektovoj dinamici već uvjetovanoj transformaciji konteksta: *u do jučer bliskom / riječnom trbuhu / danas me hoda unatrag / gluhog u nepoznatom gradu.*

Metoda je naslov četvrtoga ciklusa čiji prvi tekst, naslovljen *Raspodjela*, nudi kritičko preispitivanje nerazmjernoga korištenja resursa društva odmetnutoga od načela socijalne pravičnosti pri čemu je između pojmova *pas* i *čovjek* konstatirati semantički ekvivalentan odnos: *Psima / lualicama / pomagao sam / ukrasti / komad kruha.* Tekst *Lovina* donosi takoreći psihotično nizanje nadrealističkih slika čim je ukazati na izloženost jedinke kolektivnoj osudi te posljedično i progonu. *Sibirski anđeo*, pak, razlaže dijakronijski zapečaćenu uzaludnost djelovanja temeljenoga na ideološkoj autonomiji. *Svečana tišina* naslovom je antidogmatske te antinormativne reakcionarnosti bravurozne semantičko-konkretističke završnice: *pri čemu stvari ne ostaju iste / nego osnažuju prisnost / stvarnog i nestvarnog / u kojima sam u istom času / okupan u svečanoj tišini / polomljene svjetlosti žica kotača.* Na dani se tekst naslanja *Pohvala*, ovaj put uz osobiti naglasak na lakoprezrivi religijski institucionalizam kojem se oduprijeti deartikuliranim komunikacijskim negativom: *čijim sam ostacima oltara / podvalio najgori dio sebe / moleći na svim poznatim / svjetskim svinjskim jezicima.*

Noćnu intimizaciju danju međusobno udaljenih entiteta čitati je u tekstu *Metoda gušenja*. U tekstu *Pobjednik*, pak, razvidnom je desemantizacija konvencionalnoga shvaćanja trijumfalizma: *kuća postaje pustinja / životinjama tebi / koji si ih pobio / da simbolički svjedoče / slavu pobjednika / koji umire posljednji.* Komunikacijsko stremljenje subjektovoj afirmaciji u odnosu na društveni kontekst uspoređeno s gladijatorstvom modernoga doba i/ili nogometom primijetiti je u tekstu *Isrpljeni*. Tekst naslovljen *Hrvatski sindikalizam* ogleđnim je primjerkom pisma izrazite društvene angažiranosti kojim je kritički promišljati fingiranost te uzaludnost sindikalne borbe lišene potpore klase kojoj je borba namijenjena. Kritika je to nadasve učmalosti defetističkoga posttranzicijskog (ili, bolje rečeno, pseudoposttranzicijskoga) društva. U tekstu naslovljenom *Kuglana* subjekt je uzdignut na razinu simbola novoernoga čovjeka, međutim, imunoga na svakodnevna sitna ranjavanja: *Premda star preko / dvije tisuće godina / kuham bijelu kavu / pržim tost opečem / prste na ringlu / kažem to su samo / moji mjehurići / šareni balončići / ako polete / odletjet ću s njima.*

Tekst *Petak* komentarom je nezasitnoga, slobodno je reći, metabolizma vremena. U tekstu, pak, *Zasjaji grob* razvidnim je izvrgavanje kolektivističke memorije grotesknom diskursu nerealiziranoga, međutim, antologijskoga potencijala. Izvrsnu izvedbenost, naime, onemogućuje zalihosna intertekstualna gesta, ali i nepotrebno stilsko meandriranje te estetski neopravdana gramatička devijacija završnice: *na vršku tvog jezika / „Stalna na tom svijetu / samo mijena jest“ / u tko zna već / kojoj državi / na tren sjedni / golom guzom / na crnu ploču / zasjati će mi grob.* U tekstu je *Nepronađen* registrirano domišljato promišljanje transcendentalnoga merituma prizorom balona punjenih helijem koje imaju dokinuti zračne puške samosvjesnih skeptika. *Staljinčica* je, pak, završni tekst cjeline mjestimično bravuroznih sintaktičkih te sintagmatskih konstrukcija: *premda je slučajnost / sol otkrivalačke moći / moja prečesto / mramorna lica / buknila su radosno / poput eksplozije / petardi za blagdane.*

Babe je naslovom petoga rukopisnog ciklusa. Ciklus čini deset tekstova naslovljenih *Bapski svijet* s u zagradama istaknutim rednim brojevima od 1 – 10. Prvi tekst ciklusa donosi kritiku civilizacijskoga regresa kroz prizmu ranije naznačene hipokrizije religijskoga institucionalizma, a uz podvučenu neoapokrifno-hipotetsku možebitnost apokalipse: *mijenjajući spol vremenu / srcem čeliči Krista / za mogući povratak / na preduboko izoranu Zemlju / među ljude kojih nema*. Drugi tekst ciklusa ironijskom je interpretacijom visokopotrošačkoga društva. Treći je tekst ciklusa, pak, ukazom na reverzibilnost podsmjehivanja proizašloga iz međugeneracijskoga sukoba: *ležeći na zemlji / na leđima / u manje od sekunde / uspjeli smo vidjeti / samo tvoju baku / kako nam se u lica / raskalašeno smije*. Peti tekst reprezentira iscjeliteljsku, ali i smrtonosnu moć medija „bapskoga jezika“ kao jezika molitve, ali i trača te podvale – isti je, nesumnjivo, najuspjelijim tekstom ciklusa koji je ujedno rezonirati jednim od vrhunaca zbirke: *Bapski su jezici / priznati egzorcisti / stvoren od zraka / ne uspijeva ih / zaobići moj jezik / danas opet krvari / kao kada imaš / obilnu mjesječnicu / pokušaj doticanja tajno / spontano aktivira / njihove moći pretraživača / nađu te skrivenu / u svim ogledalima / sve izlaju medijima / o tvom bludnom snu / u svjetlucavoj mahovini*. Osmi tekst ciklusa čitati je promišljanjem šutnje kao antijezika koji je možebitno pogodnijim prijenosnikom informacija u odnosu na konvencionalni jezik. Takvu je ideju, slobodnom interpretacijom, usporediti s monokromnim platnima ruskoga avangardista Kazimira Maljevića, donekle i s Gorgonom, ali i s crnobijelim nijemim antifilmom iz 1964. godine naslovljenim *Empire* autora Andija Warhola temeljenom na višesatno fiksiranom prizoru čuvenoga njujorškog nebodera. Ciklus zatvara tekst *Bapski jezici (10)* kojim je razmotriti šamanističko, totemističko te mitološko svojstvo jezika kojim je inaugurirati heroje i zločince, bogove i vragove. Tekst je to, uz navedeno, hiperpotencirajućih semantičkih polja povremeno napuštanoga mikrosvijeta dvojine: *pritom koriste snježne priče / umjesto anestetika / koje kada se zagriju uspavaju / dijete s konjskom potkovicom / koju sam zakucao na vrata / da nam štiti dom od demona / svi su na mopedu / u bijelim lepršavim košuljama / vidimo se kroz prozor / pečamo jedni drugima srca*.

Šesti ciklus naslovljen *Na kraju* otvoren je idejno dobrim tekstom *Mjesto* koji promišlja subjektovo konformističko pristajanje uz vrijednosni negativ društva jake moralne devalviranosti, no uz opasku slabije izvedbe opterećene diskursnim fragmentima neprilagođenim recepcijskom metabolizmu usvajane rukopisne poetike. Taj problem osobito dolazi do izražaja u završnici teksta: *uvježbane da odvoje emocije / od zakona o zaštiti potrošača / on je ugodno tamno mjesto / u suglasju s uobičajenim / odnosima ljudi prodavača, / kupaca, novca primjerenog / životu bez ideo art futurizma*. Robovski odnos pojedinca prema prostoru razmatra tekst naslovljen *Bar*, citiram: *Sav imetak kojeg sam / stekao u životu / isključivo šljakanjem / svoje duše uložio sam / u kuću koja je cijela / zapravo gostoljubivi bar*. Tekst *Asocijacije* obilježen je, pak, hermetizmom osobite estetske osjetljivosti: *Ni sumamed / ne ozdravljuje / inficirana slova / niti smijeh mog / punačkog psa / kojeg ispraćam / u noćno izviđanje*. Subjektovo neuvjerljivo zazivanje kolektivne vedrine naznačeno je tekstom *Dan ljubavi*. Rukopisnom logikom, s druge strane, očekivano preispitivanje smisla stvaralaštva naći je u tekstu *Grobnica cvijeća* pri čemu je, posve neizravno, govoriti i o intertekstualnom refleksu (ukoliko je, slobodnom interpretacijom, cvijeće smatrati pjesmama sukladno, naime, opće poznatom remek-djelu francuskoga esteticizma autora Charlesa Baudelairea): *sve gubi svijest / svoje stvarnosti / poezija u cjelini / nauživali smo se / istinskog bezumlja / u kasnu jesen*.

Tekst *Lijepa djevojke* rezonira potkupljivost nositeljica ljepote, isti je pritom čitati i kao još jednu kritiku potrošačkoga društva u, reklo bi se, terminalnom stadiju dekadencije. Uvjetovanost bezumlja glađu semantičkom je osnovicom tvrdolinijaško egzistencijalističkoga teksta *Mein Kampf*. Društveno angažiranim je komadom svakako čitati i pjesmu *Hrvatske korablje* čija je izvedba, međutim, razmjerno neuvjerljivom, osobito ukoliko je pod povećalo staviti prvi dio teksta: *Nisu drveni majstori / bili Drvene Marije / krenuvši radosno / smijehom ludih / protiv nemogućeg*. Neoegzistencijalistički prizori prve strofe teksta *Pohvala nepromišljenosti*, pak, predstavlja jedan od kvalitativnih vrhunaca zbirke: *Preljepa rijeka za snažne južine / nepodnošljivo zasmrdi od naših / govana pomiješanih s trulim / šašem algama trskom lopočima / u njoj se osjećam kao u brzom vlaku / neko vrijeme ne izlazeći iz kupaćih gaćica*. Na tragu je spomenute estetske uspjelosti i pjesma *Sretne adrese* pri čemu je osobito podvući završnicu: *za njega oni su smiješna / genijalna i divlja djeca / koja nogama pokušavaju / prenijeti poruke poput / plavih golubova listonoša / na određene sretne adrese / premda često u tim kućama / s caricama u krletkama / žive mrzovoljne žene / debelih nogu koje se međusobno / takmiče jaucima nabreklih crnih vena*.

Ideja boli kao izvora nepatvorene i čiste slobode nazire se u tekstu naslovljenom *Stanje*. Neizravno, pak, komentiranje sisačke društveno-političke zbilje naći je u tekstu *Nasmiješeni Sisak*. U istom je tekstu stvaralaštvo kao metoda/način primicanja racionalno te emocionalno tek djelomično obuhvativom savršenstvu jednom od esencijalnih semantičkih niti, a uz subjektovu zauzetost za očuvanjem kontrole nad vlastitom sudbinom:

nisam bio savitljiv / ni u svakidašnjim / horor predstavama / neka me ubije moje / nikako tuđe ludilo. Pjesmom je Virtualni prosvjednik zaključen ciklus, a uz obeshrabrujuću konstativnost dominantno avatarizirane stvarnosti u odnosu na čiju je semantičku dominantu subjektovo prosvjedničko držanje posve neuvjerljivim: ne čekajući odavno pauzu / u napajanju žica strujom / vodim prosvjed čaplji sjenica / žutih mravi sljepića vrana / onih preostalih ljudi koje / teološki doživljavam ljudima.

Posljednji ciklus tekstova naslovljen je *Dodatak*. Na tematsko-motivskom, a poglavito koncepcijskom planu uloga danoga ciklusa nije naročito jasna. Čak štoviše, ostaje dojam kako autor nije bio spreman prionuti snažnijoj selekciji tekstova za rukopis te je dio istih naprosto ukalupio u zasebnu cjelinu koju nije moguće čitati ni kao, našalit ću se, DVD-ovski filmski dodatak. To je, naime, doista svojevrsnim nastavkom zbirke čija je bitnost po rukopisnu cjelinu krajnje dvojbeno. No to ne znači kako unutar posljednjega ciklusa ne nalazimo kvalitetne tekstove, naprotiv!

Ciklus biva otvoren tekstom naslovljenim *Točka* evidentnoga stilskoga redukcionizma te osobito depresivnoga sadržajno-semantičkoga plana na tragu zadane produkcijske prirode nimalo autonomnih snoviđenja: *zatim ustaju / konj / bijeli princ / začinj / dramu / u paučini / njihovih / pletenica / one idu / ulicom / snom / kojeg više / nije moguće / odgoditi / za sutra*. Tekst *Suncobran* tematski sugerira ljekovito svojstvo zaborava. O subjektovoj skrbi za vlastitim tragom ponešto je naći u tekstu *Forenzičarka*. Izniman je komad tekst naslovljen *Vidljivi Sisak* koji donosi potresan prikaz sudbine radnika umiruće sisačke željezare realiziran stilski minimalističkim pismom: *za duše / radnika / mrtve / tvornice / umjetnošću / sadizma / ne dopuštajući / željezu / ljudski / usahnuti*. Tekst nadrealističke izvedbe *Krimosi* nudi konstataciju društvene krimogenosti, pritom je osobito upečatljivom, očekivano, završnica teksta: *nije nam posebno / stalo do ulova / drsko uživamo / izljevajući svoju / ljubavnu nepokornost / u srneće maternice / naša šumska svjetalca*. Pomalo nepotreban komentar geopolitičkoga predznaka donosi tekst *Praznovjerje* dok snažni neoegzistencijalistički refleks teksta *Sisački mauzolej* korespondira s nepodnošljivom zbiljom prisilne Gradove deindustrijalizacije posljednične kolektivno-egzistencijalne ugroze.

Promišljanje moguće smrti onostranoga čime bi drugotna smrt dokidanjem i/ili potenciranjem prvotne ponudila beskonačni broj mogućih ishoda pratiti je u misticističkom tekstu iznimnoga kvalitativnoga kapaciteta naslovljenom *Posljednja noć*. Posrijedi je, naime, stilski izrazito reducirani tekst (poglavito u odnosu na rukopisni kontekst): *Na samrtnoj / znojnoj / postelji / energetsko biće / upija / plamen / svijeće / svojim / svijetlim / putem / spušta ga / u đavolji / laboratorij*. Tekst naslovljen *Otac knjiga Branko Čegec* još jednim je izravno posvetničkim pismom čija nazočnost narušava rukopisnu funkcionalnost te mu u zbirci ne bi smjelo biti mjesto. *Incest* je, pak, društveno angažirani tekst bitno radikalnijega izraza, a uz detekciju subjektova dojma iznevjerenih šezdesetosmaških čovjekoljubivih vrijednosti: *Ni nakon više boca / Dom Pérignona / popijenih u raskalašenom / društvu hrvatskih političara / ne znam sebe vratiti / iz burne 1968. / onima siromašnim duhom*. Tekst *Topli grafiti* završnim je tekstom kako cjeline tako i rukopisa. Pristajanjem u resemantiziranu luku dvojine subjekt odbacuje društveno-aktivistički poriv prepuštajući se prostorno-vremenskoj neograničenosti kozmosa: *sada nas grubo prisposobljujem / kičastim artistima / nepreciznima poput / aktivističkih psovski / onima istima čije su naše usne / na stropu haustora / punog smeća / bez velikih pretenzija / spontano crtale / tople grafite zvijezda / beskraj u stojećem položaju*.

Zaključno, nema nikakve sumnje kako je rukopis *Apostolke*, sedma, kao što rekoh, cjelovito objavljena Jendričkova zbirka u posljednje dvije i pol godine, kroz svojih stotinu i trideset pjesama ponudio pregršt estetski jakih trenutaka među kojima je, i ovaj je uvid pokazao, bilo proći i neke takoreći antologijske. Pa ipak, žestoki stvaralački intenzitet čija su ukoričenja u prvom redu refleksijom djelovanja na društvenim mrežama nije u dostatnoj mjeri popraćen odlučnom autorskom selekcijom zbog čega rukopis mjestimično kvalitativno oscilira. Podijeljenost u cikluse, kao što je ranije rečeno, k tomu nije argumentirana, a posljednji je ciklus, čak i u okvirima postojeće razmjerno upitne koncepcije, krajnje diskutabilan, usprkos tomu što se unutar istoga, pokazalo se, nalazi nekolicina tekstova izvanredne uspjelosti. Kao i u uvodnom dijelu osvrta i na samom kraju imam potrebu napomenuti sličnu problematiku vezanu uz Jendričkovu prethodno objavljenu zbirku koja je ovdje, međutim, doživjela progres te je, posljedično, autorovo stvaralački prenapregnuto pismo izloženo ozbiljnoj opasnosti skretanja u kobne manirističke vode. Za sada, ukoliko je suditi prema danoj zbirci, situacija je još uvijek donekle pod kontrolom. Utoliko je podvući kako je ovoj zbirci, generalno, dati relativno visoku ocjenu koja bi, da je spomenuta selekcija bila dostatne oštine, dosegla neupitnu cjelorukopisnu izvrsnost. Stvaralačka je energija pjesnika Slavka Jendrička u posljednjih desetak godina doista impresivna. Ostaje za vidjeti kakva

ima biti reakcija autorova kontrolnoga mehanizma te hoće li, naposljetku, konačno skretanje u manirizam biti sretno i spretno izbjegnuto. Kao potpisnik ovih redaka koji, bez lažne skromnosti, intenzivno prati i bilježi rad sisačkoga doajena suvremene hrvatske pjesničke proizvodnje, nadam se da hoće. Uvjet je tomu, uz odlučniju selekciju pri uvrštavanju tekstova u rukopisnu zbirku, također i autorska spremnost na nešto slabiji intenzitet budućih cjelorukopisnih izdanja. Ponavljam, ovo je unatrag dvije i pol godine sedma po redu objavljena zbirka pjesama Slavka Jendrička. Čak i za autora njegovih gabarita, pošteno govoreći, previše je.

Pisati. Brisati. Nestati.

(Darko Pernjak: *Pisani prostor*, Koprivnica, Artikulacije, umjetnička organizacija, 2018.)

Darko Pernjak (Koprivnica, 1967.) dobro je poznato ime suvremenoga hrvatskog proznog stvaralaštva – autor je pet romana, pet zbirki kratkih priča, jedne novele te je koautorom knjige proze za djecu. K tomu je i uspješnim organizatorom kulturnih manifestacija i događanja od kojih svakako treba istaknuti međunarodni festival mladih pisaca *Alpe – Adria* u čijem je pokretanju kao čelni čovjek podravskoga ogranka Društva hrvatskih književnika odigrao značajnu ulogu (zajedno s Gregurom i Kolarom). Svakako vrijedi istaknuti i pokretanje ogranačkoga časopisa *Artikulacije* koji nedvojbeno predstavlja veliko osvježenje u okvirima ovdašnje književno-časopisne produkcije ili ulogu u značajnoj manifestaciji *Galovićeva jesen*, ali i uspješnu suradnju s drugim ograncima Društva, posebice sa slavonsko-baranjsko-srijemskim (u vidu sudjelovanja na Susretima književnih kritičara u Đakovu, a u sklopu Strossmayerovih dana), kao i s istaknutim inozemnim književnim imenima od kojih posebice vrijedi istaknuti ono mladoga slovenskog prozaika, Mariborčanina Tomu Podstenška. *Pisani prostor*, s obzirom na izneseno, predstavlja iznenađenje – na ulasku u šezdesete Pernjak je, naime, odlučio objaviti svoj pjesnički prvijenac koji je ovdje kratko prokomentirati.

Rukopis je podijeljen u ukupno pet ciklusa te broji pedesetak tekstova (četrdeset i osam, preciznije rečeno). Za ovu je zbirku osobito važnim istaknuti korelaciju s medijem crno-bijele fotografije koje autorski potpisuje Krunoslav Večenaj. Radikalniji bi pristupnik raščlambi zbirke utoliko istu promišljao koautorskim proizvodom, no mi ćemo za ovu prigodu biti nešto umjereniji. Rukopis dominantno poštuje pravopisnu normu uz tek povremena odstupanja primarno intersemiotičke i/ili grafostilističke prirode.

Prva je cjelina rukopisa naslovljena *Prednja vuča*, a započinje tekstom *U podnožju je potok* čije jasne narativne komponente sugeriraju autorov primarno prozni habitus. Srećom, dana sugestija ne narušava dojam prvoga čitanja. Osobito je vrijednim podvući stvarnosni ton opisa radnika-cestara na pauzi (uz prelamanje stihova o čijoj bi se prirodi dalo raspraviti): *Cestari u daždevnjačkoj žutoj uniformi sjede ispod / autobusnog stajališta / sendvič od četvrtine trpa se u usta, liže se / poklopac jogurta / kočim / napuštam gubavi asfalt i punu bijelu crtu / skrećem u livadu, niz džombastu blagu padinu / u podnožju je potok / okrunjen vrbama / pruža se do mosta i dalje*. Tekst *Spokoj* korespondira s foto-portretom u obrisima na način da spomen kreveta oponira samom portretu – dvojinu prepoznamo kroz rubnu nazočnost subjek(a)ta dvaju korespondirajućih medija. Usputno, tekstovi koji su u korelaciji s fotografijom mahom su minijature (koje nije odveć zahvalno beziznimno nazivati lirskim).

Tekst *Na vrhu planine* donosi zanimljivi pejzažni prikaz ljepote izloženosti neposrednoj smrtnoj opasnosti, ali i koketiranje s erotskim uz jasan autoironijski mig kakav je susretati u pjesništvu pokojnoga Roberta Roklicera ili, pak, drugoobjavljenoj zbirci novogeneracijskoga Siniše Matasovića. Sama završnica teksta stvarnosne provencijencije tematizira samoubojstvo: *Vuče me / snijegom prekrivena cesta da pritisnem gas / iza prvog zavoja otvorim taj ponor / istovremeno zauvijek zagladim stvari između nas / niti će ona morati što priznati / niti ću ja išta znati / na putu prema skijalištu zbog snježnih uvjeta sletjeli / s ceste / mislit će svi / a ona, ona će ostati zauvijek moja*. U tekstu *Vedrina* primjetna je konstatacija urbaniziranosti prirode nizanjem ogoljenih pjesničkih slika što, međutim, rezultira subjektivim nimalo diskretnim nezadovoljstvom.

Ciklus *Glupa situacija* biva otvoren tekstom *Mislim...* koji je čitati svojevrsnom metaekranizacijom subjektive prošlosti uz, iznova, jaki autoironijski geg, citiram: *Mislim – ne bih trebao / to je samo film, moja djeca su već ljudi / što više mislim jače me steže, jasnije čujem plač / svojeg prvorođenca / vjetar mi nosi trunje u oči pa s uleknutog trosjeda / ustajem zatvoriti prozor / i mislim – ne bih trebao / jer očevi ne plaču*. Tekst *Točke*, korespondirajući s kozmičkim refleksom determinističkoga kaosa utisnutoga u fotografski medij, dojmovno nudi humaniziranu, ali i jasno depatetiziranu ekstazu lišenu institucionalizirane bogobožnosti. U tekstu *Sinoć* spomenuti je intersemiotički naglašeno opkoračenje na relaciji *naslov – prvi stih* koji, utoliko, započinje dvotočjem. Pjesmu je ujedno čitati nenametljivom kritikom moralno devalviranoga društva, napose ukoliko je u obzir uzeti drugu strofu:

s kojim sam se ja faktorom sreće trebao namazati?! / klizim s trapeza / nema drugih ruku / i za obično sranje od života / danas trebaš biti utreniran atletičar / ako već nisi rođenjem uhljebljen.

Sudbonosna moć detalja predmetom je subjektova promišljanja u pjesmi naslovljenoj *Glupa situacija* razmjerno opterećenoj genitivnim konstrukcijama, izdvajam: *Samo dva stupnja / udesno / koja šugava situacija / traperice rasprosrte po crnom krovu / performans isparavanja / zastava klošara / srozalo se susjedstvo / nije moj krov rifljača / samo je nizak i obilne su kiše*. U *Eh, previše žutim razvidnom* je kritika post-povijesti koju je književni kritičar Davor Ivankovac u nedavnoj društveno-mrežnoj prepisci s pjesnikom Slavkom Jendričkom lucidno imenovao *postmodernom postmoderne*, a pri čemu subjekt je zapečaćenim robom suvremenih tehnologija. Tekst je obilježen dojmljivom završnicom: *Što je novo, što je novo? / Nove su psihoze*. Smrt ekvivalentna ništavilu kao hipotetska supstancija negiranoga bića i/ili bića u (samo)negiranju središnjom je semantičkom niti pjesme *Ekskluziva cumulusa*. Tekst *Sveti zidovi*, korespondirajući s fotografskim zapisom šaka stisnutih o rešetke, normativno blagoslovljeno ropstvo ironijski imenuje svjetskim čudima. Ciklus biva zatvoren pjesmom *Miris mlijeka* koju je čitati nešto oštrijom osudom vukotičevske surogatizacije stvarnosti, citiram: *Šnicle se uzgajaju u staklenicima / hamburgeri se gnječe u tiskarskim prešama / iz micelija bujaju pileća prsa / konzerviraju se pomno pobrojene kalorije / prema najvišim higijenskim standardima / nadomješta se stvarnost / nestaje sve / što ima miris na / svježe podojeno mlijeko*.

Treći ciklus, *Točka B*, započinje naslovno-sarkastičnom pjesmom *Taj osjećaj* („taj/onaj osjećaj“ pomodarska je fraza kojom otpočinju brojni društveno-mrežni statusi) jakoga autoironijskoga diskursa starećega subjekta slabo otpornoga na strah od zaborava: *Zaboravljam / u nepoznatim se ulicama pronalazim / rukama mlataram dok govorim, znam / stare priče / sve češće sam sujetan / tvrdim kako ne čujem dobro na blizinu niti ne vidim / dobro na daljinu / osamljujem se, a nad samoćom tugujem*. U podcrtanom je stihu moguće uočiti posve nepotrebno korištenje dvostruke negacije što, nažalost, kvari dojam pjesme visokoga kvalitativnoga kapaciteta. Tekst *Točka B* promišlja uzaludnost kretanja lišenoga uvjetovanosti precizno i čvrsto zadanim ciljem. *Geometrija*, tekst u interakciji s fotografskim portretom, predstavlja ponajbolji trenutak rukopisne cjeline. Uz prizor dječakove glave koja izviruje iznad drvene ograde briljantno je zapisano: *Zadihan dječak traži loptu / Zidovi kladionice / sažimlju je u kocku*. Dakako da minijaturu možemo tumačiti društveno angažiranom te kritički snažno predznakovljenom. U tekstu, pak, *Pogodak lastavice* uočiti je profinjeni sinkretistički opis dvorišnoga mikrosvijeta. Slutnja promjene vremena u jakoj završnici sugestijom je promjene adrese prošlosti čime će subjekt izgubiti vlastitu identitetsku osnovu, a čime je ujedno osvijestiti makar posve neizravnu intertekstualnu nit u odnosu na slučajno cvelfersko-pretpotopnu pjesmu *Kuća na prodaju* iz zbirke *Jedini posao* Miroslava Mićanovića (2013.): *Ne dam se od broja sedam, a sprema se na kišu / ostajem bez zraka, sudarila me lastavica / naherila se tabla prodaje se / i posljednji stari dom s ulice će nestati*.

Miris autoguma pjesmom je izraženije stvarnosno-poetičke osjetljivosti. *Polje budućnosti*, pak, minijaturom je koja sjajno korespondirajući s fotografskim prizorom mrtvog stabla naznačuje visokotehnološku prijetnju skorašnjom posvemašnjom nišetnošću. *Biometrijski odraz*, na danom tragu, problematizira uvjetovanost identiteta tehnologijom što rezultira subjektovim prethodno kontekstualno zadanim kretanjem čime isto biva lišeno počiniteljeve (subjektove, dakle) mišljenosti (prepoznati je intertekstualnu gestu gdje gdje te katkad u primjeni izlazine orvelovštine): *čekam da mi veliki brat pošalje nove koordinate / čujem kako mi nanoboti jurcaju krvotokom / to nije moje rumenilo*. Fotografski podvučena minijatura *Jutro* dojmovno biva osnažena prizorom snježnoga nanosa koji stilski potencira izvrsnu sintagmu *jastučna utvrda*. Posljednji je tekst ciklusa naslovljen *Pad*, a uz osobito efektanu završnicu čitatelju nudi fantastičnu sliku samoubojice kao vremenskoga putnika, citiram: *Kad padaš / kad si već pao / više ne pomaže padobran / nego / krilo / voljene osobe*.

Četvrti je ciklus nazvan *Queens* sugerirajući subjektovu izmještenost u poznato njujorško naselje (ispod svakoga teksta ciklusa kao mjesto nastanka, uz mjesec i godinu, istaknuto je *Queens*, premda su tekstovi, provjerio sam, nastali mahom u Koprivnici), a otvoren je tekstom *Spašavanje svijeta* realiziranim u dijaloškoj formi naglašenoj grafostilističkom intervencijom – kombiniranjem boldanoga, kurzivnoga i standardnoga fonta slova. Tekst inače nudi krajnje obeshrabrujuću, kaotičnu i antiholivudski depresivnu sliku svijeta opterećenu nasiljem što do izražaja osobito dolazi u završnom dijelu istoga: *oh, moj Bože, puca / svijet puca / policija, bolničari, televizijski dron / plaču sirene / zakasnio sam, znam / nula dolara mogu upisati u kalendar za / danas / tu nema više spasa*. Pjesma je *Kao da nije ništa* na tragu, rekao bih, Ginsbergove antologijske uspješnice *Jesenje lišće* – u Pernjakovu je slučaju dan takoreći informativni prikaz ubojstva kao „vijesti za jedan dan“ čime je egzistencijalni značaj jedinke

sveden na kakav senzacionalistički naslov za jednokratnu uporabu. I u ovom slučaju ističem završnicu: *nož u leđima kao da nije ništa / sadašnjosti žedni ne pitamo zašto / nož je u leđima / mrtav čovjek na nogama / sve je / kao da je ništa*. U tekstu naslovljenom *Da ne povjeruješ* naročito je uočljivo propitkivanje suvremenih estetskih kriterija uz intertekstualnu te drugoplanski intermedijalnu gestu. Tekst *Konzumamerizam*, pojačan grotesknim foto-prilogom, ironijskim je podvlačenjem degeneričnosti potrošačkoga društva uz portretnu travestiju koja prikazuje deformiranu staricu patuljastoga rasta, a uz što se nadovezuje početak teksta: *Plantaža pognutih leđa*. Socijalno osjetljivo pismo primjećujemo u pjesmi *Sve postaje bijelo* koju je čitati kao mučan opis prehranjivanja kontejnerskim sadržajima te doživjeti kao jedan od potresnijih trenutaka čitavoga rukopisa, ističem: *odao ga je pogled / usmjeren na klupu / i kantu za smeće / u sjeni zimzelene gradske oaze / na prolazu prema pekarnici / zaboravljiv prizor / da nije bilo udarca u čelo / zaboravljenih ključeva / izvlači ruku iz kante / otvara škarnid i guta / kore i okrajci*.

Majdakovski štimung ovdje, doduše, suviše opterećen ameroanglizmima, evidentirati je u tekstu *Roker* koji je zbog izostanka prijeko potrebne sintaktostilističke redukcije tek dijelom realiziranoga potencijala. *Dijalektika cipela* još jednom je minijaturom u izravnoj interakciji s fotografskim zapisom osobite socijalne osjetljivosti odnosno metatekstualnosti naglašene egzistencijalne rubnosti. Posljednji tekst ciklusa, *Osobna drama*, prvoplanski ističe, pak, neskrivenu dehumanizaciju suvremenoga društva u vidu pojedinca podređenoga kolektivu, a u svijetu koji se bez imalo šale samoprogllašava slobodnim: *Kad opet drama / odostraga netko vrišti / zaboravio je ključ od stana / skače i zahtjeva stop / ne kužim. / A što da je vozač zaboravio ključeve autobusa! / Ne obaziremo se / ipak netko predlaže: / Čekaj crveno na semaforu. / Vozač s ključevima se meškolji. // Razjareno uskačem: / Ne može! Vozi! / Osobna drama / ne tiče nas se*.

Posljednji ciklus rukopisa naslovljen *Brisani prostor* započinje tekstem *Travanjska kiša* jarmuschevske kofeinsko-nikotinske atmosfere pri čemu je izoliranost čitati kao subjektovo trenutno željeno stanje: *večeras se / sretno izoliran / otvoreno podsmjehujem / utapam u kontri*. Prikaz masmedijskoga ludila, pak, nalazimo u izvrsnom tekstu *Svakodnevi prizori*, citiram: *Gole starlete po internetskim portalima / maskirani kradljivac uhvaćen u provincijskoj / kladionici / inicijalima navedeni veliki lopovi / vijesti na dvadesetčetirisatnom tv kanalu / poplave, potresi, interkontinentalne balističke rakete / transferi nogometaša i otmice izvanzemaljaca / svakodnevi prizori*. Posljednji u odnosu na fotografiju intermedijalno korespondirajući tekst naslovljen *Što je ljubav?* propitkuje semantiku dvojjine uvjetovanu dogovorno sinkroniziranim kretanjem njenih aktera čemu je supostaviti fotografski zabilježeni suodnos božanstvenoga svjetla i humanoidne sjene. *Muče me simbolike*, pak, završnim je tekstem rukopisa u kojem subjekt podvlači potrebu vlastitoga nestanka tranzicijom iz prenesene u standardnu (koja god da jest) stvarnost posljedicom je čega identitetska nesigurnost svjesno prihvaćena u korist egzistencijalne protutekstne primordijalnosti – time je sugeriran drugotni bijeg, reverzibilna reakcija ili barem pokušaj povratka iz pisanoga prostora u onaj brisani, autorskom smionošću ranije napušteni prostor: *...ponekad me samo tako za običnih dana / muče simbolike / pa s brisanog prostora bezglavo od njih bježim*.

U konačnici, usprkos pojedinim nešto slabijim rukopisnim dionicama pjesnički prvijenac Darka Pernjaka *Pisani prostor* provocira ponovljena čitanja. Na tragu stvarnosne poezije, uz natruhe narativnoga izričaja, tekstovima je pridati dominantno društveni angažman prijeko potreban, reklo bi se, s obzirom na okolnosti u kojima današnji autori djeluju. A te okolnosti, uz kontinuiranu degradaciju kulturnih stremjenja (pa i civilizacijskih), uključuju i egzistencijalnu rubnost velikoga broja ljudi, siromaštvo u korelaciji s perceptivnim povećalom visokih tehnologija, posljedično i strahovito otuđenje, ponekad i posve svjestan pokušaj bijega u ne-prostor samoizolacije. Rukopis stilski koketira s dijelom ovdašnjega postmodernističkoga iskustva, ali i s postbitnikovskim izričajem američkoga pjesništva pri čemu je dominantno prepoznati utjecaj kasnoga Ginsberga. Ciklusni ustroj rukopisa tematski-idejno nije dovoljno jasan, a tu su i katkad nepotrebne genitivne konstrukcije, pa i viškovi jezičnoga materijala, što ipak značajnije ne narušava ukupan dojam u odnosu na kvalitativne kapacitete teksta. Svakako još jednom vrijedi spomenuti i korespondenciju s fotografijom, kao i sjajna grafička rješenja kojima stremi i ranije spomenuti koprivnički časopis, a koji je neosporno na tragu kulturnoga časopisa Quorum s kraja osamdesetih odnosno početka devedesetih godina prošloga stoljeća. Utoliko je navedeni Pernjakov prvijenac uzeti u obzir kao zanimljivu činjenicu ovdašnje pjesničke produkcije u tekućoj godini, a uz posve opravdano čitateljsko iščekivanje novih pjesničkih nastojanja koprivničkoga primarno prozaika čiji se talent za medij poezije pokazao razvidnim.

S malo začina

(Zrinko Šimunić, *Dijete zapada*, Čakovec, Insula, 2016.)

Čakovečko-zagrebački pjesnik Zrinko Šimunić (1961.) predstavio se svojim četvrtim pjesničkim ukoričenjem naslovljenim *Dijete zapada*. Knjiga je otisnuta u rujnu 2016. godine. Na temelju toga neoprezan bi čitatelj ovoga osvrta mogao zaključiti kako je posrijedi komentar lišen aktualnosti. Izostanak dostatne recepcije, međutim, potpisnika je ovih redaka naveo na pomisao kako je posrijedi propust koji valja ispraviti, a usprkos nedvojbenim slabostima zbirke o kojima će također biti riječi. Šimunić je ujedno i čestim sudionikom kulturne tribine *Jutro poezije* te članom Društva hrvatskih književnika. Za pristup ovdje odabranoj knjizi to su manje bitne činjenice, no nije posve nevažno spomenuti pjesnikov dugogodišnji kulturni angažman vrijedan poštovanja. Iz podatka koji sam pronašao na stranicama Društva kako je 2004. godine Šimunić dobio nagradu *Ružica Orešković* možemo zaključiti da je, barem na planu cjelorukopisnoga ukoričenja, ovdje razmatrani autor debitirao razmjerno kasno – ta se nagrada, u sklopu spomenute tribine, naime, dodjeljuje autorima koji do toga trenutka nisu objavili knjigu pjesama, a iz čega slijedi kako su njegova ukoričenja vezana primarno uz posljednju mu stvaralačku dekadu.

Rukopis je podijeljen u četiri cjeline, tematsko-motivski te sadržajno-semantički upitnih klasifikacijskih kriterija, te broji ukupno sedamdeset i jednu pjesmu. Ukupan broj tekstova sam po sebi ne predstavlja nužno i problem no, pokazat će se, u danom je slučaju svakako valjalo povesti više računa o selekciji, upravo stoga što su „viškovi“ recepcijskom preprekom pri usvajaju onih kvalitativno prvorazrednih sadržaja kojih u samoj knjizi nedvojbeno ima. Suština je klasificiranja tekstova u cikluse primarno konceptualne naravi, stoga i tu vrijedi istaknuti često nejasnu potrebu brojnih suvremenih autora danoga svrstavanja, a bez zadovoljenih navedenih tematsko-motivskih te sadržajno-semantičkih kriterija, tek toliko da bi ciklusi postojali što je, vjerujem da ćete se složiti, posve nepotrebno. Zbirka lišena konceptualnoga te koncepcijskoga predznaka ne mora nužno biti slabije kvalitete. Drugim riječima, s izuzetkom trećega ciklusa, ovaj bi rukopis bez na silu provedene klasifikacije prošao s barem pola ocjene više. O izuzetku trećega ciklusa pritom govorim kao o potrebi za njegovim potpunim izuzimanjem. Pojednostavljeno, treći ciklus kvalitetom drastično zaostaje za ostatkom rukopisa, poglavito za prvim i drugim ciklusom te je prava šteta što je autor propustio isti strožom selekcijom eliminirati prije konačnoga otiskivanja. Uvodne riječi ovoga osvrta možda mogu navesti na zaključak kako je posrijedi slab te ozbiljnoj recepciji nedorastao rukopis (što god ozbiljna recepcija bila) no daljnji će uvid dati na znanje da tomu, srećom, ipak nije tako.

Prvi ciklus nosi naslov istovjetan naslovu zbirke, *Dijete zapada*, što je ujedno i naslovom prve pjesme ciklusa iz koje možemo naslutiti određene, ispostaviti će se, cjelorukopisne stilske karakteristike, poglavito one lingvostilističke te gramatičke poput, u danom slučaju, korištenja aorista. U danom primjeru uočiti je posezanje za oksimoronom, a uspjela je ritmičnost teksta dodatno pospješana elegantnom primjenom figure ponavljanja u posljednjoj strofi: *Prislonih uši / na bijelu tišinu. Začujem / ksilofon // I pitah se / hoću li osjetiti još nešto, nešto / još tiše / u krilu ove drhtave / suite*. U tekstu *Zime*, pak, sinestetičko je dočaravanje muzikalnosti dijelom realizirano intencionalnim korištenjem aliteracije i asonance: Čudne su ove zime koje zimu / ne ozime / jer kad zimi dođe zima zimi / blago zajeseni. U tekstovima *Zapis I* i *Zapis II* primjećujemo interlingvalnu intervenciju uz, k tomu, intertekstualnu gestu. Tako iz drugonavedenoga teksta izdvajam: *Kad ugledah stečke / koji nisu situirani – „in situ“ / na proplancima / ti samonikli kameni spavači*. U tekst je *Buka buka* intenzivirano korištenje figure ponavljanja, a uz napose snažnu asonancu: *Najtiša je buka / buka / buka // Skuha se u haljini huka / juha / od zvuka / svilna*. U tekstu je naslovljenom *Pjesma* osobito upadljiva (možda i previše) intersemiotička osjetljivost (utoliko što odstupa, bez jasnoga kriterija, od rukopisnoga kanona): *Za fotografiju / gdje su 2 ribara, Darko i Perko / 2 brade / kao iz neke bajke / 2 lika / utonula u plavu / misao*.

Tekst *Recital* nudi autoironijski odmak razvidnoga grafostilističkoga postupanja čestim, naime, korištenjem kurziva. U pjesmi naslovljenoj *Svjetlosna proba*, pak, efektna je intencionalna aliteracija realizirana nizanjem

izgovorno sličnih riječi što je, rekao bih, na tragu novijega stvaralaštva doajenice ovdašnjega pjesničkoga postmodernizma Božice Zoko, citiram: *Pod bijelim svjetlom / palača je / kulisasto zjevnula, zvjernula / oko sebe*. Diskretan prikaz urbanoga prostora kao stapališta prirode te visoke tehnologije naći je u tekstu *Na istočnoj strani* uz, također, manju intersemiotičku gestu. U pjesmi *21. kolovoza 2003.*, pak, dječje tepanje iskorišteno je kao stilski pojačivač čemu je, reklo bi se, grafostilistička intervencija dodana nepotrebno, a što ipak odveć ne kvari dojam predloška: *Jedan mali / maji / maji / spiralni puž suh / ko pepermint*. Ranije spominjano interlingvalnost (nepotrebno istaknutu olako korištenim kurzivom) nalazimo i u tekstu naslovljenom *Oko*, citiram: *Odjednom mi se učiniše / tako secesijske // Poput žena / sa stoljetnih plakata // Jugendstil*. U domišljato pisanom tekstu *O šnauceru* uočiti je metaforu temeljenu na dijakronijskoj semantici (i/ili semantici dijakronije) dodatno pojačanu spomenom prafotografske tehnike, naime: *A on ozbiljan i ponosan / – bezvremen / kao hrvatski časnik, barun / podmaršal njegovog carskog, kraljevskog i... / tako dalje... veličanstva // na požutjeloj / dagerotipiji*. Tekst *Tupica*, uz ostalo, krasi korištenje imperfekta, a tekst *Pred jesen*, posljednji prvoga ciklusa, donosi autoironizirano subjektivno poricanje (vlastitoga) starenja uz estradno-intertekstualnu intervenciju osnaženu onomatopejom u samoj završnici teksta (uz opet, rekao bih, nepotrebno posezanje za kurzivom): *Nekako s proljeća. Brrr... / bolje da ne mislim // Dobra je jesen // još smo uvijek mladi*.

Drugi ciklus naslovljen *Svjetlo s istoka* započinje pjesmom *Glasnik* koju je čitati kao propitkivanje podrijetla poezije kao najuzvišenijega oblika jezika. Završnica teksta poseže za nepotrebni arhaizmom. U pjesmi *Glad, strašna glad* razvidno je karikiranje prigodnih domjenaka koji prema nepisanom pravilu slijede nakon književnih promocija: *Kultura je uvijek gladna / netko je sretno primijetio / znalčki / kada se odnekud / na književnoj promociji stropoštala nova / runda kolača / na pladnju srebrenom*. U tekstu je *O Daviču* registrirati suptilni erotizam uz lucidnu uporabu, dakako, asonance te, nešto reduktivnije, ali vrlo efektno, i aliteracije: *Kad naši sanjivi pjesnici / zaneseno kažu: // Žena je imala / nabrekle dojke // Žena – s nabreklim Ž // Ja tad ugledam golemu / bradavicu / koja je pojela sisu / iznad potoka od plavih žilica*. Treba napomenuti kako je u posljednja dva primjera (kao i u još nekim slučajevima), iz stilski nejasnih razloga, povremeno korišten stepeničasti stih. Tekst *Caffe Match Ball* ističem zbog osobito efektnoga korištenja anafore: *Za niskim stolom / u kafiću noćnom / u zelenom škrgotu čorave luči / u toploj koži i peckavom dimu / razglabali smo: // O komu? O čemu? / O ženama!* Posljednji je tekst ciklusa naslovljen *Poza 69*. U danom je slučaju pretpostaviti neizravnu iluziju na globalni hit kanadskoga glazbenika Bryana Adamsa *Summer of '69*. I ovdje uočavamo posezanje za imitacijom dječjega tepanja kao i kontaminacije u posljednjim dvjema strofama uz osobito stilogenu aliteraciju koju je, posve slobodnom interpretacijom, ujedno čitati onomatopejski: *A samo malo južnije / u Salamanci / pod Frankovom čizmom / Salamankanezi / plovili su i dalje polako, misionarski / kao u čunu / čun čun čunu // Španjolska je spavala / pavala... / a onda je odnekud / došetao / Pedro Almodovar¹*.

Noge od cimeta, treći ciklus rukopisa, započinje duhovitim nastojanjem koketiranja s fetišizmom u tekstu *Pjesma*. Na tragu je duhovitosti i larpurlartističko pismo s ironijskim ključem u *Musca domestica*, citiram: *Eh, sjećam se / kako si milostivski / od sebe / otjerala muhu // Zamahnula si / svojim tankim prstima / kao lepezom, kao i estetika ružnoga u tekstu *Damski* gdje ističem: *Volio bih te vidjeti / kako pišaš – onako damski // Odvajaš se od skupine / planinara / i hitro penješ u toaletni grmič*. U tekstu je *Bez naslova* detektirati sasvim diskretni erotizam: *Hej, sva si u nogama / tvoja čednost / skupljena su bedra, čipka / iznad koljena / zaobli ti smjernost*. U pjesmama *Ceterum censeo* i *Noge od cimeta* ljepota se ženskoga tijela uspoređuje s okusima pojedinih namirnica, pretežno slatkih. Tako u prvonavedenom tekstu, uz ostalo, stoji: *Eh, kad bi još i njena stopala / imala okus vanilije / a nožni prsti miris rogača // dok bedra se cijedi / bijela straciatella – zrnca čokolade / mliječna mast // Drhturi slast – gelee / paluca u kas*. Iz danoga je primjera razvidno i djelomično korištenje sroka. Eksplicitno ismijavanje larpurlartističke poetike, pak, primarno francuskoga esteticizma devetnaestoga stoljeća detektirati je u tekstu *Impresija*. U pjesmi *Slap cjelova* erotizam ciklusa poprima neželjene razmjere travestije, ističem: *Jezik ko sulica / a maza grlica // Mmm... A ona? // Osvili mi pijetla¹⁰ / halapljivo, vješto // Htjede da joj ježurim meko / plameno mlijeko*. Razvojna nit ciklusa zatim vodi u posve klišeiziranu seksualnu fantaziju kakvu je u tekstu naslovljenom *Slika* osobito prepoznati, citiram: *Daj zamisli / studenticu glazbe голу i bijelu, orošenu / potnu, guste / tamnosmeđe raspletene kose i oči njene / pune sjete – badem – / u kojima plovi stepa, sanjiva stepa*. O subjektivnoj nedostižnosti konvencionalno prvorazredne ženske ljepote čitati je u kvalitativno diskutabilnom tekstu *Tu es Petra*. Jedan od rijetkih nedvojbeno uspješnih tekstova ciklusa k tomu izvanredne ritamske urednosti jest sadržajno-semantički umjereniji *Zapis o maslini**

¹⁰ Možebitno čitati i kao, doduše, ne odveć uvjerljivu aluziju na Balaševićevu uspješnicu iz 1982. godine naslovljenu *Pesma o jednom petlu* u kojoj subjekt, pjevajući o pijetlu, neizravno navodi vlastite seksualne trijumfe.

dok u tekstu *Pogled* ponovno primjećujemo stilski neopravdano posezanje za stepeničastim stihom. Ciklus biva zatvoren tekstem *Agon* koji je ocijeniti možebitno najslabijim tekstom čitave zbirke te kojemu, utoliko, u istoj nipošto nije smjelo biti mjesta. Potvrdu je negativne ocjene naći u drugoj strofi očigledne, rekao bih adolescentske istrčanosti: *Vretenom tijela / osladile su geometriju / pohotnog / Euklida*. Dojam je kako bi rukopisna cjelina u potpunosti lišena trećega ciklusa na kvalitativnom planu bila ocijenjena višom ocjenom te je utoliko ukazati na potrebu za kudikamo strožom autorskom selektivnošću (u estetskom smislu i autocenzurom) pri uvrštavanju tekstova u rukopis (osobito ukoliko urednik ne posjeduje dostatno znanje za kritičku valorizaciju rukopisnoga izvornika).

Posljednji je ciklus naslovljen *Auto trubi*, a započinje tekstem *Makaroni makaroni* karakterističnim s obzirom na intenzivno korištenje grafostilističkih varijacija s fontom slova, a uz primjerenu uporabu aliteracije i asonance: *Niti motorno ulje / ne može ugasiti miris cimeta / s tvojih prstiju // kaže ona // I nastavi vozit auto / u omami od gulaša, u svili / od istočnih začina // Blago musi / u jusi*. Pjesma *U Zagorskoj* dotiče temu kolektivnoga voajerizma, a na danom je tragu i tekst *Izazov*. Iz prvonavedenoga primjera izdvajam: *Gle, oni se ljube / žedno se ljube, i grle / – školarci u parku // Oprez – pjesnici na putu! / Odmičem polako / pozdravljam ih pogledom dok kolona / iza njih stoji. I čeka. // Ne čujem trube*. Krajnje eksplicitni erotizam na tragu literarne pornografije nalazimo u tekstu dojmljivoga grafičkoga rješenja naslovljenom *Ona* gdje je naslov čitati između prve i druge strofe (ukoliko je, dakako, vjerovati kazalu). Tekstovi su *Noćni leptir*, *Čekanje*, *Zapis* i *Kiša leptira* kudikamo slabiji te u odnosu na rukopisnu cjelinu zalihosni. Pjesma *Prije kiše* ostaje upečatljivom zbog intenzivnoga posezanja za auditivnim senzacijama: *Čekamo kišu! // Mirisnu / asfaltnu sonatu ozona / klokot voda / u slivnicima prašnim – ko žbice // Zeleno sunce / šapat boja, urlik vjetra, grohot ptica¹¹ // Čekamo kišu!* U tekstu *Ljetni pljusak* onomatopejske je figure tretirati i kao semantostileme, primjerice: *Upitala me prodavačica / hoće li već jednom / ta / kiša // HUUUJ, huuuj... ili Listovi loze / veliki / kak lapuhi, plomp plomp / odozdola / ostali su suhi*. I u ovom slučaju ostaje nejasnim korištenje kurziva kojim je prvonavedenu onomatopeju bilo posve nepotrebno grafički (pre) naglasiti. Ponajboljim je tekstom ciklusa ocijeniti pjesmu *Molitva za kišu* u prvom redu zbog izuzetne ritmičnosti, a uz česte aliteracije, asonance pa i poneku estetski funkcionalnu kontaminaciju, primjerice: *Nek zaklokoću slivnici / opojno, dobrostivo / zelenosivo / prljavo i masno u kovitlac duginih boja*. Na danom je kvalitativnom tragu i *Skodelica kave*, pjesma koja obiluje variranjem izgovorno sličnih riječi lingvistički osjetljive intencionalnosti: *Kod kuće imam valjkastu šalicu / grbavih linija / ko pretpovijesna lončarija / obojena u dalmatinsku kuću od starine, od davnine / zelenih škurnica, zelenih vratiju*. Završnim je tekstom ciklusa *Samozadovoljna pjesan* koji je čitati dijalogom subjekta i žene na temu distinktivnih obilježja muškoga i ženskoga plača prihvatljive, no ne i osobito dojmljive duhovitosti.

Zaključno, grupiranje tekstova u cikluse ne nalazi konceptualno-konceptijski uvjetovano opravdanje. Zbirka je *Dijete zapada* Zrinka Šimunića rukopisom nadasve intrigantnih lingvostilističkih karakteristika, na mahove i duhovite verzije kakvoga postmodernističkog antikanconijera ipak, valja podvući, nedostatne redukcije zalihosnoga materijala u vidu nedovoljno oštre autorsko-uredničke selekcije tekstova zbog čega je propuštena prilika generalno dobar rukopis učiniti vrlo dobrim ili izvrsnim. Dana se zamjerka, kao što je ranije napomenuto, osobito odnosi na treći ciklus rukopisa koji je u ozbiljnom kvalitativnom zaostatku u odnosu na rukopisnu cjelinu, poglavito u odnosu na prva dva ciklusa nesumnjivo zadovoljenih estetskih kriterija. Usprkos navedenim oscilacijama, neosporno je kako ovdje razmatrani naslov vrijedi čitati, a uz budno praćenje Šimunićeva daljnega stvaralaštva, nadamo se i novih ukoričenja.

11 ^ Također je konstatirati i neoestetičko posezanje za jakim sinkretizmom.

Jučer – danas – jučer

(Zvonimir Stjepanović, *Livadski puteljci*, Županja, Gradska knjižnica, Grad Županja, 2018.)

O neotradicijskom pismu rijetko je pisati i/ili čitati uz dostatnu spremnost. Književna kritika nerijetko izostavlja upravo dani prtok postmodernističke literarne rijeke koncentrirajući promišljanja pjesničke proizvodnje u okviru pojmovnika koji obuhvaćaju terminološke odrednice fundamentalnih smjerova dane produkcije pa je tako obično komentirati nova ukoričenja iz domene, primjerice, stvarnosne poezije, narativnoga pjesništva ili semantičkoga konkretizma. Neotradiciju je pritom detektirati primarno kroz prizmu, ukoliko je konzultirati književno-kritičarski mainstream, vrhunskih literarnih reprezentanata čakavštine ili kajkavštine pri čemu istočnohrvatski neotradicijski panonizam biva nepravedno zapostavljen. Osječki književno-kritičarski krug (Rem i Jukić, prije svih) uz poneki izvanosječki glas (poput onoga urednice naslovom naznačene knjige, Vinkovčanke Vlaste Markasović) ne mogu u potpunosti nadomjestiti nedvojbeni recepcijski minimum dane stvaralačke zone čiji su kvalitativni dosezi, međutim, nerijetko impresivni. U tom je kontekstu obično govoriti o recepcijskom usvajanju stvaralaštva dokazanih autora čiji jezik koketira s neotradicijskim no on to ipak nije (spomenuti Rem, zatim Zoko, Plazibat, Dunderović, Kunštić i drugi). Stoga je ovim putem inicirati proširenje književno-kritičarskoga rakursa. Poglavitito stoga što je posrijedi uvid u najnovije ukoričenje županskoga autora Zvonimira Stjepanovića kao osobitoga reprezentanta neotradicijskoga pisma istočnohrvatskoga panonizma o kojemu je iznimno pisano u časopisima kao što su *Vijenac* ili *Republika*.

Zvonimir Stjepanović (1964.) autorom je desetak knjiga poezije, uz još neka dokumentarističko-publicistička ukoričenja kojim je utvrditi autorovu interesnu širinu te je, k tomu, i članom Društva hrvatskih književnika, jednim od aktivnijih kada je posrijedi slavonsko-baranjsko-srijemski ogranak. Sudionikom je Đakovačkih susreta književnih kritičara te *Strossmayerovih dana*, kao i niza literarnih tribina istočnohrvatskoga te posavskoga prostora. Jednim je od vitalnijih zastupljenika Rem-Jukić-Pšihistal-Trojanova projekta *Cvelferica* o kojemu je potpisnik ovih redaka u drugoj polovini 2016. godine pisao u *Vijencu* te je i zastupljenikom više antologijskih ukoričenja poput, primjerice, *Remove* slavonsko-baranjsko-srijemske antologije ratno-iskustvenoga pisma *Poetika buke*. Njegov je neotradicijski stil, usprkos (ili zahvaljujući!) tematsko-motivskim preokupacijama, sretno i spretno lišen za isti karakterističnih slabosti poput, primjerice, forsiranja arhaizama ili obilatoga korištenja glagolskih vremena kao što su aorist te imperfekt. Uz navedeno, uvodno je podvući i konstataciju profesorice Markasović: *U stihovima Zvonimira Stjepanovića konfrontiraju se bukolička radost i egzistencijalne nedoumice, mir i nemir, nada i skepsa, priroda i čovjek, nebo i zemlja, ali iz njih uvijek izvire neposrednost emocija i duhovna potraga te nepatvorena zavičajnost.*

Rukopis ukupno broji šezdeset i pet tekstova dominantno strofičnoga ustroja te nije podijeljen u cikluse (brojni primjeri forsiranja vidljivijega konceptijskoga ustroja usprkos nimalo konceptualnoj prirodi rukopisa utoliko Stjepanovićovo rješenje potvrđuju pozitivnim), a biva otvoren tekstem *Potkupljanje šljiva* u kojemu je prepoznati himnički zanos u ime rada te plodova istoga koji imaju uslijediti. Opis je posla prikazan izrazitom stilskom disciplinom: *Glava mi često / o krošnju zapinje, / šešir slamnati ju štiti. // Lice je zajapureno. // Niz tijelo znoj curi, / po zemlji kapa.* Iz ovoga te brojnih drugih primjera također je razvidnim za Stjepanovićovo stvaralaštvo često posezanje za inverzijom položaja atributa i to najčešće u odnosu na imenicu o koju se naslanja. Stilski osobito ogoljeni te estetski uspjeti prikaz berbe kukuruza naći je u tekstu *Plavetnilo neba*, ističem: *Klipove kukuruza otkidam, / u sepet ih mećem. // Šuške su presušene, / zaoštrene, pazim / da se ne posijećem.* U tekstu je *Bablje ljetu* recepcijski usvojiti interaktivni odnos subjekta intelektualnoga mehanizma i prirode: *Orase tresem / i pratim tok / svojih misli. // Do nakraj svijeta stižu!* Duhoviti prikaz stapanja subjekta s prirodom, pak, donosi tekst naslovljen *Čičak* iz kojega izdvajam: *Čičak se / za nogu uhvatio. // Sada smo čvrsto / usmjereni jedan / prema drugome. // Milo mi je to / pričvršćivanje.* Diskretnim je hommageom prošlosti naglašene ljudskosti detektirati pismo bukoličkoga kolorita, tekst *Šešir sam nakrivio*, citiram: *Okolo sebe sve / vatrenim poljupcima / obasipam, svaki kutak / ove zemlje dokučujem.*

Tekst *Kunjanje* reprezentativnim je primjerkom primjene sintaktičke inverzije s obzirom na položaj glagolskoga pridjeva radnog (što je osobito karakterističnim za Stjepanovićevo pismo): *Na kauč sam legao, / ruke pod glavu podvio*. U tekstu *Vjetar lišće valja* priroda je reprezentirana katalizatorom doživljajno transcendentalnoga ekscesa: *Srce odvajam / od zemaljskoga, / sve se u meni / kovitla*. Tekst *Snjegovi* donosi autoironijski motivirani kvaziotpor subjekta vlastitom starenju: *Pušem u / promrzle prste / i narav ostarjelu! // Duša hoda / unatraške, / Moram pripaziti / da se u kanal / ne strmoglav!* Tekstom je *Mrazevi su zaredali* konstatirati kontinuitet ljepote prirode: *Ali, ljepota polja / nije nestala, samo / se njena obilna raskoš / malo pritajila*. U tekstu *Pijetao je zakukurikao* primjetna je visokoestetski umjerena primjena aliteracije uz, dakako, stilski učinkoviti naslovni hijat: *Drhtim kao / list na topoli. // Duša šumi, / sve teže diše. // Dahće!* Asonanca postignuta gustim korištenjem glagolskoga pridjeva radnog osnovnim je stilskim obilježjem teksta *Zaklon*, izdvajam: *Srce mi nije oronulo, / s mještanima se nisam / posvadio, zaklon sam / svoj pronašao*. Moć molitve ukalupljena u prizor uobičajenih opisnih natuknica naći je u tekstu *Kiša pada, kukuruz je posijan*. Rijeka, pak, kao teritorijalno-kulturološka poveznica nasuprot njenoj geopolitički uvjetovanoj ulozi zadivljujućega opisnoga materijala sadržajno-semantičkom je osi teksta *Stojeći na mostu*, citiram: *Stojeći na mostu / iznad rijeke Save, / osjećam kako mi duša / ushićeno drhće, / sve u njoj sijeva! // Pogledje pune ljubavi / na obje obale rasprostire, / čas na lijevu čas na / desnu stranu. // Posavino, tvoje je stupovlje postojano! // Duša, naprosto, oč svoje / ne može odvojiti od / obližnjih šumaraka, / utvaja, nasipa. // Jednakim dahom dišu! // To mi je i savsko valovlje na uho prišapnulo*.

Tekst je *Livadski puteljci* programatskim pismom počinjenim u slavu, nadasve, stvaralačke slobode: *Već poodavno, / punu slobodu / stihovima dajem, / i oni se po livadskim / puteljcima presretno / šeću*. Minijatura naslovljena *Lice i srce*, realizirana u četiri stilski ogoljena distiha, na kvalitativnom je planu ocijeniti jednim od neupitnih vrhunaca rukopisa: *Dan je hladan, / oblačan, vjetar puše. // Šipražje bodljikavo / krčim, prosjeku pravim. // S kosirom sam i sjekirom / jakim stiskom vezan. // Lice mi je ozareno, / a srce zadihano!* Tekst *Savska obala*, pak, sugerira terapijski učinak rijeke dok je tekst *Hladne kiše* ocijeniti iznimnom minijaturom izvrsne ritmomelodiosnosti djelomičnoga sroka te funkcionalno korištenih aliteracije i asonance: *Na me se / hladne kiše / oboriše. // Duša je / uciviljena. // Cvokoće*. Minimalističko, ali estetski visokofunkcionalno posezanje za mjesno-govornim riječnikom naći je u tekstu *Gavran crni*, ističem: *Gavran crni / uokolo kruži, / na natkrovlje / stanarske koljebe / slijeće*. U tekstu je *Grane se lome* primijetiti subjektovu naglašenu žal za prošlošću: *Grane se lome! // Silna mi je želja / nanovo oživjeti / stope svojih nogu*. Prikaz sutona kao prostorno-vremenske pojavnosti pogodne za polemički diskurs snažnim je obilježjem teksta naslovljenoga *Radovanje*, naime: *Večer se spušta. // Duša je uzbibana. // U glavi sam si / neke stvari uvrtilo, / moram ju nešto / priupitati. // Volio bih da mi / bez pristranosti / na neka pitanja / odgovori. // Što god mi kaže / neću se pokolebati, / i dalje ću se svakom / danu radovati!* Tekst *Tocilo* prvoplanski ističe asocijativno svojstvo predmeta: *U starom svinjcu / tocilo, već odavno, / s paučinom vrijeme / provodi*. Pridavanje, pak, hramske vrijednosti stanu/salašu kao prostoru subjektove voljne izolacije kojim je postići pročišćenost uma semantičkom je okosnicom teksta *Samostan* iz kojega izdvajam: *Njivski stan / je postao samostan! // Srce je uzdignuto! // Hodajući amo-tamo / nastojim milosrdne / nakane što više privući, / a male grijeha od sebe / ukloniti. // Oblake dohvatiti!*

Na tragu je navedenoga teksta *Tocilo* čitati intimno progresivniji tekst *Djedova tučana peč*, citiram: *U šumarku / djedova tučana / peč snagu / sabire. // Samo je / jedan njezin dio / preživio. // Kao dijete sam / se na nju grijao*. Tekstom je *Sijeda glava* pridati dignitet subjektovu starenju: *Znajući da se / u ravničarskom kraju / sijeda glava poštiva / naslanjam je na poljsko / drveće, želeći da ponovno / doživi proljeće*. U tekstu razvidnije filozofičnosti naslovljenom *Mrak se nadvio* podvući je rezignirani ton promišljanja budućnosti rukopisno dijelom nenadana predapokaliptičnoga predznaka: *S hrastovom se / korom učestalo / pogledavam. // Žalost je preplavila / i njezinu dušu. // Iznad šumarka / mrak se nadvio. // Hoće li mjesec / nebom zaploviti, / hoću li ga ugledati?* Tekst je *Sadišta* pak, još jednom potvrdom kako je, na kvalitativnom planu, rukopisne vrhunce prepoznati u njegovim minijaturama: *Duša drijema. / Sate i sate / u tišini provodi. / Riječi štedi. / Mirom obiluje, nova sadišta priređuje*. Na danom je tragu čitati i tekst naslovljen *Cvijeće*. Tekst *Proljetni vjetrovi*, uz ostalo, stilski karakterizira subdijalektalno imenovanje zavičajnoga lokaliteta: *Rezidba me voćaka / na bošnjačke Vjerove / dovukla*.

Pojam je *bunar* kao simbolički metaprostorni kontrapunkt koji je odlagalištem sjećanja te pripadajućih im emocionalnih naslaga konstatirati u istoimenom tekstu: *Nastojim da mi riječi / iz duše teku, a one / svadljive koje se potkradu, / izdvajam na stranu i u / bunar bacam*. U tekstu *Žetva* detektirati je jaku, mada izvedbeno suzdržanu onomatopejsko-aliteracijsku gestu završne strofe: *Ječam šušti, / žetva samo što / nije započela!* Filmične je slike teksta *Svinje*, pak, slobodno usporediti s uvodnom dionicom Eastwoodove uspješnice s početka devedesetih (1992., preciznije), kultnoga vesterna *Unforgiven*, ističem: *Svinje su po utrini / zemlju izrovale. // Danas, neka to rade*

/ do mile volje, a sutra / po jutrenju, put im neće / biti oširok, vratit ću ih / u okol. U tekstu *Zelena tratina* subjektov je put prema samoostvarenju dijelom određen oslušivanjem te praćenjem ptičjega jezika: *Nadaleko, grličin glas / odzvanja. // Po zelenoj tratini / srce se ushodalo, / ispunjenju teži. // Pratim ga u stopu!* Iscjeliteljsku je moć vatre motivski podvući u tekstu *Vlažna drva cijuču*, naime: *Suho granje na / jezičke plamena / nabacujem. // Srce mi je puno žara.* Grafostilističko odstupanje od rukopisnoga kanona nizanjem triju monostihova stilskim je obilježjem teksta naslovljenoga *Trnje*, citiram: *Neću mu više dati maha! // Kuju se i dalje radni planovi. // Vidjet ću dokle će stići!* Posljednji tekst, *Kandžijom zapucnuti*, počinjen je snažan semantički rez kojim je gotovo izvanredno dokinuti opuštenjačko tekstovo klizanje te ujedno i subjektov vapaj za uspostavom kontrole nad vlastitom egzistencijom: *Da sam kandžiju / pored sebe imao / poput svinjara bi oštro / zapucnuo i po čavrljavom / zraku raspalio!*

Zaključno, novoobjavljeni je rukopis Zvonimira Stjepanovića *Livadski puteljci* potvrdom njegovanoga neotradijskog stila koji nedostatan podliježe akademski osviještenom čitanju, a uz ranije izdvojene protuprimjere u vidu zabilježenoga recepcijskoga refleksa osječkih stilističara Gorana Rema te Sanje Jukić. Kao, naposljetku, i Vlaste Markasović koja ukazuje na, usprkos opsegovnoj relativnosti pojma *panonizam* (u, dakako, književnom kontekstu), pripadnost rukopisa danom korpusu koji je, uključujući geografsku komponentu, čitati višeslojno. Markasović se pogovorno dotiče i subjektive prirode u odnosu na rukopisnu cjelinu ističući: *Pokušaji centriranja subjekta su u sjedinjavanju s prirodom, vlastitoj ontoteologiji, čije je izvorište u kršćanstvu i panteizmu te u moralnom očišćenju subjekta u relaciji s drugim čovjekom. Sjedinjenje s prirodom subjekta dovodi do transcendiranja vlastitoga bitka (...). Moralno očišćenje također je figura stabilnosti subjekta, koji nastoji svadljive riječi metaforički odbaciti u bunar, koji se za Uskrs osjeća pomireno sa svijetom.* Treba u konačnici svakako naglasiti izrazitu stilsku autonomiju Stjepanovićeva pisma što oponira možebitnom stereotipu neotradijskoga izraza stilski problematične unu-tarkorpusne razlikovne minimalnosti. Kao i nedvojbeno odudaranje od poetičkih smjernica pučkoga pjesništva jasnih poštivanja ritmičko-retoričkih obrazaca te kontinuirane (manje ili više) primjene sroka. Stoga i jest govoriti o neotradijskom izrazu pri svakom uvidu u Stjepanovićevo pjesništvo estetski vrijedno snažnijih recepcijskih reakcija u odnosu na postojeće.

Tomislav Škrbić

Sloboda kao čežnja za domom budućnosti

(Damir Barbarić: *Putokazi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2018.)

Zbirka filozofskih eseja Damira Barbarića sabranih pod naslovom *Putokazi* prva je objavljena knjiga u novoj biblioteci Matice hrvatske *Hic et nunc*. Sudeći kako po tematskoj širini tako i dubini Barbarićevih uvida, knjiga uspostavlja iznimno visoke kriterije za sva buduća izdanja nove Matičine biblioteke. Valja naglasiti da je Barbarić u *Putokazima* uspio zadržati navlastitu pojmovnu strogost, kojom su prožeti njegovi mnogobrojni članci i knjige, premda se upustio u „slobodniju” esejističku formu pisanja. Stoga se može reći da je Barbarić, gledano iz književno-formalnog aspekta, u *Putokazima* postigao pravu mjeru između tzv. umjetničko-intuitivnog odnosno „slikovnog mišljenja” i tzv. teoretsko-diskurzivnog odnosno „pojmovnog mišljenja”. Osebjuna pristupačnost, tj. esejistička jasnoća i razumljivost, Barbarićevih tekstova nije dakle svrha samoj sebi, već poticaj i naputak za otkrivanje dubljih tekstualnih slojeva koji sadržavaju, preciznije kazano, upućuju na obilje pretpostavki i teza iz filozofske (metafizičke) predaje. Cijela pak knjiga, po svemu sudeći, stoji u sjeni misli o čovjekovoj usudnoj otvorenosti spram onog besputnog i stvaralačkoj upućenosti na ono buduće, kao „iskonskoj slobodi života”, jer čovjek je, kako Barbarić u *Riječi unaprijed* izrijekom konstatira, „prema svojoj biti i sudbini prije svega neumoran putnik kroz neizmerno i nesagledivo vrijeme povijesti” (7 – 8). Tako se i Barbarićevo misaono putovanje kroz besputnosti *onoga biti* može odrediti ne samo kao iskušavanje i izlaganje nekih bitnih mogućnosti čovjeka, nego i kao svojevrsni „nenametljiv i blag” nagovor na filozofiranje.

Imajući u vidu prethodno naznačenu Barbarićevu intenciju, eseji u knjizi *Putokazi* mogli bi se, krajnje uvjetno, razdijeliti u slijedeće tematske skupine: znanost/tehnika, filozofija, kultura, ljudsko zajedništvo/jezik, umjetnost i religija. Dočim u eseju *Riječ u prilog romantici* Barbarić, zapravo, izlaže početnu misao o čovjeku kao konačnom biću koje je, zbog „ovisnosti” o onom beskonačnom i besputnom, presudno određeno slobodom kao „čežnjom za domom budućnosti”.

U eseju *Riječ u prilog romantici* Barbarić dakle pokušava ukazati na neprimjerenost prigovora koji su upućivani romantici. Štoviše, ti se prigovori prema Barbariću, povijesno gledano, tiču prvenstveno njemačke rane romantike. Po Barbarićevom uvidu, cjelokupno bi se osporavanje romantike moglo svesti na tri osnovna prigovora. Prema tim prigovorima romantika: dovodi, na pozadini Fichteova apsolutiziranja produktivnog ja, subjektivnost u najveću krajnost; ne razlikuje zbilju od puko mogućega, što je posljedica ontologijskoga „omaložavanja” pojedinačnih bića i estetizira života, što je posljedica ironiziranja onog objektivnog, zbiljskog, odnosno postavljanja umjetnosti na mjesto života. Svi prigovori, dakako, imaju podrijetlo u Hegelovoj filozofiji. No ironija kao ono bivstveno romantike prema Barbariću nije tek prazna sujetnost romantičnog subjekta, nego mogućnost za samonadilaženje ili samoograničavanje subjektivnosti. Samonadilaženje ima ambivalentni karakter, jer uključuje kako opraštanje od konačnih bića tako i istodobni povratak ali s doživljajem istih pod vidom beskonačnosti. Time čovjekova unutarnost postaje mjesto preinačavanja, preobrazbe, odnosno „beskonačnog posredovanja” onog idealnog i realnog, konačnog i beskonačnog. Naspram uobičajenih mnijenja o romantici, po kojima je smisao romantike u samovoljnom odvratanju od svijeta, može se reći da romantika zapravo ne odvrća već *pokazuje* skrivenu beskonačnost u samim stvarima svijeta. Takvo poimanje romantike, po Barbarićevom mišljenju, može pomoći pri kritičkom propitivanju kako mehanicističkog shvaćanja prirode

tako i racionalističkog shvaćanja duše, ali i kao podsjetnik na predodžbu u kojoj je umjetnost cjelovito, u sebi samoj organski raščlanjeno, biće odnosno „osjetilna pojava i objava” beskonačnog. Barbarić stoga, u skladu sa svojim shvaćenjem bivstva čovjeka, zaključuje: „Možda bi upravo u toj čudnovatoj čežnji za domom budućnosti trebalo spoznati pravo nasljeđe romantike, ono koje i nas obvezuje” (27). Ovdje treba napomenuti da je filozofski motiv samonadilaženja i unutarnjeg preobražavanja prisutan i kod nekih od najvažnijih mislilaca u povijesti zapadne filozofije, kao primjerice F. Nietzschea ili M. Heideggera, spram kojih se Barbarić i inače odnosi na način produktivnoga misaonog dijaloga.

U esejima koji se bave problematikom znanosti i tehnike (Znanost u službi globaliziranog tržišta, Tehnika kao izazov, Što s humanističkim znanostima?) Barbarić nastoji izložiti bit moderne znanosti, posebice humanističkih, kao i bit tehnike, odnosno smisao sklopa znanosti i tehnike. Moderna je znanost, u razlici spram „klasičnog” (grčko-antičkog) shvaćanja teorije kao čistog motrenja bića, „postala nekom vrstom transcendentnog proizvođenja bića kao predmetnosti” (28), a to je prema Barbariću samo potvrda njezina tehničkog podrijetla. Štoviše, moderna znanost po Barbarićevom mišljenju i nije drugo doli, „glavna pogonska snaga svjetskoga tržišta” (28), pa je stoga suvišan svaki govor o znanju koje ima svrhu u samome sebi. Procesu unificiranja znanosti, tj. podvrgavanju metodologiji prirodnih znanosti, podliježu čak i tzv. humanističke znanosti i to usprkos pokušaju uspostave vlastite metodologije pomoću filozofijske hermeneutike Hansa-Georga Gadamera. Prirodnoznanstvena je metoda – zasnovana na „načelu apstrakcije” i općoj provjerljivosti putem eksperimenta – dakle način na koji dolazi do „sjedinenja” svih znanosti. Nadalje, svijetu koji počiva na znanosti kao jedini oblik zajedništva odgovara nepovijesno, bezavičajno „globalno društvo” u kojemu su humanističke znanosti tek kompenzacija, „vlastite apstraktne nepovijesnosti” (45). Krajnje očitovanje apstraktnosti nepovijesnog globalnog društva je predmetna „sveprisutnost”, odnosno, *istodobna prisutnost svega* kao, „konačno povijesno ostvarenje drevnog ideala zapadnjačke metafizike” (43). No, mogućnost za očuvanje fenomena kao što su jezik, umjetnost ili povijest pojedinoga naroda, a s obzirom na proces unificiranja i internacionalizacije humanističkih znanosti, Barbarić vidi upravo u primjerenoj uporabi materinskog jezika kao svojevrsne svjetotvorne moći ali i u produktivnom prisvajanju metodoloških načela filozofijske hermeneutike. Međutim, novovjekovna prirodna znanost je prema Barbariću zapravo „primjena biti tehnike”, odnosno, „tehnika toj znanosti prethodi i ontološki i povijesno” (51). Tehnika naime – prethodno već u znanstvenom spoznavanju opredmećeno – biće prevodi u stanje „zalihe”, „ispostavljenosti”. Drugačije kazano, tehnika se u osnovi tiče bitka a ne bića, jer je ona zapravo, „sudbinsko zbivanje povijesti koje bitno nadilazi čovjeka” (54). Bit tehnike Barbarić, u produktivnom dijalogu s M. Heideggerom, određuje kao postav, „stavlje” (*Gestell*), tj. kao „zalihu” i „ispostavljanje”. Dočim je bit *stavlja* „izazivanje” kojim se biće prisiljava da bude nešto drugo od onoga što jest, preciznije kazano, putem kojega je biće, „prinudeno služiti totalnom procesu proizvođenja i trošenja” (56 – 57). Barbarić u konačnici bit „stavlja” ili „izazivanja” podvodi pod pojam „opasnosti” koja se pak očituje kao, „univerzalna zamjenjivost svega svačim” (59), i to u beskonačnom procesu proizvodnje i potrošnje. Određujući modernu znanost kao sredstvo tehnike, a tehniku kao, prvenstveno, čovjekov odnos spram cjeline bića te potom i kao usudnu volju za proširenjem čovjekove moći racionaliteta (razuma) na totalitet prirodnog i ljudskog svijeta, za Barbarića je uvid u bit tehnike ujedno i izazov ili priprema za moguće – iz besputnosti mišljenja – nadilaženje krajnje otuđenosti kako bića prirode i čovjeka tako i svijeta u cjelini.

U esejima koji kruže oko pojma filozofije (Filozofija i Matica hrvatska, Riznica filozofskih postignuća, Čitati *Timeja*), Barbarić pokušava opisati smisao filozofije i filozofiranja, kao i odnos filozofije i kulture. S obzirom na to da filozofija nema vlastiti predmet, ona se treba baviti „cjelinom svega što jest i što može biti”. Filozofija nije znanost već prvenstveno, „strast neprekidnog pitanja i traženja” (65), te je stoga „buditeljica znanosti i cjelokupnog života”. Ukoliko je filozofija buditeljica života, utoliko je i Matica hrvatska u, „omeđenom nacionalnom obzorju isto ono što je filozofija u općenitosti” (66), tj. „buditeljica, poticateljica i njegovateljica života”. Imajući u vidu uklopljenost filozofije u duhovni identitet odnosnu kulturu neke nacije, Barbarić konstatira da su za kontinuirani napredak filozofije neophodne kako temeljne edicije ili „školsko-udžbeničko-priručnička literatura” (npr. *Filozofski leksikon*) tako i prijevodi klasičnih filozofskih tekstova (npr. Platonova *Timeja*, Heraklitovih fragmenata). Važnost, primjerice, jednoga opsežnog i temeljitog filozofskog leksikona za nacionalnu kulturu sastoji se u tome što takvo izdanje, kao „riznica filozofskih postignuća”, daje „jasno određeno i usustavljeno pojmovlje” kojim se služe (humanističke) znanosti, pa time postaje svojevrsni oslonac za pravilno mišljenje, govorenje i pisanje. Neophodnost pak prevođenja klasičnih filozofijskih tekstova počiva prema Barbariću, s jedne strane, na tomu što se ključna mjesta pravog filozofijskog djela, „uopće ne mogu razumjeti ako ih se ne prevedu” (167), dok

se, s druge strane, samo u prevođenju, „doista intenzivno otvaraju dubine vlastita materinskog jezika” (168). No, Barbarićeva filozofska intencija za prevođenje Platonova *Timeja* proizlazi prvenstveno iz uvida u bitnu nedostatnost dosadašnjih metafizičkih objašnjenja pojmova kao što su prostor, vrijeme, kretanje itd. Stoga je upravo *Timej* takvo djelo koje nas može podučiti, „kako doista drukčije iskusiti i razumjeti cjelinu bitka i života” (170). Tako je, prema Barbariću, najviša svrha *Timeja* sadržana u Platonovu stavu o čovjeku kao nebeskoj biljci. U skladu s određenjem filozofije kao mišljenja „cjeline svega što jest i što može biti” i odredbom čovjeka kao nebeske biljke, *Timej* nas zapravo, po Barbarićevom mišljenju, upućuje na misao da su čovjek, ljudske zajednice i čovječanstvo samo, „momenti cjelovita kozmičkog i božanskog sklopa, nečujne ali mišljenjem dokučive skladbe svijeta” (175).

Tekstovi u kojima je centralna tema fenomen kulture (Matica hrvatska u europskom obzoru, Što je kultura, Što znači čitati?) odražavaju Barbarićeva shvaćanja kulture i kulturnih ustanova. Kultura je prema Barbariću, „skrb za sam temelj smislena života” (113), i to kako pojedinca tako i ljudske zajednice, dok sama *smislenost življenja* proizlazi iz razlikovanja „pukog života” i „dobrog života”. Dobro življenje nije drugo doli stalno učenje kao, „izgradnja i oblikovanje sama sebe i narodne i društvene zajednice” (116), odnosno, to je kultura kao slobodno duhovno stvaranje ne samo konkretnih djela uma i srca, već prvenstveno „vidokruga i obzora smisla” koji naime prethode tzv. stvarnom životu. Kultura kao „okružje slobodna duhovnog stvaranja” istinski se očituje u djelima ili djelovanjima umjetnosti, religije i filozofije. Kao što je bitstvo kulture skrb oko smislenoga života a ne zabava, spektakl i tomu slično, tako se i zadaća Matice hrvatske kao jedne od najvažnijih kulturnih ustanova sastoji, kako je već napomenuto, u buđenju, poticanju i njegovanju života. Polazeći od razlikovanja baštinsko-antikvarne i djelatno-stvaralačke kulture, koju je primjerice uočio i F. Nietzsche u svojem spisu *O koristi i štetnosti historije za život*, Barbarić naglašava da čuvanje nacionalne baštine uvijek mora biti u, „službi buđenja strastvenih čežnji i nada bremenitih budućnošću” (116), jer je naime pasivni, puko antikvarni, odnos spram prošlosti „svagda više ili manje ograničen”. Stoga je Matica hrvatska, kao skrbnik nacionalne kulture, ne samo čuvateljica „duha domovine” već ujedno i djelatna sudionica kako u izgradnji kulturno-društvene suvremenosti tako i u poticanju na – kroz „javno širenje spoznaje i znanja” – stvaralačko oblikovanje budućnosti. Kultura dakle počiva na unutrašnjoj svezi stvaralaštva i „bitnog učenja” iz koje proizlazi dobar ili smislen život. Bitno ili pravo učenje implicira mogućnost preobrazbe, obnove sama sebe, ali i objektivaciju tako preobraženog sebstva u djelo ili čin. Usput kazano, prisutnost sposobnosti za *bitno učenje* razdvaja povijesno važne od povijesno nevažnih nacija i kultura. S obzirom na neupitnu povezanost kulture i književnosti, prema Barbariću upravo umijeće istinskog čitanja ima presudnu važnost za mogućnost unutarnje promjene pojedinca. Istinsko je čitanje, za razliku od prividnog čitanja kao, „gotovo mehaničkog brojanja, zbrajanja i pribrajanja slova u riječi” (124), sabiranje na sama sebe odnosno svoju bit i „na ono bitno u svemu” koje se nalazi prvenstveno u vrijednoj, klasičnoj literaturi. Prividno, „mehaničko” čitanje zadržava se na površini teksta te nikad ne dopire u „dubinu smisla teksta”. Dočim je pravo čitanje istodobno i tumačenje ili „mučno hrvanje” s dinamičkim tkanjem riječi i smisla. Istinsko čitanje istovjetno je dakle s pravim učenjem, jer je ono takovo zbivanje u kojemu dolazi do „korjenite promjene našega najdubljeg sebstva”. Razvidno je dakle da su Barbarićevi eseji o kulturi, također, prožeti mislima o čovjekovu misaono-stvaralačkom odnošaju spram onog besputnog, tj. nepoznatog, otvorenog, istinski novog, tuđeg, kao i filozofskim motivima samonadilaženja subjektivnosti i unutarnje preobrazbe.

U esejima koji propituju smisao ljudskog zajedništva i jezika (Ideja Europe, Na izvoru demokracije, Jezik i domovina) Barbarić pokušava pridodati nova značenja pojmovima nacije, demokracije i domovine. Pojmu nacije Barbarić pristupa preko pitanja o biti Europe. Pritom se početno oslanja na stavove P. Valérija o grčko-romansko-kršćanskom značaju Europe, koje potom odlučno dovodi u pitanje. Jer ono grčko je već odavno temeljito preinačeno, ono rimsko-imperijalno se preobrazilo u grabežljive partikularne nacionalizme, a ono kršćansko je rascijepljeno u više konfesija. Nedostatnost „kulturno-političkog” određenja Europe kod Barbarića izaziva skepsu spram suvremene političke filozofije koja je utemeljena na idejama ljudskog individuuma kao „atomiziranog subjekta” i ljudskog zajedništva kao „apstraktne, mehaničke i nepovijesne konstrukcije”. Suvremena politička filozofija nije sposobna priznati pravo naciji i povijesnoj tradiciji, pa se Barbarić stoga poziva na pjesnika H. v. Hofmannsthal i njegovo pozitivno određenje nacije i tradicije. Hofmannsthal, prema Barbariću, ima „duhovni pojam nacije” jer promišlja mogućnost takvoga pojma nacije koji uključuje *plemenitost*, što znači da isključuje ono imperijalno, tj. beskonačnu volju za „maksimumom moći i ekspanzije”. Pojam nacije se kod Hofmannsthal ispunjava u jeziku kao „duhovnom prostoru nacije” konstruiranom od strane duhovnika odnosno pjesnika, kao što i *istinska domovina* prema Barbariću nije drugo doli „duhovni prostor otvoren materinskim jezikom”.

Štoviše, svaka se stvar i zbivanje u svijetu, „upravo jezičnim imenovanjem tek uopće pojavljuju” (161). Drugim riječima, jezik je proces, živa djelatnost „proizvodnje svijeta i svjetskih bića” i to uvijek kao „određeni, posebni i samosvojni” jezik. Pjesnici dakle proizvode lijepo, tj. ono „odmjereno i uređeno”, te time, naspram „bezmjernog kaosa totalnog društva”, stvaralački zasnivaju domovinu kao duhovni prostor nacije, ali i europske duhovne baštine. Tako je, prema Barbariću, upravo pojam *mjere* ono važno i vrijedno u Hofmannsthalovu mišljenju, jer implicira mogućnost drugačijega razumijevanja biti Europe i ljudskog zajedništva. Polazeći pak od činjenice nepostojanja nekog čvrstog smisla i značenja modernog pojma demokracije, Barbarić neizravno konstatira da je osnovna karakteristika predstavničke demokracije zapravo služenje beskonačnom uvećanju ekonomijske moći. Poradi dodatnog rasvjetljivanja fenomena moderne demokracije, Barbarić nastoji izložiti bit demokracije u antičkoj, arhajskoj Grčkoj i to u osloncu na primjerice Solonove zakonodavne postavke. No, prethodno valja istaknuti da su nepoznavanje individualne slobode i opasnost od demagogije zbog neposrednoga odlučivanja, kao osnovni prigovori „početnoj grčkoj demokraciji”, prema Barbariću zapravo neuvjerljivi jer pojam slobode i prava individuum nastaje tek u helenizmu, dok je jači utjecaj demagogije prisutan tek u klasično grčko doba. Barbarić dakle dolazi do spoznaje da je smisao Solonovih zakonskih reformi obuzdavanje iskonske „beskonačne žudnje za neprestanim uvećanjem bogatstva”, a ne puka, kvantitativna jednakost u imetku. Riječ je o „valjanoj uzakonjenosti” (*eunomia*) koja pretpostavlja pravdu kao jednakost pred zakonom. S druge strane, iz jednakosti pred zakonom proizlazi i jednakost prava na slobodni govor o zajedničkim stvarima na prostoru *agore*, kao i čast (*time*) koju je antički Grk stjecao svojim istupanjem i javnim govorom. Stoga su jednakost i sloboda, „bili glavni i najvažniji temelji demokracije već u njezinim antičkim počecima” (108). Pritom treba imati u vidu da jednakost kao opća ujednačenost nikad nije bila zbiljnost *polis*a, kao što niti sloboda za antičke Grke nije „neovisnost apstraktno shvaćene ljudske osobe” već živo jedinstvo pojedinca i *polis*a, „kao slobodom ustrojena zajednica života” (109), tj. živo jedinstvo *ethosa* i *nomosa*. Barbarić u konačnici bit grčke demokracije shvaća kao „zajedništvo u slobodnoj otvorenosti povijesti”, odnosno kao osebujno političko djelovanje čija je svrha, „ništa drugo do upravo samo to političko djelovanje” (111). Tako shvaćena demokracija može, čini se, poslužiti ne samo kao svojevrsna opomena današnjici već i kao naputak za moguće pretumačenje biti moderne demokracije. Dakako, pojmovni sklopovi kao što su „materinski jezik kao proizvođenje svijeta i bića” i „živa prisutnost u slobodnoj otvorenosti povijesti”, zapravo su varijacije Barbarićeve osnovne misli o čovjeku kao slobodnom, duhovno-stvaralačkom i konačnom biću koje je bitno određeno besputnošću mišljenja.

Fenomen umjetnosti, posebice odnos glazbe i arhitekture, Barbarić izričito razmatra u dva eseja (Grad kao umjetničko djelo, Arhitektura kao okamenjena glazba). Pri tome polazi od misli o glazbi i arhitekturi kao „kozmičkim umjetnostima”, čije zajedništvo počiva na nauku o proporcijama. Mogućnost arhitekture odnosno graditeljstva prema Barbariću proizlazi iz obitavanja kao „temeljne crte čovjekova bitka”, a obitavati znači, „kao smrtnik boraviti na zemlji” (129). Čovjek-graditelj obitava tako što proizvodi građevine i time stječe svijest o slobodi kao „svojoj najdubljoj biti”. U osnovi graditeljstva je odnos spram prostora kao onog „po sebi i izvorno posve otvorenog i bezgraničnog”. Dočim omeđivanjem i raščlanjivanjem onog bezgraničnog i otvorenog, prostor postaje *mjesto*, *kraj*, tj. grad kao „ograđeno mjesto”. Bitna je značajka prostora to da je „gibljiv”, „dinamičan”, odnosno „uvijek uzgiban i u punom smislu riječi živ” (131). U svakome je gradu prostor uređen na posebni, njemu svojstven način, a to čini njegov „ugodač” kao „uzajamno djelovanje” stanovnika i gradskog prostora. Tako primjerice Venecija ima, „ugodač čistog, tla i temelja lišenog lebdjenja” (138). Kao što je grad umjetničko djelo, kako u smislu „jedinstva stanovnika i oblikovanog prostora” tako i u smislu cjeline kao „zaokruženog i zatvorenog sklada” koji zrači i poziva na iskustvo fizičkoga prolaženja i obilaženja a ne tek mnoštvo kuća povezanih nekim sustavom potreba, tako je i arhitektura umjetničko oblikovanje odnosno „rađanje” prostora. U određenju grada kao umjetničkog djela koje sjedinjuje „božansko s ljudskim”, „žive s umrlima”, može se također prepoznati i bliskost Barbarićeva poimanja umjetnosti s M. Heideggerovim promišljanjima smisla umjetnosti i umjetničkog djela u, primjerice, tekstu *Izvor umjetničkog djela* koji je, usput kazano, Barbarić i preveo na hrvatski jezik. Srodnost pak glazbe i arhitekture, odnosno utemeljenje umjetnosti u kozmičkoj harmoniji svijeta, Barbarić pokušava dočarati upravo na primjeru Venecije kao „same ideje grada”. Muzikalni aspekt Venecije prema Barbariću se sastoji u njezinom „bezglasnom skladu”, odnosno „harmoniji arhitekture”, „ritmu prostornih odnosa” i neponovljivom ugođaju „lakoće i uzdignutosti”. Barbarić stoga primjećuje, pozivajući se pritom na F. W. J. Schellinga, kako se arhitektura, „glazbi sasvim približava time što lijepa građevina uistinu nije drugo do okom doživljavana glazba” (145). Drugim riječima, arhitektura je, zapravo, „okamenjena glazba”. Prema Barbariću je, nadalje, *proporcija* (razmjerje) ono što povezuje ne samo glazbu i arhitekturu, nego i slikarstvo, kiparstvo i pjesništvo; dok se sam nauk o proporcijama može svesti na misao *harmonije svijeta* kao, „možda

najstariju i najvažniju od svih ljudskih temeljnih misli" (147), koja je poznata već i pitagorovcima, a u punom se sjaju pojavljuje primjerice u Platonovu *Timeju*. Ako su pojedinačne umjetnosti samo „različiti vidovi pojavljivanja umjetnosti kao takve”, onda su ritam, melodija i harmonija, „prve i najčistije forme gibanja u cjelini svega” (148). Zbog pridavanja znatne važnosti onom *formalno-dinamičkom* u umjetničkom fenomenu, Barbarićev pristup umjetnosti možemo dakle označiti, a da pritom vjerojatno nećemo odveć pogriješiti, kao *ontološki*. Zato se, u konačnici, za Barbarićevu neskrivenu sklonost spram umjetnosti i onog umjetničkog po svemu sudeći može reći da proizlazi, prvenstveno, iz njegova shvaćanja stvaralaštva kao bitne čovjekove značajke.

U jedinome tekstu koji se pretežito bavi problematikom teološkog mišljenja i religije (O darivanju) Barbarić, u formi osvrta na knjigu B. Weltea *Filozofija religije*, opetovano nastoji pokazati da je čovjek, zbog presudne određenosti kako slobodom tako i određenim *povijesnim sklopom*, „otvoren za cjelinu zbivanja svijeta”, kao i to da, „u kozmičkoj drami te cjeline ima glavnu i središnju ulogu” (150). Usprkos općem posustajanju religije pred znanost i znanstvenom metodom, prema Barbariću još uvijek ima pokušaja, kao primjerice u mišljenju B. Weltea, uspostave istinskog dijaloga između teologije i filozofije. Dakako, filozofijsko i teologijsko mišljenje neminovno nadilaze znanost, jer propituju pretpostavke svijeta u cjelini. Spram tajnovitosti svijeta, kao ishodu takova propitivanja, filozofija i teologija zauzimaju ponešto drugačiji stav. Filozofija se, kako utvrđuje Barbarić, „u slobodi bezuvjetnog ispitivanja uzdiže čak i nad moguću danost najvišeg i savršenog bića” (153), dok su religija i teologija unaprijed vezane, „prethodnim iskustvom neupitne danosti, objavljenosti Božjeg opstojanja” (152). No onkraj te važne razlike, filozofija i teologija su ipak „slobodno mišljenje”, odnosno „iskoračivanje u beskrajnu otvorenost svijeta”. K tomu, u mišljenju filozofije i teologije, za razliku od „neutralne znanstvene objektivnosti”, svjetska bića nisu ni predmeti niti objekti, nego ono što nas „pogađa u našoj najdubljoj nutrini”. Polazeći od Welteova shvaćanja religije, Barbarić konstatira da je religija osebujni „odnos vezivanja” čovjeka i Boga koji pretpostavlja, „svagda potresno iskustvo ništavnosti sveg bića” (155). Iskustvo ništavnosti bića je, zapravo, ono što nas se tiče „najdublje i najprisnije”. Drugačije kazano, ono ništa je *tajna* koja se postupno otkriva i to sve do potpune, zbiljske, objave u „božanskoj epifaniji”. U skladu s Welteovim shvaćanjima, Barbarić *istinsku pobožnost* prepoznaje kao „slobodnu upuštenost” u „bezglasnu prožetost svega onim božanskim” (157), odnosno, kao darivanje sebe onom božanskom. Samo u takvome religioznom odnosu čovjek može razabrati da je „uistinu sama sebe primio na dar”. Iz spoznaje i prihvaćanja vlastitoga života kao dara proizlazi kako „plodonošno uzvraćanje i zahvala” tako i „posve osobito znanje” o svijetu kao „zajedničkoj igri neba i zemlje” i „božanskom daru”. Naposljetku valja pripomenuti da Barbarićev osvrt na knjigu *Filozofija religije* zasigurno nije plod slučaja i to, posebice, s obzirom na sličnosti Welteova shvaćanja religioznosti i kasne Heideggerove misli o puštanju odnosno „krzmajućem uskraćivanju” kao smislu bitka, koju je primjerice razmatrao u knjizi *Zrcalna igra četvorstva*.

Zaključno se može reći kako knjiga *Putokazi* predstavlja iznimno vrijedan doprinos hrvatskoj filozofiji i kulturi, jer nije tek kompendij „zaključnih ishoda” koji su proizišli iz Barbarićevih prethodnih promišljanja određenih teoretskih, praktičkih i poetičkih aspekata zapadne filozofijske predaje, nego ujedno i zbirka putokaza za bitno mišljenje odnosno poticaj na promišljanje „onoga što bi nam još moglo biti moguće”, kao i svjedočanstvo jednog autentično filozofskog mišljenja.

NAPETOST IZMEĐU DVA SVIJETA

Diana Burazer: *Nebeske jabuke*, Fidipid, Zagreb, 2018.

Pjesnikinja izgrađena opusa i poetskog izraza Diana Burazer iznenadila nas je novom zbirkom pjesama vrlo sugestivna naslova *Nebeske jabuke*. Izvjesna imaginativna sastojnica prisutna u metaforičkoj hiperboli naslova mogla bi nas odvesti na razne interpretativne putove. Prvi bi bio da je riječ o zbirci simboleškog karaktera sa širokim civilizacijskim simbolom jabuke koji se prostire od antičkog i kršćanskog do drugih civilizacijskih slojeva. Druga bi bila izgubljeni romantičarski ključ neke eterične osobnosti ili čega drugog. Treći bi nas oduševio neosimboličkim reljefima poetskih iskaza i nadodao što god od jetke suvremenosti.

Kad zagrebemo površinom zbirke i uputimo se njezinim krivudavostima i strminama, dočeka nas sve, samo ništa od očekivanog. Autorica s već pozamašnim poetičkim iskustvom zna kako pomaknuti horizont očekivanja, smanjiti kut kojim će se čudesni recepcijski vrtuljak vrtjeti s nasmiješanim licima čitatelja. Ova pjesnička zbirka nudi jednu zrelu poetiku sebstva i odnosa sa svijetom u raznorodnim relacijama. Ovu riječ *raznorodno* treba zaista podcrtati. Ne zato da bi se aktivirala didaktička kritičarska pozicija (koja je ionako često izlišna), već kako bi se učvrstila misao o tome kako ciklusi pjesama i same pjesme zahtijevaju pomnu i preciznu razradu.

Pjesnička zbirka sadrži odnos unutarnje i vanjske simetrije. Podijeljena je u sedam ciklusa od kojih svaki sadrži izvjestan broj pjesama. Svaki od ciklusa nazvan je po jednoj od pjesama (*Kupila sam brdo*, *Mali zapisi o velikim riječima*, *Restauriranje*, *Opasno vrijeme*, *Tjelovježba*, *Posuđeno vrijeme*, *Nebeske jabuke*). Pjesme su pomno slagani ormari jednog izdašnog i pomno njegovanog unutarnjeg svijeta. Kao urezi na kamenu, svaki je stih odmjeren, odvagano, simetričan s prethodnim i budućim. Svaki ciklus pjesama nosi druge preokupacije, ali zato svaka pjesma posjeduje sličnu arhitektoniku.

Burazeričina poetika ispovjednog je i refleksivnog tipa. To se nadaje i u raspodjeli personalnog i impersonalnog lirskog govora. U personalnom govoru prisutno je otvaranje jastva svijetu i komunikacija s njim, dok se u impersonalnom razmatraju Univerzalije i s njima povezane tematizacije. Pjesnički se slog temelji na narativizmu koji slijedi matricu takovrsnog govora. Tu pomaže razvijena poetska sintaksa s poetskom rečenicom i opkoračenjem kao izražajnim sredstvima. Poetska je građa gotovo denotativna što je u kontekstualizacijskom postupku smješta u lukove metaforičnosti, no postoje i stanovite konotativizacije koje se odlikuju u pojedinim jezičnim preskocima. Povezanost tih dviju razina nalazimo u rezniranom autoričinu tonu.

U prvom ciklusu *Kupila sam brdo* subjekt se rukuje s metatekstualnošću i autopoetičnošću (*Protiv poezije*), figurom Nostalgije (*Protiv vremena*, *Fotografija, ona najljepša*), odnosom prirode i kulture (*Kupila sam brdo*), te vjere i slobode (*Sjena I*, *Sjena II*, *Sjena III*). Tematski horizonti pjesama posjeduju i stanovita stilska sjenčanja. U prvoj navedenoj pjesmi perpetuira se opće mjesto u metatekstualnoj sekvenci (*vještina naše plovidbe, nepristajanje na tuđe obale*), dok u pjesmi *Kupila sam brdo* topisi mjesta u kulturnom imaginariju (*kuća, šuma, livada*) podliježu procesu ironizacije, no pjesma završava općim mjestom (*Sanjar / koji je kupio brdo / jesam.*). U pjesmama o vjeri i slobodi uzdignute su konotativne krivulje između denotativnih osi. One su i najuspješnije u ovom ciklusu.

Ciklus *Mali zapisi o velikim riječima* predstavljen je mahom impersonalnim poetskim glasom. U njemu se također konotativizira narativna linija, ali i slažu poetske slike po konstitutivnim sintagmatskim serijama i dobiva izvjesna racionalno-emocionalna poetska rešetka stihova. Takovrsni su ostvaraji sjajni u pjesmama *Mudrost*, *Nada* i *Misao*, a manje uspješni u *Samoći* i *Patnji*.

U ciklusu *Restauriranje* nastavlja se ista razvojna os koja se pomalo ljulja u pjesmama *Rječnik* i *Mudra odluka*, a smjelo uzdiže u pjesmama *Drugi znak izdaje* i *Rudarska svjetiljka*.

Sljedeća tri ciklusa predstavljaju najcjelovitiji i najuspješniji dio knjige. Osim briljantnih pjesama kao što su *Potres*, *Potraga*, *Alcatraz* i *Tjelovježba*, pojavljuje se i ispovjedna pjesma *Nas tri* koja se tematski i semantički ne uklapa u cjelinu ciklusa i knjige.

Završni ciklus kojim je i naslovljena knjiga donosi niz toplih, prisjećajnih posvetnih pjesama kojom se zbirka još više natapa emotivnošću, te pjesmu *Nebeske jabuke* koju smatramo maestralnom u knjizi jer sumira značenje pojedinačnog i općeg (samorefleksivnog i reflektivnog), te uzdiže konotativni sloj do zamišljenog semantičkog stropa knjige.

Završnu bih riječ o ovoj knjizi intonirao kritičarsko-čitateljski. Kritičarski gledano, ona je pregršt konotativnih zavežljaja u kojoj postoje sklad i povremeni diskontinuitet idejnotematskog i izražajnog sloja. U idejnotematskom smislu, sukladno životnom iskustvu autorice, jasno je kako temeljna refleksija sebe i svijeta dobiva jedno transparentno, depatetizirano ruho. U izražajnom smislu bolja je snažnija semantizacija općih mjesta i učestalija konotativizacija narativnog sloga. Čitateljski gledano, u knjizi mame boje, osjeti, mirisi, mekoća i boja papira i korica, naslovna ilustracija. Čitanje je knjige čudesno i predmnijeva gubitak profesionalnosti i uživanje u samoj poetskoj riječi. Patetična misao – možda. Izraziti smisao za književni hedonizam – smije se kritičar sa strane.

PREZASIĆENA MANIRISTIČKA OTOPINA

Šima Majić: *Melankolija igra badminton, Vrijeme, Zenica, 2018.*

Mlada bosanskohercegovačka pjesnikinja Šima Majić pojavljuje se nakon nekoliko godina stanke s novom pjesničkom zbirkom vrlo intrigantna i semantički nabijena naslova *Melankolija igra badminton*. Naglašavam intrigantnost naslova ne samo zato što on signalizira razvoj cjeline, tj. pojavljuje se kao jako mjesto u tekstu same knjige, već zato što se preko stilskog registra u njemu odmataju niti Šimine poetike koja je razvijeno maniristička i hipermaniristička. Naglašavam te dvije karakteristike jer sam već pisao o Šiminu prvijencu koji se nadovezao za takove poetičke preokupacije. Maniristička retorika teksta koja katkad zapada u hipermanirističko jezično ozvučenje (pritom ne mislim da se događa premanirizacija jezičnog gradiva) njezina su već definirana karakteristika.

U samoj je knjizi bitno naglasiti nekoliko važnih poetičkih mjesta. To su intimistička ljubavna tematika, personalni poetski govor, intenzivan semantički dijalog među ciklusima pjesama i složena arhitektonika pjesme. Intimistička ljubavna tematika prožima zbirku. Namjerno iznosim dvije označnice jer se ljubavna tematika (zajedno s ljubavnom poezijom u tradicionalnoj predmetno-tematskoj podjeli) često izolira kao vid biografizma koji je nemoguć u lirici (veliki upitnik nad glavom), a ona kao takva prijanja intimističkim poetskim iskustvima koja se mogu raširiti dijapazonom subjektivih mogućnosti. Personalni poetski govor signalizira životno iskustvo, čime ovu poetiku možemo proglasiti intimističko ispovjednom. Ispovjedni intimistički govor u bitnom sadrži stalno obraćanje nevidljivom sudioniku lirske komunikacije, izvjesnom subjektivom Drugom. Slična smo rješenja lirske komunikacije imali i u prethodnoj zbirci što znači da subjekt nastavlja po neprekidnosti tematske osi. Ciklusi pjesama naslovljeni su manirističkim sintagmama (*Cirkus pjesama o nula citrusa, Osjetljive konstrukcije svemira, Epileptične zvijezde i Odjavna špica za padanje*). U njima se smjenjuju emotivni i semantički signali u pjesmama i oni se u bitnom podudaraju na poetičkoj i senzibilitetskoj osi. Arhitektonika Šiminih pjesama zadržava se na sintaktičkoj razvojnoj osi poetskog govora pri čemu sintagme, rečenice i tekstemi zadobivaju održivu semantičku snagu. Ona je u svojoj biti maniristička, a njezina se gradnja mjeri stetoskopom izmjene emotivnog i semantičkog odjeljka. U pustinjama semantičkih mnogostrukosti nanizane su niske emotivnih lomova. To bi značilo da semantička struktura podržava emotivnu. Emotivni dijapazon silno je složen i britko cizeliran što doprinosi izgradnji intimističke komunikacije, a u semantičkoj sferi kao da lebdi među molekulama značenjskih nanosa i pritom ih obavija bijelom svilom etera. Tomu također možemo zahvaliti Šiminu smislu za sintaksu u kojoj se govor ne iscrpljuje u nizanju rečenica istoga značenja.

Na mikrostrukturnom planu nailazimo na brojne zaumnosti i poneke omaške ili značenjske viškove. Prije svega, početna pjesma *Nula* iznosi sjajan metapoetski signal (*Jesam li uzalud puna teksta?*) kojim bi se mogla razviti izvrsna sekvencija koja bi mogla otvoriti samu zbirku, no tkivo se uglavnom gradi polilogom čime stječemo dojam premanirizacije. S druge strane, upliv raznorodnih diskurzivnih iskustava u tekst (historemi (*Danajci*), literaremi (*Anka Žagar, Netko se rasplakao u državi Danskoj, pobratimstvo lica u svemiru, metajezični pojmovi (Weltschmerz, tanatički elokventno, metafizička antiklaonika)* ne donosi značajnu semantičku funkciju i u bitnom ornamentalizira iskaz. Također, igre riječi (*fenotipe, fotone, foneme, češere/češljeve, sto lica stolica...*) u ovom slučaju su zalihosne jer također ne doprinose bitnijem semantičkom premještanju poetske građe. Od izvjesnih sintagmatskih i rečeničnih spojeva, neki su premanirizirani (*transibirska točka / tvoje sam geocentričnosti*), neki retorički bizarni (*sateliti nastanjeni tvojim harlekinima*), neki iznimno hermetični (*galaktičke žlijezde će ti šapnuti ostatak / koji je moguće napisati limunovim pismom, / ali melankolija nikada nije noć*). Hermetizam i bizarnost svakako su načini ingenziozne uporabe jezika, no katkada u pjesmi zagušuju lirsku komunikaciju na kojoj bi trebalo biti težište. Osim takvih sklopova, postoje neki silno efektni i prozračni (*naviti alarm za čaj na kraju stoljeća, rasteži otrovno*

nebo / kao žvakaću gumu / obješenu o zvijezde). Poetički i estetski najuspješnijim pjesmama smatram: *Igre radio-aktivnih telefona*, *Papir s pigmentom šutnje*, *Treći način ataraksije*, *Tundra u kuhinji*, *Anaerobna noć*.

S drugom knjigom možemo reći da se Šimina poetika razvija duž linija manirističke oslikovljenosti i ojezičenosti svijeta. Tom se karakteristikom ona bitno približava poeziji suvremene pjesnikinje Lane Derkač koja je izradila već pozamašno tkanje sa sličnim šarama i koje lagano prelazi u automanirizaciju i manirizaciju (post)stvarnosne komponente. Osim poetičkih osobitosti, naglasio bih i važnost Šimina rada za hrvatski jezik u vidu istraživanja semantičnosti i metaforičnosti njegovih sastavnica. Neke buduće analize svakako bi trebale uvažiti jezično bogatstvo koje su stvorile manirističke i semkonkretističke poetike ukazavši kako jezik nije samo instrument igre označivosti, već sredstvo plodonosnog izricanja onog teorijski neiskazivog i životno nevidljivog.

Nepredvidivost je posebna

B. D. Biletić: *Zato što vreme ne prolazi* (h, d, p, Zagreb, 2018.)

Pisati poeziju oduvijek je značilo baviti se donekle autsajderskim poslom u najdoslovnijem društvenom smislu toga pojma. Ali pisati pjesme također znači izabrati i stanovitu 'subverzivnu' djelatnost. Jer onaj tko jezikom imenuje svijet – pogotovo ako to čini neizravnim, metaforičkim, 'tajanstvenim' šiframa – tim istim svijetom na teško objašnjiv način ujedno i vlada.

B. D. B.

Boris Domagoj Biletić (1957., Pula) hrvatskoj je kulturnoj javnosti poznat kao vrstan pjesnik, esejist, polemičar, kritičar, ali i urednik brojnih književnih izdanja (pored svega, spomenimo nedavno pokrenuti internetski časopis za kritiku *Stav*) i organizator književnih manifestacija (Pulski dani eseja). Zbirke su mu nagrađene nagradama *Mlada Struga*, *Tin Ujević*, *Sveti Kvirin* i dr., a njegova poezija smještena u prostor posebne pjesničke samosvojnosti, uvijek na tragu, ali i izmičući ustaljenim poetskim odrednicama. Isto tako, Biletićeva je poezija u kritici dovođena u vezu s hermetizmom, mediteranizmom, egzistencijalizmom i, na kraju, postmodernizmom.

Sve te odrednice mogu se vidjeti i novoj zbirci koja broji nešto malo više od osamdeset pjesmama raspoređenih u pet ciklusa: *Rasuto a da nije teret*, *Umišljaji*, *Zajika Janus Jazika*, *Dom i svijet te I na početku kraja*, *Ljubav*. Znakovit je, međutim, naslov – koji metatekstualno i metapoetički ukazuje na idejno-tematski sloj cijeloga tijela zbirke – ne linearni protok vremena, već kružni, mitski, Nietzscheovo vječno vraćanje istog. Lirski je subjekt samo „nijemi“ svjedok događaja, otuda patos i tragičan ton koji je konstanta u svim pjesmama (*Srce je kenotaf, srce je intimni monolit mrvljiv*, str. 8). Taj pjesnički subjekt stoji u središtu, vrijeme sada, prije ili poslije njemu ne znači ništa, on samo može imenovati svijet (*riječ je splav, barka, brod*, str. 10) i kompleksnost uzajamnih odnosa. No autor ovdje ne upada u zamke patetike, on upotrebom različitih stilskih postupaka (ironija i autoironija, opkoračenja, fragmentiranost, hermetičnost, kolokvijalizmi i čakavština) pruža dojmljiv emotivno-refleksivan pjesnički diskurz nepredvidivih ishoda.

Upravo ta nepredvidivost ono je što ovu zbirku čini posebnom, brza izmjena i kombinacija tematskih i stilskih gradivnih elemenata. S jedne strane, tu je rezignirani subjekt „potrošen u jeziku“, sa sjećanjima na prošlo i one koji su otišli (*zato se još ne pitam / tko je ovdje zapravo / mrtav*, str. 50), a s druge strane promatrač zbilje i njezine kaotičnosti, raspada sustava vrijednosti i svijeta u kojem živimo (*Ma nije meni / No se riječ teško obuzdava, / A tek puls i korijeni*, str. 101). Lirska svijest stvarnost predstavlja fragmentarno, u odlomcima, takav je i njezin emotivni doživljaj u izmjenama elegije, postmodernističkoga, arhaizama, visokoga stila, prilagođenih haikua, epigrafa i domišljatih igara riječima, bilo u standardnom ili čakavskom idiomu (*Jedini judi Judini / Judi Judini jedini / Pak ti sad nã daj / Piši / Da judi nã*, str. 85).

Lirski subjekt prikazan je u odnosima prema prošlom (reminiscencije na mrtve, obiteljske ili književne pokojnike), kulturnoj i etičkoj izopačenosti suvremenika i suvremenosti, prema prirodi (suvremeno evociranje mediteranskih motiva, npr. pjesma *Hvarski sonet*), ljubavi i tradiciji. Ipak, on nije „uronjen u svijet“, on zadržava poziciju promatrača i subjekta doživljaja, a ono izvanjsko tumači se iz skupljenih memorabilija, reakcija na vanjski svijet, oštih uvida u sadašnjost koja je samo zbroj prošloga i budućega (*sinovi postadoše očevi*, str. 93).

Treća cjelina zbirke (*Zajika Janus Jazika*) posebna je jer, pisana na čakavštini, donosi, osim posveta Mati Baloti i Zvani Črnji, svojevrsnu „čakavsku eklektiku“. Spoj tradicije i modernoga daje dublje značenje teksta, kao i što kritičar Davor Šalat iznosi u pogovoru: „u (post)moderniziranoj inačici drevnoga čakavskoga subjekta koji, uz osobnu sudbinu, izražava i kolektivni usud istarskoga i hrvatskoga čovjeka“. Tu se provlači i odnos prema Bogu i tradiciji, vječna pitanja upućena transcendenciji (*Nazad ne moren, / naprid ne znan. / Naputi me. / Sin san čovičji, / a ne blago prez korita*, str. 82).

Zbirka *Zato što vrime ne prolazi* postmodernistička (u najboljem smislu te riječi) je avantura različitih poetskih registara koja pruža jedan osobni oproštaj s voljenima i stanje „onoga koji ostaje“, odnos prema mediteranskom topосу i njegovoj isprepletenosti sa vlastitim duševnim stanjem, izražavanje kolektivnoga kroz čakavski idiom, ironični odnos prema suvremenoj (kulturnoj i društvenoj?) stvarnosti, dijakroniju i sinkroniju jednoga života ispričanoga u patosu trpnje i elegično, a opet eruditski i duboko, šarmantno i zavodljivo, te kako je već rečeno, formalno i sadržajno nepredvidivo. Ona je kao vrhunsko filmsko ostvarenje koje će vas svakim ponovim gledanjem iznenaditi novim, neočekivanim detaljima i sekvencama.

Ples u dvorištu

Marija Rakić Mimica: *Ples u dvorištu*

Otišla je. Ne gleda, tako ljudi odlaze. Ne osvrću se. Tako je i otac otišao, nije se vratio s poslovnog sastanka. Mama je poredala boce na balkonu kao vojsku. Tada sam prvi put skuhao juhu. (str. 32)

Marija Rakić Mimica (Split, 1982.) relativno je svježije ime na hrvatskoj književnoj sceni, ali zato ništa manje značajno. Prozu objavljuje već nekoliko godina, a i dobitnica je književne nagrade *Prozac* za najbolji prozni rukopis u 2015. godini. Sve to urodilo je prvim proznim ukoričenim uratkom – zbirkom priča u izdanju Naklade Jesenski i Turk (Zagreb, 2018.) naslovljenom *Ples u dvorištu*. Četrnaest priča i rječnik dalmatinskih izraza na kraju smještaju ovu prozu, tematski i idejno, u topos Dalmacije, ali prostora viđena autoričinim očima, prostora mentalno i psihički zapeloga „na prijelazu“ između suvremenoga i tradicionalnoga, u nigdjezemskoj čija pravila još nisu usvojena, a stara više ne vrijede.

Ono što sam oduvijek vidjela kao odliku dobrog pisanja proze jest prenošenje onoga što se htjelo reći jednostavno i nepretenciozno, odmjereno i precizno, s dubokim čitateljskim shvaćanjem napisanoga. Autorica je to, bez imalo sumnje, uspjela u svojoj zbirci. Bilo da se radi o svakodnevnim, ali pričama sa ruba (psihičke bolesti, PTSP, odnosi u obitelji, ljubavni odnosi), svojevrsnim (još uvijek!) tabu-temama (djeca s posebnim potrebama, majčini osjećaji nakon poroda, starenje), urbanom (samohrane majke, preljub, samoća) ili ruralnom (nepripadanje okolini, osuda) tematikom, Marija Rakić Mimica uspijeva, većinom vrlo vješto, prikazati atmosferu, likove i priču.

Najveća prednost njezina pisanja je u izbjegavanju patetike i kiča jer su likovi i situacije u kojima se oni nalaze prikazani finom dozom emotivnosti (*Ulazim unutra, pokrivam mu tabane koji vire ispod popluna na Gormite. Povlačim zavjesu kako ga jutro ne bi prerano pozvalo. Sutra ću mu ispričati jednu bajku više.*, str. 40). i suptilnom empatijom (*Ne može si priuštiti najam jer je dobila otkaz. Objasnili su joj da trebaju jači karakter koji će ih predstavljati na tržištu onako kako to zaslužuju. Neka gospođa iz menadžmenta rekla joj je to na kavi u šoping-centru.*, str. 13). Autorica ima i dobar osjećaj za detalje, pa tako čitatelj samu priču otkriva „spolja“, kroz fragmente i pojedinosti (npr. priče *Otok*, *Oč kamene* i dr.). Uz ovo se veže i eliptičnost rečenica (*Ugledala je muškarce u crvenim jaknama kako nose pomoćni ležaj. Davor je bio na vratima i gledao Ankino tijelo do vrata prekriveno bijelom plahtom. Lice mirno, oči sklopljene, a sijeda kosa opuštena, kao da je uvenula.*, str. 111), ali i samoga teksta, kao i krajevi priča koji su često otvoreni, bez „velikih“ zaključaka i davanja smisla (*Dvije žene stajale su nasred plaže, oči u oči, a znatiželjni dječak trčkarao je oko njihovih nogu. Spotakao se i pao.*, str. 92).

Isto tako, dojmlija je lakoća prenošenja geografije i morfologije urbane, ali i ruralne Dalmacije u tekst, gotovo se može osjetiti tvrdoća i zakočenost postupaka likova, posebno artikulirana u izvornome dijalektalnom govoru (*Bacit ću još panulu, blenit u porat šta ostaje za mnon dok je vučen.*, str. 66, *Moš čut beštimmju i kad triba i kad ne triba, važno da se čuju. Puno tu sidi batifjaka, malo je tu vridnih ljudi.*, str. 69). Budući da je oko polovice sveukupnih priča pisano tako, one ponajbolje pokazuju dalmatinsko ozračje *in medias res*, a i dobra je odluka staviti mali rječnik na kraju. Isto tako, nekoliko (vrlo uspjelih) priča pisano je u nadrealnom ozračju (*Kajić, Tihana samo što nije došla*) te je šteta da ih u zbirci nema više.

Ono što, po mome mišljenju, čini izvrsnoga proznog pisca je koherentnost, neka nad-priča, cjelovitost, kao i samouvjerenost u stilu i pričanju koja se vidi u dobro pogodojenoj mjeri samoga narativa priče i autorskoga glasa. Mirjana Rakić Mimica je dobro uspjela zaobići zamku „prve zbirke“ – pretencioznost, ton je smiren i suzdržan, iako bi valjalo više čuti autoricu jer ona za to ima (i više nego) potencijala. Isto tako, mali izlazi u nadrealistički stil, krajevi priča ostavljeni otvoreni, „da vise“, govore o stilu koji bi svojim razvitkom (opustiti se i zaigrati) mogao donijeti snažan glas kratkopričaša u hrvatskoj suvremenoj književnosti. I zatim sve to povezati

dublji značenjem nad-narativa, cjelinom koja jače utemeljuje sinkronijsko i dijakronijsko i vjerujem kako će ova autorica uskoro pobrati i jače književne nagrade. *Ples u dvorištu* svojim kvalitetama više je nego dobar start, Marija, zapleši i zvan dvorišta!